



**LAUREA**  
AMMATTIKORKEAKOULU



Tiina Pusa (toim.)

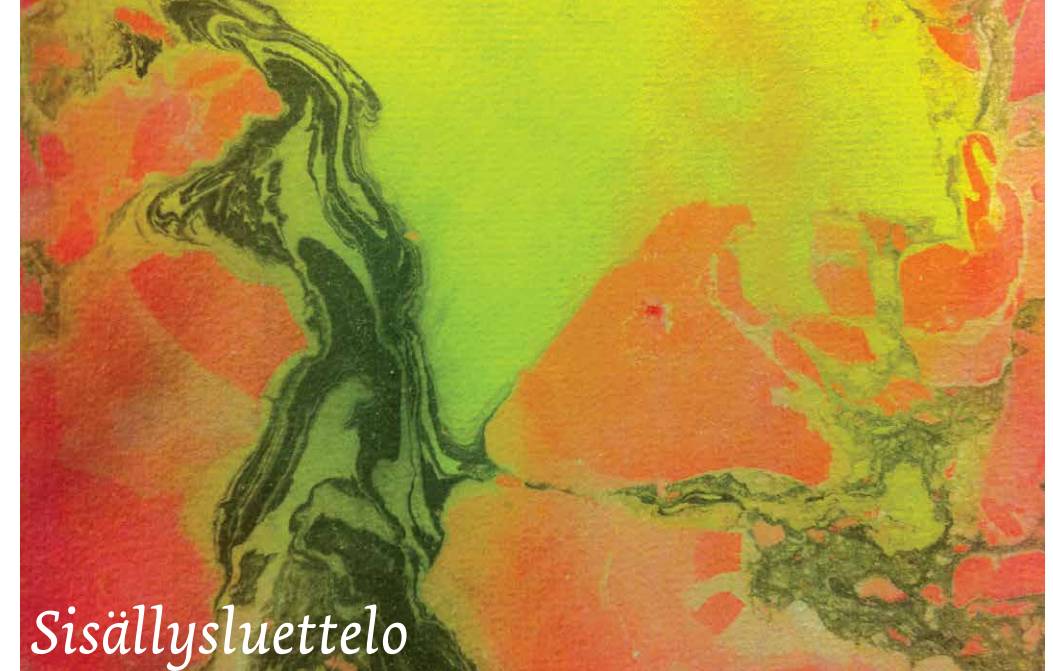
# *KOHTAAMISTAIDE*

*Käsikirja ohjaajalle*

Tiina Pusa (toim.)

# *KOHTAAMISTAIDE*

*Käsikirja ohjaajalle*



## Sisällysluettelo

<i>Johdanto / Pusa</i> .....	6
<i>Esipuhe / Oshiro</i> .....	7
<i>I Kohtaamistaitteen peruslähtökohtia</i> .....	9
Taideterapia ja Kohtaamistaide Suomessa   <i>Rankanen &amp; Pusa</i> .....	10
Valossa ja varjossa – Kohtaamistaitteen etiikasta   <i>Ahos &amp; Pusa</i> .....	16
Tavoitteellisuus ja työnohjaus Kohtaamistaitteessa   <i>Niiniö</i> .....	20
<i>II Yhteisöllisyyteen perustuva taidetyöskentely</i> .....	24
Perhe ja yhteisö Kohtaamistaitteessa   <i>Niiniö &amp; Holmikari</i> .....	26
Moniammattillisuus Kohtaamistaitteessa   <i>Ahos &amp; Kahelin</i> .....	30
Kohtaamistaitteen ohjaajan oma taidetyöskentely toiminnan idea-arkkuna   <i>Eronen</i> .....	34
Moniaistisuus Kohtaamistaitteessa   <i>Voutilainen</i> .....	38
<i>III Strukturoidun taidetyöskentelyn vaiheet</i> .....	43
Virittäytyminen ryhmään ja taidetyöskentelyyn   <i>Ahava &amp; Vuorio</i> .....	44
Taidetyöskentelyn ohjaaminen   <i>Leinonen &amp; Koistinen</i> .....	48
Arvostuksen osoittaminen   <i>Cavén-Pöysä</i> .....	54
<i>IV Kohtaamisia ja kehittämistä kentällä</i> .....	59
Lapsen arvostava kohtaaminen   <i>Hyyrynen</i> .....	60
Kohtaamistaide opiskelija- ja työhyvinvointityössä   <i>Voutilainen &amp; Alanen</i> .....	66
<i>Lähteet</i> .....	70

Copyright ©tekijät ja Laurea-ammattikorkeakoulu 2014

Kannen kuva: Kristiina Kuparinen Tikkurilan Laurean Kohtaamistaitteen ohjaajakoulutusjaksolla

ISSN-L 2242-5241  
ISSN 2242-5241 (painettu)  
ISSN 2242-5225 (verkko)

ISBN 978-951-799-331-9 (painettu)  
ISBN 978-951-799-332-6 (verkko)

Hansaprint Oy, Vantaa 2014



## Johdanto

Tätä kirjaa ei olisi syntynyt ilman yli seitsemän vuotta jatkunutta kiinteää yhteistyötä japanilaisen Clinical Art -verkoston kanssa. Kumppanimme Tohoku Fukushi Universityssä Sendaissa (TFU) ja Japanin Clinical Art yhdistyksessä (JCAA) ovat opettaneet meitä ja osallistuneet Kohtaamistaitteen kehittämiseen korvaamattomalla tavalla. TFU:n rehtorin Koki Haginon ja professori Koichi Ogasawaran näkemyksellinen taustatuki on luonut turvallisen ympäristön asiantuntijayhteistyölle. Apulaisprofessori Taizo Oshiro on väsymättömästi jaksanut luotsata meitä eteenpäin. TFU:n vararehtori ja JCAA:n puheenjohtaja Nobuhide Watanabe sekä järjestönjohtaja Kyoko Nishida ovat tiimeinen osoittaneet, että kielimuureja ei ole, jos avaamme sydämemme ja mielemme. Kaikki tietäminen ei ole kielellistä.

Kohtaamistaide ei ole suora kopio Clinical Art -systeemistä vaan suomalaisen kulttuuriin ja palvelujärjestelmään sopeutettu Clinical Artin pikkusisko. Haluamme Kohtaamistaidetoiminnassamme kunnioittaa taiteilija Kenji Kanekon muistoa, joka on välittynyt meille japanilaisten yhteistyökumppaneidemme ajattelun ja toiminnan kautta. Toivomme, että olemme onnistuneet säilyttämään tärkeimmät elementit.

Japanilaisten kumppaneidemme kanssa tehdyn yhteistyön aikana olen saanut sukeltaa erityisesti kolmen japanilaisen käsitteen maailmaan. Bigaku, Kansei ja Mitate kuuluvat toivoakseni läpi Kohtaamistaitteessa. Kohtaamistaitteen ei ole tarkoitus kopioida japanilaista taidekäsitteistä tai esteettistä maailmaa, mutta Bigaku eräänlaisena moniulotteisena esteettisyytenä antaa perustan Kohtaamistaitteelle. Kohtaamistaitteessa on tarkoitus nauttia taiteen esteettisyydestä. Omin käsin luotu kauneus koskettaa meitä ehkä aivan erityisellä tavalla. Mitate on kokonaisvaltaista arvostavaa kohtaamista kuvaava käsite. Suomalaisessa Kohtaamistaiden nimesä olemme halunneet korostaa kohtaamisen merkitystä. Kansei on eräänlainen hyvinvoinnin käsite. Henkilö, jolla on ”paljon kanseita”, on aisteiltaan valpas ja herkkä. Hän osaa vaalia omaa ja muiden hyvää. Kansei on kykyä tehdä aistivaraisia havaintoja ja toimia eettisesti havaintojen pohjalta. Kanseissa eettinen ja esteettinen kietoutuvat erityisellä tavalla yhteen.

Taiteen ja hyvinvoinnin yhteisellä alueella on viimeisen kymmenen vuoden aikana raivattu monta uutta viljelysmaata Suomessa. Kohtaamistaitteen oma palsta toimii rinnan muiden taideperustaisten, taidelähtöisten ja taidetta soveltavien työskentelytapojen kanssa. Kun Kohtaamistaitteelle on haettu patentti- ja rekisterihallituksen suoja, on pyritty turvaamaan Kohtaamistaitteen laatu. Kohtaamistaitteella on oma koulutusrakenteensa ja Kohtaamistaidetta ohjaa aina koulutuksen saanut henkilö. Taiteen ja hyvinvoinnin saralla tapahtuu kuitenkin toivottavasti monenlaisia kohtaamisia taiteessa. Kohtaamisen taide ja taiteessa kohtaaminen ovat meidän kaikkien yhteistä aluetta, jota Kohtaamistaitteen ei ole tarkoitus yksin vallata. Taidetta ei voi omistaa ja kohtaaminen ei ole kenenkään yksinoikeus. Tässä kirjassa kuvataan Kohtaamistaitteen erityispiirteitä, joiden perusteella kokonaisuutta voidaan kutsua Kohtaamistaitteeksi.

Kirjan kirjoittajakunta koostuu Kohtaamistaitteen toimijoista ja kehittäjistä. Olemme saaneet kirjoittajatapaamisissa nauttia kirjoittajien monialaisuudesta. Joukossa on taiteilijoita sekä kasvatuksen, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia. Yhden hallitsevan äänen sijaan olemme pyrkineet moniäänisyyteen ja kohtaamiseen tekstien tasolla.

Kirja etenee yleisistä perusteista käytännön työhön. Aluksi avataan Kohtaamistaitteen lähtökohtia ja perustaa. Taidetoiminnan rakenteeseen pureudutaan virittäytymisen, taideprosessin ohjaamisen ja Kohtaamistaitteelle erityisen arvostuskierron avaamisella. Kirjan lopussa nostetaan esiin vielä muutama esimerkki asiakastyöstä.

Tämän kirjan valmistuminen on monen ihmisen haave. Kirjaa eivät ole tehneet vain kirjoittajat, joille toki kuuluu iso kiitos. Haluan osoittaa lämpimät kiitokset Kohtaamistaitteen ohjausryhmälle, kaikille koulutetuille ohjaajille ja Kohtaamistaitteen ryhmissä mukana olleille ihmisille. Teidän jokaisen teot ja sanat ovat osaltaan vieneet Kohtaamistaidetta eteenpäin.

Porvoossa marraskuussa 2013  
Tiina Pusa

## Esipuhe

Laura-ammattikorkeakoulu, Tohoku Fukushi University ja Japan Clinical Art Association ovat tehneet monentasoista yhteistyötä vuodesta 2006. Yhteistyömme ja kansainvälisten hyvinvointiprojektien tuloksena tutkijat ovat julkaisseet useita artikkeleita ja kuten rehtori Rauhala on sanonut, tärkeintä on, että tutkimustemme tulokset on otettu käyttöön yhteisössä, tosi elämässä. Mielestäni on upeaa, että tähän käsikirjaan on koottu Kohtaamistaitteen tiimin hienon työn tulokset.

Kohtaamistaide ja Clinical Art (CA) perustuvat moniammatillisuuteen, jolla tähdätään yksilön kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja onnellisuuteen. Kohtaamistaide ja CA nojaavat taiteen tekemisen imuun, joka tekee hyvää ihmiselle. Kuvat ovat esteettisen ilon lähde. Kohtaamistaitteen ja CA:n ohjaajilta vaaditaan taiteen osaamisen lisäksi hyvinvoinnin tietotaitoa, ”avointa mieltä”, ”ystävällisyyttä” ja ”sielukkuutta”. Tämän takia tarvitsemme jatkuvaa kouluttautumista. Mielestäni se on elämänmittainen matka.

Olen vakuuttunut, että tämä käsikirja tulee olemaan karttasi ja kompassisi sinun matkallasi.

Bon Voyage – Hyvää matkaa!  
Taizo Oshiro

Apulaisprofessori,  
Tohoku Fukushi University

Hallituksen jäsen,  
Japan Clinical Art Association





# I

## KOHTAAMISTAITEEN PERUSLÄHTÖKOHTIA

*Kuva: Sirpa Eronen,  
kontaktivärjäys ja  
kollaasi*



Mimmu Rankanen & Tiina Pusa

## TAIDETERAPIA JA KOHTAAMISTAIDE SUOMESSA

### Johdanto

Suomessa on viimeisen vuosikymmenen kuluessa alettu yhä laajemmin käyttää taiteeseen perustuvia menetelmiä sekä yhteisötaidetta terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä sosiokulttuurisessa työssä käytettävät monitieteiset ja -taiteiset lähestymistavat ovat viime vuosina saaneet vihdoin kiitettävästi poliittista huomiota ja näkyvyyttä. Niin ammatillisesti koulutetut taideterapeutit kuin taidekasvattajat ja taiteilijatkin ovat kuitenkin jo kauan ennen sitä työskennelleet sairaaloissa, avohoidossa sekä sosiaalialalla. Ensimmäiset taiteilijat palkattiinkin jo 1960-luvulla työskentelemään potilasryhmien kanssa psykiatrisissa sairaaloissa ja ensimmäinen ammatillinen taideterapian koulutus perustettiin 1970-luvulla silloisen Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatukseen osastolle (Seeskari, 2008). Kohtaamistaiteella on joitain yhteyksiä näihin suomalaisiin traditioihin, mutta koska sen juuret juontavat japanilaisen Clinical Artin perinteeseen, sillä on aivan omia erityispiirteitään.

Kaikilla menetelmillä, jotka käyttävät kuvataidetta sairauksien hoitoon tai hyvinvoinnin edistämiseen, on eroistaan huolimatta myös yhteistä jaettua perustaa. Niitä yhdistää taiteen käyttäminen osana ihmisten välistä vuorovaikutusta. Käytännössä eroja syntyy kuitenkin niin erilaisista näkökulmista taiteeseen ja sen käyttötapoihin kuin eroista ihmiskäsityksissä sekä niihin liittyvissä näkemyksissä hyvinvoinnin ja sairauden määritelmistä. Myös toimintaympäristöt, tavoitteet ja tekijöiden koulutukset eroavat toisistaan. Oma merkityksensä on sillä, kuinka taiteellisen

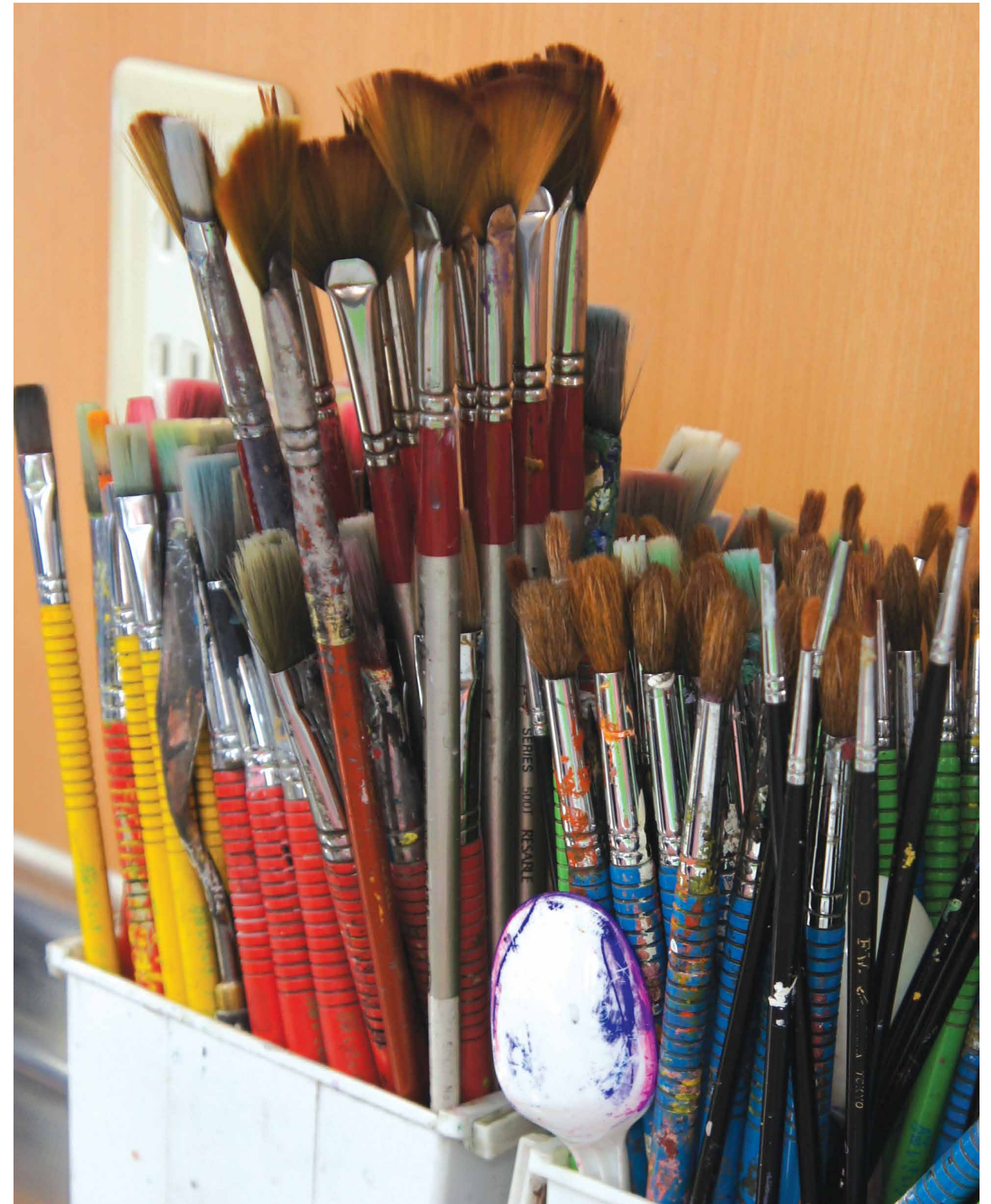
vuorovaikutuksen ja taidemateriaalien käytön ymmärretään vaikuttavan yksilöihin ja yhteisöihin.

Esittelemme artikkelissamme alussa taidepsykoterapian, taideterapian ja Kohtaamistaiteen määritelmät sekä keskeiset piirteet. Sen jälkeen pohdimme niissä tapahtuvaan kuvataiteelliseen työskentelyyn liittyviä erilaisia kehollisia ja materiaalisia ominaisuuksia sekä vertailemme suomalaisen taideterapian perinteiden ja Kohtaamistaiteen näkemyksiä taiteellisen vuorovaikutuksen luonteesta.

Artikkelimme rajauksella pyrimme nostamaan esiin erityisesti taiteen tekemiseen liittyviä piirteitä niin taideterapiassa kuin Kohtaamistaiteessakin. Rajauksemme keskeinen viesti on, että taiteen tehtävä ja taiteellisen työskentelyn erityinen ominaisluonne ovat jääneet hoito- ja kuntoutustyössä aivan liian vähälle huomiolle. Erilaisten taideterapioiden, taiteen ja ihmistyön suhdetta voidaan tutkia taiteen näkökulmasta kysymällä: kuinka taidetta tehdään ja miten syntyneisiin taidetöihin suhtaudutaan.

### Taidepsykoterapia ja taideterapia

Luovat terapiat on Suomessa jaettu taidepsykoterapioihin ja taideterapioihin. Taidepsykoterapia on terveydenhuollon ammatillista toimintaa, jolla pyritään auttamaan mielen-terveyden häiriöistä ja psykologisista ongelmista kärsiviä. Siinä taidetta käytetään vuorovaikutuksen ja kommunikation välineenä psykoterapiatyössä. (Psykoterapiakolautustyöryhmän muistio 2003, 15, 21–22.) Sitä voi antaa ainoastaan



sekä psykoterapeutin rekisteröidyn ammattinimikkeen että taidopsykoterapian täydennyskoulutuksen tai ammatillisen taideterapiakoulutuksen omaava henkilö. Psykoterapeutilla on oltava vähintään kolmevuotisen korkeakoulututkinnon jälkeinen yliopistollinen psykoterapiakoulutus, joka perustuu yleisesti hyväksytyyn ja tutkittuun teoreettiseen viitekehukseen kuten psykodynaamiseen, kognitiiviseen, kognitiivis-analyttiseen, ratkaisukeskeiseen tai perheterapeuttiseen teoriaan. Taidopsykoterapian perustana toimii siis psykoterapeuttinen ajattelu ja teoria, joihin taidetta yhdistetään sanallista kommunikaatiota täydentävänä tai korvaavana ilmaisuna. Kela voi korvata osan psykoterapian kuluista, mikäli potilaalla on todettu opiskelu- tai työkykyä uhkaava mielenterveyden häiriö, joka on hoidettavissa psykoterapialla.

Taideterapia on sen sijaan ennaltaehkäisevää, hoitavaa tai kuntouttavaa työtä, jota voidaan käyttää terveydenhoidon lisäksi kasvatus- ja sosiaalialalla. Taideterapian tavoitteet määräytyvät aina asiakkaan tarpeiden mukaan. Ne vaihtelevat itsehävainnoinnin lisäämisestä henkilökohtaiseen kasvuun ja luovuuden edistämiseen tai psyykkisistä kriiseistä selviytymiseen. Taideterapiassa taiteellista työskentelyä käytetään ajatusten ja tunteiden luovaan ilmaisuun vuorovaikutuksessa sekä taidemateriaalien että taideterapeutin kanssa. (Psykoterapiakoulutustyöryhmän muistio 2003, 15, 21–22.) Taideterapeuteilla on 2–4 vuoden pituinen taiteen, kasvatuksen, sosiaalityön tai terveydenhuollon korkeakoulututkinnon jälkeinen ammatillinen taideterapian täydennyskoulutus.

Kansainvälisesti esimerkiksi Britanniassa ja Yhdysvalloissa taideterapian määritelmät ovat samankaltaisesti jakautuneet taidopsykoterapiaan (”art psychotherapy”) ja taiteeseen terapiana (”art as therapy”). Näkemyserojen korostamisella on omat historialliset taustansa, jotka tuntuvat usein perustuvan taiteen ja ihmistyön ammattilaisten välisiin eroihin toimintatavoissa tai ennakkoluuloihin suhteessa itselle vieraampaan ammatilliseen toimintakulttuuriin. Jako on lähteisillä pyrkimyksistä korostaa joko taiteen tai psykoterapian merkitystä ja tehtävää taide(psyko)terapia prosessissa. Taidopsykoterapiassa taiteen välineellinen ja alistainen asema suhteessa psykoterapiaan on korostunut ja ”taide terapiana” lähestymistavassa on puolestaan korostettu taiteen tekemisen prosessin sisältämiä integroivia ja muuntavia voimia. (Malchiodi 2003.)

Jaon taustalla on osaltaan ollut pyrkimys vahvistaa taideterapian asemaa terveydenhoidon ammatillisella kentällä määrittämällä se psykoterapiaksi, koska taiteeseen liittyvä toiminnallisuus, sekä sen kuntouttavat piirteet on helposti nähty vähempiarvoisena toimintaterapeuttisena työnä. Jakoa ovat entisestään polarisoneet taidetta ja ihmistyötä

edustaneiden vastapuolien kriittiset asenteet toisiaan kohtaan. Taiteen välineellistämistä ja alistamista sanalliselle psykoterapialle on kritisoitu ainoastaan taiteelle ominaislaatuisten ja erityisten vaikutusmahdollisuuksien hukkaamisesta. Toisesta näkökulmasta on puolestaan pelätty taiteen herättämiä voimakkaita ja hallitsemattomia emotionaalisia kokemuksia sekä niiden haitallisia vaikutuksia potilaisiin (Jones 2005, 95). Tällä hetkellä on kuitenkin onneksi päädytty tilanteeseen, jossa valtaosa taideterapeuteista näkee taideterapian sekä taiteen että terapian yhteen punoutuvana kokonaisuutena, jossa kumpikin alue vaikuttaa tasaveroisesti toiseensa. (Edwards 2008, 4–5, Karkou & Sanderson 2006, 44–46, Malchiodi 2003.) Uusimmissa tutkimuksissa taideterapia mielletäänkin sekä taiteeseen että psykoterapiaan yhdistyvänä kokonaisuutena, jolle on kuitenkin syntynyt jo oma itsenäinen luonne niin käytännön ammatillisena toimintana kuin tutkimusalanakin (Karkou & Sanderson 2006, 29–46).

Tässä artikkelissa emme paneudu taidopsykoterapiaan vaan taideterapia ymmärretään määritelmänsä mukaan omana erityisenä hoidon, kuntoutuksen ja ennaltaehkäisevän työn alanaan, jonka luovassa ja materiaalisessa työssä yhdistyvät sekä psykoterapeuttiset ulottuvuudet että kehollinen toiminta. Psykoterapeuttinen vuorovaikutus perustuu siinä tasa-arvoisesti sekä taiteelliseen että inhimilliseen vuorovaikutukseen. Kahdenvälisen vuorovaikutussuhteen sijaan kyseessä on kuitenkin kolmen osapuolen vuorovaikutus – asiakkaan, taiteen ja terapeutin ”kolmiosuhde” (Karkou & Sanderson 2006, 64–67, Rankanen, 2007). Terapiaprosessin tavoitteena on lähtökohtaisesti aina jonkinlainen muutos – joko ulkoisissa toimintatavoissa, sisäisessä asenteessa tai itsehävainnoinnissa. Taideterapiatyöskentelyssä muutos mahdollistuu niin konkreettisen kehollisen kuin abstraktimman mielellisen vuorovaikutustyöskentelyn avulla samanaikaisesti sekä suhteessa taidemateriaaleihin että toiseen ihmiseen. Nämä elementit ja niiden yhteen kietoutunut luonne muodostavatkin kiinnostavan tutkimuskohteen, joka on valitettavan usein jäänyt kuvien symbolisen tulkinnan varjoon. Samalla kun tunnistamme terapeutin ja asiakkaan välisen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen laadun keskeisen merkityksen taideterapian vaikutuksille, tämä teksti rajautuu nimenomaan taiteen tekemisessä tapahtuvan taideterapeuttisen vuorovaikutuksen tarkasteluun ja sen vertaamiseen kohtaamistaitteeseen.

## Kohtaamistaide

Kohtaamistaidetta on kehitetty Suomessa vuodesta 2006 alkaen yhteistyössä Tohoku Fukushi Universityn ja Japanin Clinical Art yhdistyksen kanssa. Suomessa päätoimijana on ollut Laurea-ammattikorkeakoulu, jolla on kaksoisrooli, kouluttaa Kohtaamistaiteen ohjaajia sekä kehittää ja tutkia

Kohtaamistaidetta Suomessa. Nämä kaksi roolia limittyvät Laurean pedagogisessa Learning by Developing -mallissa. (Ahos 2010, ss. 23–29.) Kohtaamistaiteen ohjaajille on tarjolla kaksi eri koulutuskokonaisuutta: 10 opintopisteen laajuiset Kohtaamistaiteen ohjaajan opinnot ja 30 opintopisteen laajuiset Kohtaamistaiteen erikoistumisopinnot. Koulutuskokonaisuuksiin hakeutuvalla tulee olla kasvatuksen, sosiaali- ja terveysalan tai taiteen ja käsityöalan alempi tai ylempi korkeakoulututkinto.

Kohtaamistaide on rekisteröity tuotemerkki Suomessa. Tämä tarkoittaa, että vain Laureassa Kohtaamistaiteen ohjaajaksi kouluttautunut voi järjestää toimintaa, jota kutsutaan Kohtaamistaiteeksi ja jossa toteutuu Kohtaamistaidetoinnan ominaispiirteet. Toisin kuin taidopsykoterapian asiakkaat, Kohtaamistaiteen asiakkaat eivät toistaiseksi ole oikeutettuja Kelan korvauksiin. Tästä johtuen Kohtaamistaidetta on toistaiseksi järjestetty osana koulutus- ja kuntoutusyksiköiden arkea, jolloin maksaja ei ole yksittäinen asiakas vaan institutio.

Clinical Art on kehitetty Japanissa alun perin dementiaa kärsivien potilaiden kognitiiviseksi kuntoutukseksi, joka pitää sisällään omaishoitajien konsultoinnin ja tukemisen (Kimura & al 2009). Taiteen tekeminen, lääketieteellinen erityisosaaminen ja tavoitteellinen omaishoitajien ja perheenjäsenten tukeminen muodostavat moniammatillisen ytimen Clinical Artille. Clinical Art -mallin perheiden konsultointi- ja tukitoiminnan keskeinen kehittäjä on Kazuo Sekine. Hänen mukaansa dementiaa kärsivää ihmistä voidaan arvioida toimintakykyjen perusteella tai tehdä tilaa ontologiselle näkökulmalle. Toimintakykyä arvioitaessa huomio kiinnitetään siihen, mitä yksilö kykenee tekemään. Tämä on usein turhauttavaa tilanteessa, jossa toimintakyky ehtyy. Ontologinen näkökulma avaa dementiaa kärsivän läheisille mahdollisuuden ajatella ja sanoa: ”Thank You for being here.” (Sekine 2012).

Kun Clinical Artin mukaista moniammatillista mallia on kehitetty suomalaiseen palvelujärjestelmään sopivaksi Kohtaamistaiteessa, on kohdattu useita haasteita ja mahdollisuuksia. Kehittämistyön keskeinen ongelma on, että keskitytään kerrallaan vain yhteen piirteeseen esimerkiksi lääketieteelliseen näkökulmaan, perheenjäsenten tukemiseen tai taidetoimintaan. Kehitystyötä tehneen tiimin ja Kohtaamistaiteen ohjausryhmän jäsenten ammatillisten orientaatioiden myötä lääketieteellinen osaaminen on rajautunut valitettavan pieneen rooliin.

Pilotointivaiheessa toimintaa kutsuttiin Suomessa Active Artiksi. Sana Active loi harhaan johtavasti mielikuvan toimintakykyyn keskittyvästä aktiivisuuden paradigmat. Sana herätti myös mielenyhtymiä aktivisti taiteeseen, jolla

on jokin poliittinen agenda. Tästä syystä suomalainen sovelmus sai nimekseen Kohtaamistaide (2010), millä haluttiin korostaa ryhmämuotoisessa taidetoiminnassa mahdollistuvaa vuorovaikutusta, kohtaamista ja niissä parhaimmillaan syntyvää arvostusta.

## Kehollinen ja materiaallinen taidetyöskentely

Taidetyöskentelyn kehollista ja materiaalista luonnetta pidetään sekä taideterapiassa että Kohtaamistaiteessa eräänä keskeisenä vaikuttavana elementtinä. Tästä huolimatta taidetyöskentelyn ja eri materiaalien vaikutusten systemaattinen kokeellinen tutkimus on ollut ainakin taideterapian piirissä yllättävän vähäistä (Snir & Regev 2013). Taideterapian käytännöt ovat usein perustuneet yksittäisten taideterapeuttien kliiniseen kokemukseen ja henkilökohtaisiin havaintoihin (Hintz 2009; Lusebrink 1990, 10). Psykoterapian ja toimintaterapian perinteisiin linkittyvistä arvostuseroista johtuen, taideterapiassa on valitettavan pitkään väheksytty kehollista ja materiaalista näkökulmaa (McNiff 1998, 96). Eri taidemateriaalien ja työtapojen terapeuttisten vaikutusten sijaan taideterapiatutkimuksessa onkin usein keskitytty taiteen symbolisten sisältöjen tutkimiseen ja tulkintaan psykodynaamisesta tai psykoanalyttisesta näkökulmasta, koska on haluttu lisätä ammatin arvostusta sekä vahvempaa identifiointumista psykoterapiaksi.

Vija Bergs Lusebrink (1990; 2004; 2010) on poikkeuksellinen edelläkävijä, joka alkoi jo yli kaksikymmentä vuotta sitten kehittää Ilmaisullisten terapioiden jatkumoa, ITJ, (Expressive Therapies Continuum, ETC) pyrkimyksenään ymmärtää syvällisemmin taideterapian materiaalista ja kehollista luovaa prosessia. ITJ on yksilönkehitykseen liittyvää tietoa sekä taiteen tekemiseen liittyviä aistimellisia, kinesteettisiä, emotionaalisia, havainnollisia, symbolisia ja kognitiivisia ulottuvuuksia integroiva kuvallisen ilmaisun käsitteellinen malli. Se perustuu kolmelle erilaiselle kehitykselliselle tasolle, jotka ovat kaikki läsnä taiteellisessa työskentelyssä ja luovassa prosessissa. Nämä tasot ovat kinesteettis-sensorinen taso, havainnollis-affektiivinen taso ja kognitiivis-symbolinen taso. Kaikki taideterapeutit – psykoterapeuttisesta suuntauksestaan riippumatta – voivat hyödyntää ITJ:tä ymmärtääkseen paremmin erilaisten asiakkaiden yksilöllisiä luovia prosesseja ja niiden kehollisten, materiaalisten, emotionaalisten ja kognitiivisten piirteiden monikerroksisuutta. ITJ on erityisen hyödyllinen niin taideterapian tavoitteiden asettamisessa, kuin taidemateriaalien käytön terapeuttisten ominaisuuksien ja vaikutusten jäsentämisessä.

Taideterapiassa kehollinen ja aistimellinen taidetyöskentely on luonnollisesti keskeinen keino ilmaista, tutkia, havainnoida ja jäsentää henkilökohtaisia kokemuksia ja vaikeuksia. Taideterapeuttiseen prosessiin vaikuttaakin



yhtäläillä käytettyjen taidemateriaalien luonne kuin siihen osallistuvien ihmisten välinen vuorovaikutusilmapiiri. Asiakkaat tulevat terapiaan, koska heillä on jonkinlainen tarve tai toive muutokseen omaan mieleen, kehoon tai sosiaalisen vuorovaikutukseen liittyvissä kokemuksissa. Nämä muutokset voivat olla näkyviä ja tiedostettuja tapahtumia yhtä hyvin kuin sisäisiä ja tiedostamattomia kokemuksia. Taideterapiassa muutoksia voidaan kuitenkin mahdollistaa ja kokeilla harjoittelemalla tai mallintamalla niitä konkreettisten taidemateriaalien kanssa. Muutokset voivat tulla näkyviksi taidetyöskentelyn laaduissa ja valmiiden töiden ominaisuuksissa (Rankanen 2007). Taidemateriaalit toimivat usein varsin eri tavoin, kuin mitä tekijä etukäteen suunnitteli. Tekijän tietoiseen päämäärään sopeutumisen sijaan ne oikuttelevat, yllättävät ja luovat tilaa uusille ajatuksille ja oivalluksille. Taidemateriaalit toimivat lisäksi terapeuttista prosessia sekä sen aikana koettuja tunteita ja ajatuksia dokumentoiden. Ne tekevät käsitellyt asiat konkreettisiksi, näkyviksi ja käsin kosketeltaviksi, jolloin niitä voi palata tarkastelemaan eri tavalla kuin abstraktimpaa ja katoavaa sanallista vuorovaikutusta.

Kohtaamisella halutaan Kohtaamistaitteen yhteydessä viitata paitsi ihmisten keskinäiseen kohtaamiseen myös siihen, miten ihminen taiteessa kohtaa materiaalin ja maailman. Aistien herättely ja havaintoon pohjautuva taidetyöskentely kiinnostavat aikaan ja paikkaan. Taiteen tekemisessä ja vastaanottamisessa muistelulla, mielikuvilla, mielenyhtymillä ja kuvittelulla on usein keskeinen rooli. Näitä ei sinänsä kielletä tai suljeta pois Kohtaamistaitteesta, mutta niitä tärkeämpää on taiteen kyky kiinnittää meidät käsillä olevaan hetkeen. Kohtaamistaitteesta keskeistä on tässä ja nyt materiaalisesti läsnä oleva ja aistittava. Aistinen kokemus, joka muovautuu ohjatussa taidetyöskentelyssä omien valintojen kautta itsenäiseksi materiaaliseksi ja esteettiseksi kappaleeksi, on keskeisellä sijalla.

Kohtaamistaitteen kontekstissa taidetuotoksen esteettisellä laadulla on merkitystä. Esteettisesti laadukas taidetuotos pyritään saamaan aikaiseksi valitsemalla mahdollisimman korkealuokkaiset taidetarvikkeet ja materiaalit. Kohtaamistaitteen ohjaajan tehtävänä on strukturoida taiteen tekemisen prosessi niin, että osallistujien on mahdollista tuottaa esteettisesti itseään tyydyttävä lopputulos, vaikka hän ei olisi kokenut kuvan tekijä toiminnan alkaessa.

## Taideterapian ja Kohtaamistaitteen taidetyöskentelyn vuorovaikutukselliset piirteet

Vuorovaikutuksella terapeutin ja asiakkaan tai ohjaajan ja Kohtaamistaitteen ryhmän välillä on sekä samankaltaisuuksia

että eroja. Ensinnäkin taideterapiaa on mahdollista toteuttaa sekä ryhmämuotoisena että yksilötyöskentelyinä, kun taas Kohtaamistaitetta harjoitetaan aina ryhmässä. Toiseksi ryhmätaideterapiassa on olemassa monia erilaisia työskentelyn perinteitä ohjaamattomasta vapaasta taidetyöskentelystä ohjatumpiin materiaali- tai teemakeskeisiin työtapoihin asti. Ohjaamattomassa (non-directive) lähestymistavassa terapeutti ainoastaan tarjoaa valikoiman erilaisia taidemateriaaleja asiakkaidensa vapaaseen taidetyöskentelyyn ohjaamatta tai rajoittamatta omaehtoista ilmaisua. Jäsennellymmässä lähestymistavassa terapeutti voi joko antaa työskentelyä ohjaavia teemoja tai ohjata taidetyöskentelyn aloitusta eri taidemenetelmiä ja -materiaaleja hyödynnettävien lämmittelyharjoitusten tai aistivirtäytymisen avulla. Taidetyöskentelyn ohjaamisen tavat rakentuvat kuitenkin aina tilannekohtaisesti kunkin asiakkaan yksilöllisten henkilöiden, toiminnallisten, sosiaalisten tai psykologisten tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti. Taidetyöskentely ja sen tavat ovat aina asiakkaalle vapaaehtoisia ja työskentelyyn osallistumattomuus voi olla terapeuttisesti merkittävä kokemus.

Mitä vaikeammista psykologisista tai kehityksellisistä ongelmista asiakkaat kärsivät, sitä jäsennellympää taideterapian tulisi olla, jotta heille muodostuisi turvallinen ja rakentava kokemus. Toisaalta terveemmät asiakkaat voivat hyötyä enemmän ohjaamattomammista työskentelymuodoista, joissa vapaa taidetyöskentely mahdollistaa omaehtoisemman itseilmaisun ja itsetutkiskelun. (Stubbe Teglbjaerg 2009.) Tuen tarjoamisen sijaan liian rajoitetut teemat voivatkin tällaisissa tilanteissa ainoastaan rajoittaa taiteen muuntavaa voimaa ja osallistujien omia luovia oivalluksia (McNiff 1998, 67–69). Toisin kuin kohtaamistaitteen ohjaajat, taideterapeutit eivät aseta taidetyöskentelylle tiettyjä esteettisiä tavoitteita. Terapeutin luoman turvallisen psyykkisen tilan tulisi sen sijaan kestää kaikenlaatuiset teokset ja kyetä vastaanottamaan rakentavalla tavalla monenlaista ilmaisua. Vaikeiden tunteiden tunnistamisessa ja läpityöstämisen mahdollistamisessa rumat tai mitään sanomattomat työt voivatkin olla paljon merkittävämpiä kuin miellyttävät ja kauniit. Terapeutin tulisi kyetä luomaan riittävän turvallinen tila ja rauhallisen havainnoiva ilmapiiri, jotta aiemmin vältettyjen tunteiden kohtaaminen ja integraatio mahdollistuisivat (Rankanen 2011).

Opettamisen, tukemisen ja innostamisen piirteet näyttävät Kohtaamistaitteessa käytännön tasolla paikoin hyvin samansuuntaisina. Jos ei tunne toiminnan tavoitteita, Kohtaamistaitetta saattaa tulkita taidekasvatukselliseksi toiminnaksi esteettisten tavoitteiden ja strukturoidun ilmiön takia. Clinical Artin kehitystyössä mukana oleva taiteilija Akihiro Fujiki on kuitenkin huomauttanut: *Clinical Artist are not instructors who teach how to make works of art* (Fujiki 2012, 48). Fujikin mukaan heidän roolinsa on tukea ja innostaa

ihmisiä, heidän niin halutessaan, kohti elämänmyönteistä ja aktiivista elämää (em.). Taustalla olevat toiminnan tavoitteet ja kontekstit lienevät parempia tukia analyysiin, kun peilataan Kohtaamistaitteen eroja ja samuuksia taidekasvatukseen ja taideterapian eri traditioiden välillä.

Taideterapiassa eräs keskeisesti vaikuttava tekijä on taiteen mahdollistama etäännyttämisen prosessi. Kun asiakas hakeutuu terapiaan, hän on usein yrittänyt jo kaikin mahdollisin keinoin ratkaista vaikeuksiaan ja kokee itsensä avuttomaksi niiden kanssa. Kun ongelmat ovat kaventaaneet näköalan ja asiakas kokee olevansa umpikujassa taide voi toimia keinona suunnata ilmaisua ja havainnointia itsen ulkopuolelle laajentaen näkökulmia sekä tuottaen yllättäviä oivalluksia. Taidetyöskentelyssä syntyvät työt eivät koskaan ole ainoastaan osa tekijäänsä tai edusta häntä, vaan ne ovat konkreettisesti olemassa hänen ulkopuolellaan. Vaikka liittäisimme niihin itseemme liittyviä merkityksiä tai ne muistuttaisivat meitä jostakin, ne ovat kuitenkin aina olemassa myös itsenäisinä meistä irrallisina teoksina. Taide ei olekaan vain itseilmaisun tekniikka eivätkä syntyneet teokset ainoastaan terapian välineitä vaan ne ovat olemassaolon muotoja, jotka edustavat itseään. Olemme tietysti tehneet ne, mutta tekemisen jälkeen niistä tulee ulkoisen maailman objekteja, jotka ovat meistä erillisiä. Voimme havainnoida niitä, ihmetellä ja tutustua niihin. Taideteosten toiseus onkin keskeistä juuri siksi, että se mahdollistaa suhteen luomisen itsen ulkopuoliseen maailmaan. (Grainger 1999, 11)

Taide on kommunikaation muoto, joka sekä sisältää ilmaistun että kantaa itsessään merkityksiä. Konkreettisilla

käsiteltävillä taidemateriaaleilla on siis merkittävä vaikutus siihen, millaisena ilmaisu välittyy tai millaisiksi merkitykset muodostuvat. Materiaali ei vain välitä ilmaisua tai ajatuksia, vaan se on merkityksiä muodostavan vuorovaikutuksen toinen osapuoli. (McNiff 1998, 70.) Tämän lisäksi terapeuttista vuorovaikutusta ja sen onnistumista määrittää tietenkin terapeutin itsetuntemus, yhteistyösuhteen luomisen taito ja hänen omaksumansa psykoterapeuttinen ymmärrys ihmisten välisen vuorovaikutuksen hoitavista voimista ja sen edellytyksistä, kuten empatiasta ja joustavuudesta. Teoreettiseen tietoon ja tutkimukseen perustuva käsitys ihmisen mielestä ja sen kehitysvaiheista, mielen terveydestä ja sen ongelmista tai häiriöistä sekä niiden syistä ovat aina osaltaan ohjaamassa valittuja hoitotoimintatapoja ja taideterapian toteuttamista (Hentinen 2007, Vick 2003). Psykoterapeuttisen tiedon lisäksi taideterapeutti tarvitsee erityistä herkkyyttä taiteellisen vuorovaikutuksen prosessille, sekä kokemuksellisen ja teoreettisen ymmärryksen taidemateriaalien terapeuttisista ulottuvuuksista. Vasta näiden molempien osa-alueiden taitojen ja ymmärryksen yhdistyminen mahdollistaa onnistuneen taideterapian.

Taideterapiassa vaikuttavuus koostuu yhtä vahvasti taiteen tekemiseen kuin ihmisten väliseen vuorovaikutukseen liittyvistä elementeistä. Kohtaamistaitteessa ilo ja mielihyvä syntyvät esteettisistä kokemuksista. Uppoutuminen taiteen tekemiseen ja taidemateriaalien käsittelyyn on voimauttavaa. Taideterapian ja Kohtaamistaitteen tutkiskelu rinnakkain avaa ovia merkittävään jaettuun teemaan, kuinka taiteen tekemisen materiaalisuus liittyy inhimilliseen vuorovaikutukseen ja hyvinvointiin. ■



Riitta Ahos & Tiina Pusa

## VALOSSA JA VARJOSSA – KOHTAAMISTAITEEN ETIIKASTA

**K**ohtaamistaiteen tulee tukea aktiivista kansalaisuutta, tasa-arvoisuutta ja kaikkien ihmisarvon kunnioittamista. Kohtaamistaiteen eettinen perusta lähtee ajatuksesta, että taide kuulu kaikille ja kulttuuri ei ole harvojen oikeus, vaan se on elämän perusrakenne. Jokaisella on oikeus ja tasa-arvoinen mahdollisuus itse tehdä taidetta ja osallistua kulttuuritoimintaan riippumatta asuinpaikasta, elin- tai työympäristöstä, halunsa, toimintakykynsä ja luovien voimavarojensa mukaisesti, koko elämänsä aikana, vaihtuvissa elämäntilanteissa ja yhteisöissä (Liikanen, 2010).

Ihmistyössä etiikan perustana pidetään ihmisen itseisarvoa sekä uskoa sellaiseen ihmiskäsitykseen, joka korostaa ihmisen kykyä kasvaa (Heiskanen 2008, 7). Taidekasvatuksen tutkija Mira Kallio-Tavin esittää kriittisen näkökulman kasvun diskurssiin. Hän esittää, että taiteessa kohtaamisen prosessit ovat kasvun ja joksikin tuleminen sijaan epätodellisuudessaan ihmettelyä mahdollistavia (Kallio-Tavin 2013, 215). Kohtaamistaide on tavoitteellista, mutta se jättää parhaimmillaan tavoitteen loppujen lopuksi osallistujan käsiin. Aidon dialogisen otteen omaava Kohtaamistaiteen ohjaaja ei yritä tietää ja kontrolloida liikaa. Hän uskaltaa luottaa taiteeseen ja sen yllätyksellisyyteen sekä toiseen ihmiseen, joka on käsittämätön ja erityislaatuinen.

Eettisyys tähtää hyvään elämään ja oikean ja väärän erottamiseen (Talentia 2005,6). Etiikan tehtävänä on auttaa ihmisiä tekemään valintoja, ohjata arvioimaan omaa ja toisten toimintaa sekä tutkimaan toimintansa perusteita (Etene, 2001). Eettisiä kysymyksiä voivat olla esimerkiksi: Millainen on hyvä ihminen? Mikä teko on oikea, mikä väärä tiettyssä arjen tilanteessa? Tietoisuus omista arvoista ja omien

arvojen syvälinen tunteminen auttavat perustelemaan omia valintoja sekä ymmärtämään toisenlaisia arvoja. Etiikalla voidaan tarkoittaa myös moraalisten tekojen systemaattista pohdintaa (Vilen, Leppämäki, Ekström, 2008,93). Lindqvistin (1990) mukaan moraalilla tarkoitetaan ihmisen valintoja ja niiden perustana olevia arvoihin liittyviä katsomuksia. Etiikka on Lindqvistin mukaan joko moraalien teoriaa tai moraalien tutkimista.

Kullakin ammattialalla on omat työtä koskevat lakinsa ja säädöksensä ja lisäksi ammattialat ovat määritelleet ammattiin kuuluvat eettiset ohjeistot. Ammattialan eettiset ohjeet tai säädökset jäävät melko yleiselle ja idealistiselle tasolle ja siksi monella työpaikalla on lisäksi määritelty eettisiä käytännön ohjeita arjen työhön. Työpaikkojen ja organisaatioiden omia eettisiä ohjeistuksia pidetään Kohtaamistaiteessa työn perustana. Kohtaamistaiteen ammatilliseen auttamisuhteeseen liittyy selkeä sopimus toiminnan tavoitteesta, sisällöstä ja kestosta sekä raportoinnista yhteistyötahoille. Kohtaamistaiteen koulutetut ohjaajat noudattavat aina lakia salassapitovelvollisuudesta.

Osa ammattietiikasta on myös professionaalisesti perusteltua. Tosin sanoen sekin toimii yhtenä keinona nostaa ammattikunnan arvovaltaa ja etuisuuksia (Lindqvist, 1990, 61.) Ammattietiikka ja yksilöetiikka eivät ole samoja asioita. Ammattiroolin ideaan kuuluu, että se edustaa jotakin sosiaalista erityistehtävää ja näkökulmaa sekä ammatin keskeistä eettistä tarkoitusta. Jokaisen oma henkilökohtainen eettinen normisto rakentuu oman elämänsä historian, opiskelun ja siihenastisen työkokemuksen kautta.

### Kohtaamistaiteen ohjaajan eettiset perusteet

Arjen työssä ja Kohtaamistaiteen ryhmissä kohdataan monenlaisia elämäntilanteita. Jos työntekijä joutuu toimimaan vastoin omia arvojaan ja omien sisäisten käsitysten vastaisesti, menettää hän uskottavuutensa, itsekunnioituksensa ja työnilonsa (Lindqvist, 1990; Heiskanen, 2008.) Ammattirooli on parhaimmillaankin vain luonnos, joka täydentyy toisaalta ammatti-eettisistä ohjeista ja toisaalta työntekijän persoonasta käsin (Lindqvist, 1990, 63). Ihmistyössä pohditaan aina hyvän tekemisen, ihmisten auttamisen, puutteen ja kärsimyksen vähentämiseen liittyviä arjen kysymyksiä. Lindqvistin (1990) mukaan ihmisenä olemisen, ihmiseksi tuleminen ja ihmisenä pysyminen ovat osa ammatillisuutta, mutta nämä prosessit vaativat omaa persoonallista kehittymistä. Auttamistyössä ammatillisuus ja oma persoona kietoutuvat erityisellä tavalla yhteen. Tämän ymmärtäminen yleisellä tasolla on alku oman yksilöllisen työetiikan rakentumiselle. Kohtaamistaiteen ohjaajan olisi hyvä nähdä, miten oma persoona näkyy ohjaustyössä ja miten se vaikuttaa ryhmään ja yksittäisiin osallistujiin.

Kohtaamistaiteen ryhmiä on vuodesta 2006 lähtien toteutettu osana asiakkaiden palveluja mm. sosiaali- ja terveydenhuollossa, lastensuojelussa ja vammaisten parissa. Kohtaamistaiteen ryhmä voi selvitysten mukaan tukea asiakkaita ja tuottaa sekä yksilöllisiä että yhteisiä voimavaroja. Kohtaamistaiteen mahdollisuudet lapsen kasvun ja kehityksen sekä tunteiden tunnistamisen ja ilmaisun tukijana ovat suuret, kun Kohtaamistaide on turvallista (Grönholm 2010). Ryhmät ovat tuottaneet ikääntyneille iloa ja yhdessä tekemisen riemua (Kiiski & Storck 2010). Asiakkaiden ja hoitajien yhteinen Kohtaamistaiteen ryhmä voi tiivistää vuorovaikutusta ja tuottaa taiteiden avulla mahdollisuuden jakaa elämän kokemuksia ja tarinoita. Tällöin asiakas saa omaan elämäänsä ja hoitaja työhönsä syvempiä merkityksiä (Rantanen 2010). Erään selvityksien mukaan (Alanen 2010) osallistujat kokivat, että Kohtaamistaide vaikutti työyhteisössä enemmän kuin perinteinen työnohjaus. On mahdollista, että omakokemusten ja osallistuminen sekä yhteiset elämykset auttavat sitoutumaan yhteisiin tavoitteisiin.

Koulutetun Kohtaamistaiteen ohjaajan tulee aina kunnioittaa asiakastaan riippumatta hänen kansallisuudestaan, uskonnoistaan, maailmankatsomuksestaan, poliittisesta näkemyksestään, rodusta, ihonväristään, iästään, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisestaan, yhteiskunnallisesta asemastaan, sairaudesta tai vammastaan. Kohtaamistaiteen ohjaaja ei käytä valtaansa tai asemaansa väärin asiakkaiden tai ryhmän riippuvuussuhteen tai luottamuksen kustannuksella.

Ohjaajan tulee pyrkiä tulemaan tietoiseksi omista asenteistaan, arvostuksistaan sekä omasta ammattiroolistaan.

Kohtaamistaiteessa ohjaaja tarkastelee kriittisesti työpaansa, reflektoi sitä työparinsa kanssa ja tunnistaa omat rajoituksensa. Kohtaamistaiteen ohjaajat ovat vastuussa työkyvystään ja ammatillisesta pätevytydestään ja ymmärtävät työnohjauksen merkityksen, koska sitä korostetaan koulutuksen aikana. Kaikille Kohtaamistaiteen ohjaajille suositellaan työnohjausta.

Työnohjaus on parhaimmillaan tila reflektiolle, jonka kautta voi tulla tietoiseksi omista varjoistaan. Omiin kokemuksiinsa luottaen Lindqvist rohkaisee auttajaa katsomaan itsessään ja työssään pimeää puolta – omaa varjoaan. Auttaja on autettavansa näköinen jollain tavoin ja päinvastoin. Lindqvistin mukaan valolla ja pimeydellä on sisäinen yhteenkuuluvuus. Toista ei voi olla ilman toista. Auttajasta tuskin koskaan voi tulla täydellistä, mutta se ei estä kantavan sillan syntymistä auttajan ja autettavan välillä (Lindqvist, 1990). Omista varjoistaan tietoiseksi tuleminen voi aueta esimerkiksi kysymyksistä, miksi haluan auttaa ja tukea muita tai miten hyvä ja paha ovat minussa ja elämäntarinnassani läsnä. Omien moniulotteisten tarpeidensa tunnistaminen on perusedellytys sille, ettei pyri tyydyttämään niitä asiakastyön puitteissa.

### Toiminnan etiikka

Kohtaamistaiteen ryhmiin ohjataan ja lähetetään asiakkaita kunkin organisaation työntekijöiden kanssa yhteistyössä. Usein ohjaaja on jäsen siinä työyhteisössä, jossa ryhmä toteutetaan. Olipa ohjaaja omassa tai vieraassa työyhteisössä, tulisi asiakkaiden ohjaamisen kriteereistä sopia yhdessä työyhteisön kanssa. Kohtaamistaiteen ryhmään ohjaamisen ja toiminnalle asetettavien tavoitteiden perustana tulee olla asiakkaiden etu ja heidän mahdollisuutena hyötyä Kohtaamistaiteen ryhmistä. Erityisesti korostetaan asiakkaiden itsemääräämisoikeutta ja osallistumisen vapaaehtoisuutta.

Kohtaamistaiteen ryhmään tulevat asiakkaat on hyvä haastatella ennen ryhmän aloittamista. Tällä tavalla varmistetaan heidän sitoutumisensa ja soveltuvuutensa ryhmämuotoiseen toimintaan. Kohtaamistaide perustuu ehdottomaan luottamukseen ja siksi ennen ryhmän aloittamista sovitaan toiminnan periaatteista asiakkaiden tai heidän edustajien kanssa. Samalla pyydetään ja kirjataan suostumukset sen varalle, että Kohtaamistaiteen toiminnasta kerätään aineistoa, jota käytetään opetus- tai tutkimustarkoituksiin. Kohtaamistaiteessa tulee kehittää asiakkaiden hyvinvoinnin arviointimenetelmiä, jotka auttavat Kohtaamistaiteen ohjaajia ymmärtämään ja havaitsemaan asiakkaiden tarpeita, toimintaa ja yhteistyösuhteita.

Kohtaamistaide on ryhmässä toteutettavaa toimintaa. Sekä ryhmämuotoisuus että toiminnallisuus asettavat erityisiä eettisiä haasteita. Ohjaaja joutuu tasapainoilemaan



elämykselliseen taidetyöskentelyyn sekä kokemusten jakamiseen. Ohjaaja huolehtii siitä, että ryhmälle luodaan toimintaa tukevat pelisäännöt. Osallistujien on oyleensä helpompi sitoutua yhteisiin pelisääntöihin, kun niiden luomiseen on itse päässyt vaikuttamaan. Osallistujien orientoitumisen kannalta on hyödyllistä kertoa toiminnan alussa, miten ryhmätapaamisia ohjataan toistuvan rakenteen mukaan. Ohjaajan tehtävänä on suunnitella ja ohjata eri taidetyöskentelyn toteuttaminen ryhmälle asetettujen tavoitteiden sekä osallistujien mahdollisten toimintakykyyn tai elämäntilanteeseen liittyvien erityispiirteiden mukaisesti.

Kohtaamistaitteen tavoitteet ja toiminta liittyvät asiakkaiden kuntoutuksen tavoitteisiin, jolloin pyritään ylläpitämään ja edistämään asiakkaiden toimintakykyä, luovuutta ja hyvinvointia. Kohtaamistaitteen ohjaaja ohjeistaa turvallisesti ja kannustavasti ryhmäläisiä käyttämään aistejaan ja rakentaa taidetyöskentelyn askelittain eteneväksi. Ohjaaja tukee ryhmäläisiä muistuttamalla, että Kohtaamistaitteessa ei ole oikeaa eikä väärää tapaa tehdä, vaan tärkeintä on, että jokaisessa itsessään olevaa luovuutta käytetään (Kahelin, 2010).

Kohtaamistaitteen ryhmän tulee olla turvallinen ympäristö ja ryhmäläisten nähdyksi tuleminen on tärkeää: jokaisen työ on arvokas ja sitä tulee kunnioittaa. Tämä taideperustainen ja arvostava vuorovaikutus ryhmässä ovat toimintamallin ydin. Taidetyöskentelyn ja muiden ryhmäläisten tuen avulla tehdään asioita ja ilmiöitä näkyviksi, tutkitaan ja etsitään muutosta ja uusia voimavaroja arkeen. Kohtaamistaitteen ryhmässä korostetaan arvostavaa kohtaamista sekä omien ja muiden ryhmäläisten taideteosten ääreen pysähtymistä. Näin jaetaan yhdessä jokaisen oman taidetyön merkitystä ja samalla luodaan kanssakäymistä ja osallisuutta. Toimintajaksojen päätteeksi on toisinaan järjestetty näyttelyjä, jolloin yleisön ja läheisten hyväksyntä ja tuki kannattelevat osallistujia. Kohtaamistaitteen taidetoita tulee kunnioittaa ja arvostaa. Niitä ei saa julkaista esimerkiksi kirjassa tai sosiaalissa mediassa ilman asiakkaiden tai heidän edustajansa kirjallista suostumusta.

### Tutkimus- ja kehittämistyön eettisiä näkökulmia

Kohtaamistaitteen kehittämistä ja tutkimusta koskevat yleiset tutkimustyötä varten laaditut ammattieettiset lait ja periaatteet. Tutkimuksen tekijän on kunnioitettava tutkittavia ja tutkimusasetelman on täytettävä eettiset normit. Kohtaamistaitteen ohjaaja huolehtii, että tutkimus- ja kehittämistoimintaa varten haetaan asianmukaiset luvat. Eettisyyden kannalta olennaista on, että tutkimukseen osallistuvalla tulee antaa riittävästi informaatiota tutkimuksesta ja että osallistumisen vapaaehtoisuutta korostetaan. Tutkijalla

ja tutkittavalla ei saa olla sellaista keskinäistä riippuvuussuhdetta, joka saattaa vaikuttaa olennaisesti osallistumisen vapaaehtoisuuteen (Eskola & Suoranta 2001, 55–56).

Jo tutkimusaiheen valinta itsessään on eettinen ratkaisu ja sitä valitessa tutkijan on hyvä pohtia, miksi aihe on tutkimisen arvoinen ja kenen ehdoilla aihe määritellään. Aiheen valinnan eettisyyteen vaikuttaa sen yhteiskunnallinen merkittävyys (Hirsjärvi, Remes & Saajavaara, 2004). Tutkimuksesta saadun tiedon dokumentoimisen ja julkistamisen yhteydessä on tutkittavien anonymiteetti turvattava. Tietojen käsittelyssä kaksi keskeistä käsitettä ovat luottamuksellisuus ja anonymiys, jotka tulee säilyttää tutkimuksen tuloksia julkistettaessa. Periaatteena on oltava, että tutkittavan henkilöllisyyden paljastaminen tehdään mahdollisimman vaikeaksi (Eskola & Suoranta 2001, 56–57).

Tutkimuksessa on yleisesti noudatettava ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta, eikä tutkittavalle saa aiheutua vahinkoa tutkimuksesta. Kukin asiantuntija käyttää tietoperustansa asiakkaan parhaaksi ja oman tietoperustan ja kokemuksen jakaminen muiden kanssa on väline yhteisen ymmärryksen saavuttamiseen, jonka tavoitteena on asiakkaan hyvinvoinnin ylläpito ja edistäminen.

### Yhteiskunnallinen näkökulma

Sosiaalinen muutos syntyy osallisuudesta. Yhteisöissä tehtävä taidetoiminta on aina yhteiskunnallista toimintaa, jonka tavoitteena on pohtia, mitä aktiivinen ja tasa-arvoinen kansalaisuus kullekin osallistujalle merkitsee ja miten sitä yhteisössä edistetään. Kaiken yhteistyön eri toimijoiden ja ammattialojen kesken tulee perustua vapaaehtoisuuteen ja kiinnostukseen taiteen voimaa kohtaan (Hallas, 2012). Yhteistoiminnallinen työote on yhteistyötä asiakkaan, hänen omaistensa ja eri asiantuntijoiden kanssa.

Hannah Arendt (2002) on sanonut, että taiteessa ajattelemisen ja tekeminen vielä ovat yhdessä, kun ne länsimaisessa elämäntavassa muuten ovat ajautuneet erilleen. Tämä erilleen ajautuminen aiheuttaa eettistä vastuuttomuutta. Ajattelijat ajattelevat vastuun olevan tekijöillä, tekijät ajattelevat vain tekevänsä ja ajattelijoiden kantavan vastuun. Taide on parhaimmillaan eettisen herkkyyden kasvattamisen ympäristö. Kun tekee taidetta, joutuu tekemään havaintoja ja esteettisiä päätöksiä. Tällainen työskentely kehittää kykyä arvioida, mikä on asian tila nyt ja mitä sen parantamiseksi voitaisiin tehdä. Eettinen ja esteettinen kietoutuvat yhteen.

Eettisyys on ruumiillista. Se todentuu meidän teoissa ja tekemättä jättämisissä. Filosofin Maurice Merleau-Ponty on sanonut: (---) *moraalisuus ei voi olla tiettyjen arvojen henkilökohtaista kannattamista. Jos periaatteet eivät siirry käytäntöön, ne ovat mystifiointeja: niiden tahtoo elävöittää suhteemme toisiin ihmisiin. Emme siis voi jäädä välinpitämättömiksi sitä kohtaan, miltä toimintamme näyttää toisten näkökulmasta. Herääkin kysymys, riittääkö pyrkimys teon oikeutukseksi* (Merleau-Ponty 1996/2012).

Kohtaamistaitteen eettisyys rakentuu sosiaalialan etiikan varaan. Se on suhteessa kokonaisvaltaiseen ihmiskäsitykseen ja fenomenologiseen lähestymistapaan, jossa kokeumuksella ja havainnoilla on keskeinen rooli. Kohtaamistaitteen eettisyyden ulottuvuudet ovat ohjajuuden eettisyys, toiminnan etiikka sekä tutkimus- ja kehittämistoimintaan liittyvä etiikka. Pyrkimys hyvään ja osallisuutta lisäävään toimintakulttuuriin sekä taidetoiminnassa näyttäytyvä käytännön etiikka sitovat Kohtaamistaitteen yhteiskunnalliseen tehtäväänsä. Taiteen tekeminen ja arvostava toisen ihmisen kohtaaminen eivät voi olla vain pyrkimyksiä. Sanojen on ruumiillistuttava käytännössä suhteessa toisiin ihmisiin. ▀

yksilöiden ja ryhmän hyvän välillä. Yksinkertaisimmillaan tämä tulee näkyväksi esimerkiksi silloin, kun ohjaaja pohtii, miten rajata muita enemmän puhetilaa ottavan ryhmäläisen puheenvuoroja. Toimintaan kannustamisen ja toimintaan painostamisen välillä on joskus vain hiuksen hieno ero. Ero on löydettävä jokaisesta vuorovaikutussuhteesta, koska yleistä kaikkialle sovellettavaa ohjetta ei ole. Ero auttamisen ja toisen puolesta asioiden tekemisen välillä on samoin yksilö- ja tilannekohtainen. Suuntaviittana tulee pitää sitä, että osallistujan oman pystyvyyden tunne tulisi kasvaa Kohtaamistaitteessa.

Ohjaaja luo puitteet toiminnalle. Hänen tehtävänä on kannustavan ja turvallisen ilmapiirin luominen sekä ryhmäläisten valmisteleminen toisten ihmisten kohtaamiseen,



Hannele Niiniö

## TAVOITTEELLISUUS JA TYÖNOHJAUS KOHTAAMISTAITEESSA

**K**ohtaamistaide-toiminta on aina toimintakykyä edistävää ja tavoitteellista, kunkin osallistujaryhmän tarpeista lähtevää. Tavoitteen asettaminen edellyttää ryhmään tutustumista, tilanearviota ja yhteistä suunnittelua ohjaajien ja ryhmäläisten kesken. Suunnitteluun on hyvä ottaa mukaan muita työntekijöitä, joiden kanssa yhdessä mietitään koko ryhmän ja yksittäisten ryhmäläisten tavoitteita. Tavoitteisiin liittyvää keskustelua on hyvä käydä mahdollisuuksien mukaan erikseen jokaisen osallistujan kanssa. Kohtaamistaiteen ohjaajat sitovat asiakkaiden ja ammattilaisten antaman tiedon Kohtaamistaiteen mahdollisuuksiin ja toimintaan, jonka tuotoksena on juuri tämän ryhmän tarpeista nouseva suunnitelma. Tavoitteiden määrittelyn jälkeen prosessin rakentaminen on helpompaa ja yksittäiset toimintakerrat muodostavat kokonaisuuden tavoitteiden suunnassa. Jos esimerkiksi työhyvinvointiryhmässä on tavoitteena vuorovaikutuksen ja yhteistyön parantaminen, voidaan prosessi suunnitella niin, että yksilö-, pari- ja ryhmätyöt ajoittuvat tavoitteiden mukaisesti.

Kohtaamistaiteen koulutuksissa työnohjaus on ollut vuodesta 2007 alkaen osa koulutusprosessia niinä viikkoina, joina opiskelijat ohjaavat pareittain ensimmäistä omaa Kohtaamistaiteen ryhmää. Työnohjauksella on ollut toisaalta tukeva, toisaalta opetuksellinen rooli. Omien kokemusten kautta päästään pureutumaan moniin Kohtaamistaiteen keskeisiin filosofisiin ja periaatteellisiin kysymyksiin. Toisaalta kokemusten ja haasteiden jakaminen antaa vertaistukea tuleville ohjaajille ja hyväksi koetut virittämisen-, taide- ja ohjausmenetelmät jaetaan ryhmäläisten kesken. Työnohjaus on tärkeä osa valmiiden ohjaajien työssä kehittymistä ja

jaksamista. Se tekee mahdolliseksi tunteiden ja toiminnan haasteiden käsittelyn.

### Tavoitteellisuuden merkitys

Tavoitteellisuuteen pyritään kaikessa sosiaali-, terveys- ja kasvatustalouden toiminnassa, mutta mitä se oikeastaan tarkoittaa? Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän vuoden 2012 raportin perusteluosassa lakitekstiin sisältyvästä sosiaalityön määritelmästä todetaan, että kyse on suunnitelmallisesta, tavoitteellisesta ja tutkimustietoa hyödyntävästä sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön toiminnasta (Raunio, 2012). Tavoitteellisuutta pidetään usein itsestään selvästi toiminnan lähtökohtana. Sosiaali- terveys- ja kasvatustaloudella tavoitteiden työstämiseen ei aina panosteta tarpeeksi tai siihen vaadittavaa aikaa on liian vähän. Tavoitteellisuus edellyttää dialogia keskeisten toimijoiden kesken. Se on tilanteen määrittelyä, voimavarojen ja haasteiden kartoitusta. Tavoitekeskustelu on tulevaisuuden visiointia ja osallistujien näkökulman sanoittamista eli sen kirkastamista, mihin juuri tällä toiminnalla pyritään.

Kohtaamistaiteen ryhmän tavoitteiden määrittelyn jälkeen on helpompi ryhtyä suunnittelemaan prosessia kokonaisuutena ja kutakin toimintatuokiota erikseen. Tämä edellyttää ohjaajilta kokonaisuuden hallintaa ja kykyä jakaa kokonaistavoitteet pienemmiksi osiksi, joiden avulla kokonaistavoitteet saavutetaan. Usein alkuvaiheen Kohtaamistaiteen toimintatuokioiden tärkeimpiä osatavoitteita on auttaa ryhmäläisiä tutustumaan toisiinsa ja taidetyöskentelyyn. Alkuvaiheessakin tulee muistaa ryhmän kokonaistavoitteet,





jotka näkyvät esimerkiksi taidetyöskentelyn suunnittelussa. Prosessin edetessä ryhmän ja yksilöiden tavoitteet suunnittelun lähtökohtana ja punaisena lankana korostuvat.

Kohtaamistaitteen ryhmät ovat ennaltaehkäiseviä, osallistujien hyvinvointia tukevia (esimerkiksi päivähoidon ryhmät, opiskelijoiden hyvinvointityön ryhmät) tai kuntouttavia ja toimintakykyä edistäviä (muistisairaiden ryhmät, lastensuojelun ryhmät). Kaikissa ryhmissä tavoitteena on jokaisen yksilön arvostus, vuorovaikutuksen edistäminen, valintojen mahdollistaminen, osallistujien voimavarojen etsiminen sekä ilon ja monipuolisten moniaististen kokemusten tuottaminen osallistujille. Näiden, Kohtaamistaitteen periaatteista nousevien tavoitteiden lisäksi tavoitteet muotoutuvat kustakin ryhmästä ja sen osallistujista käsin. Esimerkiksi omaishoidon ryhmissä yhtenä tavoitteena on vertaistuki ja kokemusten jakaminen.

Ritva Poikela (2010) on tutkinut, kuinka asiakassuunnitelmat voivat muokata asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellisemmaksi. Hän hahmottelee toimintälähtöisen asiakassuunnitelman ainekset, jossa keskeistä on asiakkaan arjen konstruointi, erilaisten merkitysten tunnistaminen ja analysointi yhdessä asiakkaan kanssa sekä asiakkaan sosiaalisen toimijuuden edistäminen. Kohtaamistaitteen tavoitteellisuuden on mahdollista toteuttaa, kun asiakkaan tai asukkaan hoito- ja palvelusuunnitelma sisältää Kohtaamistaitteen ryhmään osallistumisen tavoitteet osana kuntoutuksen kokonaisuutta. Kuntouttavan toiminnan puolella on

tärkeää, että tavoitteiden asettamiseen osallistuvat kuntoutujan lisäksi kaikki hoitavat tahot.

Kohtaamistaitteen ohjaajat tarvitsevat erityisosaamista asiakastyön alueella, jolla toimivat, jotta he pystyvät määrittelemään ryhmänsä ja ryhmäläistensä tavoitteita. Sosiaali- terveys- ja kasvatustieteiden ammattilaiset osaavat jo peruskoulutuksensa pohjalta tukea ja ohjata tavoitteellisesti erilaisia asiakkaita ja asiakasryhmiä heidän arjessaan. Pystyäkseen tavoitteelliseen toimintaan, ammattilaisen on hallittava oman alansa teoria, käytäntö, menetelmät ja arviointikeinot. Tältä pohjalta tulevat Kohtaamistaitteen ammattilaiset lähtevät rakentamaan osaamistaan vahvistamalla sitä erityisesti Kohtaamistaitteen filosofialla, teoriolla ja taideosaamisella. Taitteen kentältä tulevat ohjaajat puolestaan täydentävät osaamistaan ryhmien ohjaamisen osalta ja Kohtaamistaitteen alueilla.

### Työnohjauksen rooli Kohtaamistaitteessa

Työnohjauksella on sosiaali- ja terveysalalla pitkä perinne Suomessa. Nykyisin työnohjausta on monilla ammattialoilla ja työnohjaajat toimivat erilaisten viitekehysten ja ammattilaiden näkemysten pohjalta. Yrityksissä puhutaan myös coaching eli valmennustoiminnasta. Työnohjaus on yksilön, yhteisön ja organisaation kehittämisen väline, joka perustuu ohjattavan tai ohjattavien kokemuksiin omasta työstään. Työnohjaus on oppimistapahtuma ja sen avulla tuetaan ammattillista kehittymistä ja työssä jaksamista. (Kärkkäinen,

2012.) Nämä elementit ovat olennaisia Kohtaamistaitteen työnohjauksissa. Työnohjauksen tarkoitus on edistää Kohtaamistaitteen ohjaajan ammattillista kasvua, valmiuksia toimia ohjaajana sekä prosessien ja roolien selkeyttämistä.

Taideryhmän ohjaaminen ensimmäistä kertaa on jännittävää ja haastavaa. Uuden asiakasryhmän kanssa työskentely saattaa tuoda erityyppisiä haasteita, johon työnohjaus antaa tukea. Kohtaamistaitteen ryhmän ohjaaminen asiakkaille tekee näkyväksi monitasoisen kokonaisuuden, joka muodostuu ryhmäprosessin tavoitteiden, toteutuksen ja taide-toiminnan kokonaisuunnittelusta.

Työnohjauksen rooli Kohtaamistaitteen ryhmän aloitusvaiheessa on tutustua muihin ohjaajiin, antaa foorumi epävarmuuden tunteille ja jakaa kokemuksia. Ryhmäprosessin keskellä käsiteltävät aiheet liittyvät enemmän haasteisiin ja kokemuksiin, joita työnohjaaja sitoo Kohtaamistaitteen periaatteisiin, esimerkiksi moniaistisuuden ja toiminnan rakenteeseen. Tukea annetaan ja saadaan sekä hyviä käytänteitä jaetaan. Työnohjauksessa voidaan käsitellä case-tapauksia, joissa tuodaan näkyväksi ryhmän prosesseja, ohjausta, tavoitteiden ja suunnitelman nivomista toisiinsa tai taidetyöskentelyn ja arvostuskierroksen onnistumisia ja haasteita. Myöhemmillä kerroilla ohjaajien kokemuksia nivotaan enemmän Kohtaamistaitteen filosofiaan ja teoriaan, kuten kohtaamiseen, arvostukseen sekä pohditaan, miten ilo ja stressi ilmenevät rinnakkain taidetoiminnassa.

Työnohjaus antaa foorumin käsitellä ryhmässä tapahtuneita asioita ja niiden herättämiä tunteita. Se auttaa hahmotamaan omaa toimintaa ryhmänohjaajana ja yhteistyötä ohjaajaparin kanssa. Työnohjauksessa voi kokonaisuuden lisäksi käsitellä kunkin toimintakerran suunnittelua, valmistelua ja toteutusta sekä arviointia yhdistettynä luovaan prosessointiin työnohjausryhmäläisten kanssa. Kun ohjaajat reflektivat omaa toimintaansa, he saattavat oivaltaa, mikäli heillä on jollain osaamisen alueella sellaisia puutteita, jotka vaativat lisäkoulutusta. Ne, joilla on vähän taiteen osaamista, saattavat hakeutua taideopintoihin. Ne, joilla puolestaan on vähän kokemusta ryhmien ohjaamisesta tai sosiaali-, terveys- tai kasvatustieteiden työstä, saattavat täydentää sen alueen osaamistaan.

Kohtaamistaitteen ohjaajilla tulisi olla mahdollisuus työnohjaukseen työparinsa kanssa. Prosessien ja tapahtumien yhteinen jakaminen ja analysointi lisäävät itseyttä ja varmistavat tavoitteiden toteutumista ja tukevat ohjaajia

heidän vaativassa asiakastyössään. Mikäli työnohjaajalla on vain vähän tietoa Kohtaamistaitteesta, ohjaus painottuu enemmän ryhmäprosessien ja ohjauksen yleisiin seikkoihin. Silloinkin työnohjauksen tukeva, itseymmärrystä ja luovaa ajattelua lisäävä elementti on olennainen Kohtaamistaitteen ohjaajille. ■



Kuvio 1: Kohtaamistaitteen työnohjausprosessi



## II

### YHTEISÖLLISYYTEEN PERUSTUVA TAIDETYÖSKENTELY

*Kuva: Sirpa Eronen,  
kontaktivärjäys*

Hannele Niiniö & Johanna Holmikari

## PERHE JA YHTEISÖ KOHTAAMISTAITEESSA

### Johdanto

Japanilaisen Clinical Artin kehittämistyö käynnistyi vuonna 1996 omaisen toivosta löytää keinoja auttaa ja kuntouttaa muistisairasta ikääntyvää. Japanilaisessa yhteiskunnassa omaisten ja perheen rooli on tärkeä, joten on luontevaa, että omaiset ja perhetyöntekijät ovat olleet ryhmien toiminnassa alusta saakka. Clinical Art ryhmässä toimivat clinical artistien, omaisten ja perhetyöntekijöiden lisäksi lääkärit ja yhteistyön edellytys on keskinäinen kunnioitus ja työnjako eri työntekijöiden kesken. Moniammatillisen tiimin toiminnassa ammattilaisten rooli on joustava, jotta he pystyvät vastaamaan asiakkaan tarpeisiin kunnioittaen asiakkaan omaa tahtoa (Oshiro 2009).

Tämän artikkelin lähtökohtana on Kohtaamistaitteen kokonaisvaltainen käsitys ihmisestä osana yhteisöä. Se kuvaa tehtyjä käytännön sovelluksia sekä mahdollisuuksia, joissa tätä näkökulmaa voidaan soveltaa Kohtaamistaitteessa. Tässä artikkelissa käytännön esimerkit kohdentuvat lastensuojelun perhetyöhön, omaishoittoon ja vanhustyön omaisverkoston kehittämiseen.

### Omais- ja perhetyön lähtökohdat ja periaatteet Kohtaamistaitteessa

Kohtaamistaitteen filosofisena lähtökohtana on ajatus ihmisestä osana jotakin suurempaa kokonaisuutta. Tämän kaltaisen holistinen lähestymistapa ihmiseen ja ihmisyhteyteen on vahvasti tiedostettua mutta näkyy harvoin konkreettisessa toiminnassa. Ajatus ihmisestä osana suurempaa

kokonaisuutta konkretisoituu Kohtaamistaitteen toiminnassa, jossa toiminnan kohteena ovat yhteisen perheyhteisön jakavat ihmiset. Omais- ja perhetyössä Kohtaamistaitetta on sovellettu erityisesti tästä yhteisöllisestä näkökulmasta käsin. Kohtaamistaitteen kautta on mahdollista tuoda toiminnan tasolla näkyväksi yksilön sidos omaan lähiyhteisönsä.

Kohtaamistaitteessa ajatellaan, että yksilön hyvinvointi linkittyy yhteisön hyvinvointiin. Käytännössä tämä tarkoittaa, että yksilö tulee nähdä aina osana perhettä, lähiyhteisöä. Tämä elementti voi olla Kohtaamistaitteessa ikään kuin taustalla toimintaa ohjaavana periaatteena tai se voi olla yksi Kohtaamistaitteen näkyvistä elementeistä. Näkyviä tasoja voidaan hahmottaa kolme, joista ensimmäinen on ryhmän organisoitumisen eli rakenteen taso. Ryhmä voi koostua esimerkiksi perheenjäsenistä, eri sukupolvista tai saman yhteisön jäsenistä, esimerkiksi asukkaista ja omaishoitajista. Toinen taso on toiminnan suunnitelmataso, jolle asetetut tavoitteet määrittävät miten ja milloin käytetään pari-, ryhmä- tai yksilötyöskentelyä. Kolmannella tasolla eli taide-työskentelyssä valitaan sellaisia työskentelytapoja, jotka erityisesti tukevat parien yhteistyötä ja vuorovaikutusta. Yhteisöllisyys voi näkyä kaikilla tasoilla tai osalla niistä.

Yhteisöllisyys voi näkyä Kohtaamistaitteessa myös palvelujärjestelmän tasolla. Erityisesti tuetun asumisen yksiköissä Kohtaamistaitteen liittäminen osaksi asiakkaan kuntoutus- ja hoitosuunnitelmaa nivoo sen osaksi asukkaan hoitoympäristöä. Toinen yhteisöllisyyttä lisäävä periaate on Kohtaamistaitteessa toiminnan päätteeksi pidetty taidenäyttely, joka tuo näkyväksi tekijät ja tuotokset sekä vahvistaa osallistujien

itsetuntoa. Tätä kautta yksilöllisellä Kohtaamistaitteen toiminnalla on vaikutuksensa koko lähiyhteisöön.

### Linkitykset omais- ja perhetyön tutkimukseen Suomessa

Suomalaisessa käsitteistössä perhetyöstä puhutaan lähinnä lapsi- ja nuorisotyössä, lastensuojelussa sekä mielenterveysyhteisössä. Omainen nähdään perhetyön kentällä monissa rooleissa. Mielenterveysyhteisössä perhetyön tavoitteena on sairastuneen kuntoutusprosessin tukeminen ja omainen nähdään lisäresurssina hoidossa ja kuntoutuksessa. Kristiina Aminoffin (2013) mukaan mielenterveysyhteisön omaistyössä omainen on subjekti, oman elämänsä aktiivinen toimija. Omaistyön tavoitteena on omaisen voimaantuminen ja masennuksen ehkäisy. Psykkisen ja sosiaalisen tuen alueilla Kohtaamistaitteella annetaan tekemiseen, kokemiseen ja elämyksellisyteen perustuvan välineen.

Raija Hovi-Pulsa on lisensiaatintutkimuksessaan (2011) hahmottanut arkilähtöistä viitekehystä lastensuojelun perhetyöhön. Avohuollon merkitys on kasvanut ja vuodelta 2008 olevan lastensuojelulain mukaan perhetyötä on oltava tarjolla kunnissa perheille, joissa lapsen kehitys vaarantuu. Hovi-Pulsa toteaa, että perhetyö on näennäisen selkeä ja arkinen käsite. Lähellä olevia käsitteitä on monia: perhekuntoutus, perhetukityö, toiminnallinen avotyö, tehostettu perhetyö jne. Viime vuosina tapahtunut muutos lastensuojelussa on ollut lapsen yksilöllisyyden ja aktiivisen osallisuuden korostaminen. Lapsi otetaan mukaan dialogiin ja lasten tuottama kokemustieto on merkityksellistä.

Tämä muutos lastensuojelun kentässä on saanut perhetyön tekijät etsimään uusia välineitä työhönsä. Yksi vastaus työntekijöiden tarpeeseen on ollut Kohtaamistaitteen perusfilosofia vuorovaikutuksen, arvostamisen ja taidelähtöisen toiminnan yhdistäminen. Hovi-Pulsan perhetyön arkilähtöisen viitekehysten, joka pohjaa saksalaisen Hans Thierschin arki- ja elämismaailmalähtöiseen sosiaalipedagogiikkaan, tavoitteena on asiakkaan identiteetin, osallisuuden ja elämänhallinnan vahvistuminen. Samoja tavoitteita on Kohtaamistaitteella toiminnalla. Erityisesti perhetyöntekijän paikantuminen julkisen ja yksityisen elämänpiiriin sekä elämismaailman ja systeemimaailman rajapinnalle antaa soveltamismahdollisuuksia omaistyöhön, olipa kyseessä mielenterveysyhteisön omaistyö, vanhustyön omaisverkoston kehittäminen tai työ omaishoitoperheiden parissa.

Omaishoidolla tarkoitetaan vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön hoidon ja huolenpidon järjestämistä kotioloissa omaisen tai muun hoidettavalle läheisen henkilön avulla (STM 2013, 66). Omaishoidolla on erityinen merkitys

suomalaisessa palvelurakenteessa, koska iso osa ympärivuorokautista hoivaa toteutuu omaishoidon kautta. Viime vuosina on kehitetty eri toimijoiden yhteistyönä kehittämää ja tarjoamaa tukea omaishoitajille, jolloin tuen muotoina ovat olleet esimerkiksi vapaaehtoistoimijan apu omaishoitoperheessä, vertaistukiryhmät sekä omaishoidettavien tilapäinen sijaishoito päivätoiminnassa hoitajan vapaapäivien tai asioinnin ajaksi. (Colliander 2011.)

### Kohtaamistaitteiden omaishoidossa

Vuodesta 2009 lähtien Kohtaamistaitteessa on ollut asiakkaiden ja omaishoitajien yhteisiä ryhmiä. Näistä on saatu kokemuksia sekä ohjaajien, että osallistujien kokemana. Omaishoidon Kohtaamistaitteen ryhmässä yhdessä tekeminen lujittaa yhteenkuuluvuutta ja helpottaa kokemusten jakamista sekä yhteydenpitoa ryhmän ulkopuolella. Kohtaamistaitteen moniaistinen elämyksellisyys tuo iloa ja auttaa hahmottamaan omia tunteita, jotka usein omainen arjen tilanteissa joutuu työntämään taka-alalle. Hovi-Pulsan kuvaava arkilähtöisessä perhetyön viitekehyksessä ymmärrysorientoitunutta, kommunikatiivisuuteen pyrkivää työtettä, jonka tulee olla tietoisista toimintaa. Yksityisen ja julkisen toiminnan rajapinnassa työskentelevät Kohtaamistaitteen omaishoidon ryhmien ohjaajat tuovat elämysten ja vuorovaikutuksen avulla oivalluksia yksityisestä yleiseen ja omasta julkiseen.

Eri tavoin organisoiduissa ryhmässä (omaishoitajien ryhmät ja hoidettavien ja hoitajien yhteiset ryhmät) kaikki ryhmäläiset kokivat, että hyvinvointi koheni ja vertaistukikeskusteluissa saattoi puhua myös vaikeista asioista. Kohtaamistaitteen ryhmän koettiin antaneen iloa, vapautuneisuutta, voimaantumista ja hyvää oloa. Puolisoiden keskinäisen vuorovaikutuksen todettiin kohentuvan. Omaishoitajat korostivat ryhmässä saadun vertaistuen merkitystä. Ryhmätapaamiset saattavat nostaa esiin arjessa olevia tai mahdollisesti ilmaantuvia ongelmia, jolloin niihin on helpompi tarjota tukea ajoissa. (ks. Enckell 2012; Anthoni & Falck-Lydmann 2010; Litukka & Aalto 2009.)

### Kohtaamistaitteiden lastensuojelun perhetyössä

Lastensuojelun perhetyössä lapsen ja vanhemman hyvinvointia ja itsetuntemusta voidaan parantaa yksilöllisillä lähestymistavoilla ja tukitoimilla. Yksittäin ne eivät kuitenkaan tue lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen haasteita, jotka vaikuttavat keskeisesti sekä lapsen että vanhemman hyvinvointiin. Kohtaamistaitteessa lapsen ja vanhemman hyvinvointia voidaan tukea samanaikaisesti sekä yksilöllisellä että vuorovaikutuksellisella tasolla. Erilaisten tunteiden ja kokemusten lukutaidolla on lastensuojelussa keskeinen merkitys, koska niiden kautta lapsi hahmottaa elämänsä.





Taiteen ja itseilmaisun keinoin voidaan tarjota korjaavia ja vahvistavia kokemuksia: omaa elämäntarinaansa on mahdollista muuttaa ja rakentaa uudelleen. Mahdollisuus korjaviin kokemuksiin on erityisen tärkeää, jos lapsella ja nuorella on itsestään sellaisia käsityksiä, jotka haittaavat tai estävät myönteisen minäkuvan rakentumista. (Känkänen 2013, 91.)

Kohtaamistaide tuo uuden toimintatavan lastensuojelun perhetyön työvälineisiin. Kohtaamistaiteen keinoin on mahdollista ottaa taidetyöskentelyyn strukturoidusti mukaan sekä vanhempi että lapsi. Kohtaamistaiteessa mahdollistuu yhteisen taiteellisen kokemuksen ja yhteisten elämysten lisäksi vuorovaikutussuhteen tukeminen ja eheytyminen. Kohtaamistaidetta on sovellettu lastensuojelun perhetyössä lapsi-vanhempi -parien kanssa (ks. Hiekkalinna & Vihma 2011; Lumila & Pekka 2011). Toiminnan keskeisenä tavoitteena on ollut lasten ja vanhempien vuorovaikutuksen parantaminen Kohtaamistaiteen keinoin. Ryhmien toiminnan kautta tuotettu kokemustieto osoittaa, että Kohtaamistaiteen kautta on mahdollista tarjota lapsille ja vanhemmille hyviä yhteisiä kokemuksia. Ne edistävät vuorovaikutussuhteen

eheytymistä ja mahdollistavat toimintamalleja, jotka ovat siirrettävissä arjen vuorovaikutustilanteisiin.

Vuorovaikutussuhteen eheytyksen kannalta on merkityksellistä Kohtaamistaiteen strukturiin kuuluva toisen arvostaminen ja kohtaaminen tasavertaisena. Kohtaamistaide asettaa lapsen ja vanhemman dialogiseen vuoropuheluun taiteen äärellä. Lapsi-vanhempi suhteessa ilmenneet ristiriidat voidaan jättää taka-alalle, kun yhteinen tekeminen tekee mahdolliseksi toisen kohtaamisen uudella tavalla. Kohtaamistaiteen tuottamat positiiviset kokemukset luovat hyvän pohjan ja kasvualustan vuorovaikutuksen kehittymiselle ja uudelleen rakentumiselle. Kohtaamistaide ei yksin pysty ratkaisemaan vuorovaikutuksen haasteita, mutta sillä voi olla merkittävä rooli yhtenä osana perheen kuntoutumisprosessia.

Känkänen (2013, 133) kuvaa taiteen ja taidelähtöisten työmenetelmien terapeuttista merkitystä, kun ne tuottavat iloa, esteettisiä kokemuksia ja virkistystä yleisellä tasolla. Eri ilmaisukeinojen avulla voidaan löytää asioihin uusia

tulokulmia ja merkityksiä. Kohtaamistaiteella voisi olla juuri tämänkaltainen mahdollisuus lastensuojelun kentällä. Kohtaamistaide tarjoaa lastensuojelun perhetyön asiakkaalle mahdollisuuden irtaantua arjesta, kokea yhdessä jotain uutta ja elämyksellistä. Kohtaamistaide antaa mahdollisuuden yhteiselle hyvälle kokemukselle, joka antaa voimavaroja arjen haasteiden keskellä.

### Ylisukupolvinen perhetyö

Kohtaamistaiteen perhetyötä on laajennettu ylisukupolvisen toimintaan, mikä tuo uuden näkökulman perhetyöhön. Pilotti on toteutettu vanhustyössä palvelutalon asukkaiden ja heidän omaistensa yhteisen ryhmän muodossa, mutta samantyyppiset mallit ovat sovellettavissa esimerkiksi mielen-terveystyön omaistyöhön.

Haavio-Mannilan ym. (2009) tutkimuksessa sukupolvia ylittävä yhteydenpito on keskimäärin vähäistä ja painottuu erityisesti lähisukulaisiin. Nuoret aikuiset pitivät vaihtelevasti yhteyttä esimerkiksi isovanhempiin. Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vähäisyys näkyy vanhainkotien ja palvelutalojen arjessa. Omaistyötä kehitetään ja eräässä helsinkiläisessä palvelutalossa käynnistettiin vuonna 2012 kehittämisprosessi, jonka osaksi tämä Kohtaamistaiteen asukkaiden ja omaisten pilottiryhmä luontevasti istui. Ryhmän yleisenä tavoitteena oli osallistujien sosiaalisen toimintakyvyn, yhteisyyden ja vuorovaikutuksen tukeminen. Vanhusten haastattelujen perusteella tärkeiksi kokemuksiksi nousivat ryhmään ja yhteisöön kuuluminen, muistojen yhteinen käsittely ja merkitysten uudelleen arviointi. Myös yhteinen tekeminen lähiomaisen kanssa koettiin tärkeäksi. Kohtaamistaide on voimavara- ja voimavaraistavaa toimintaa.

Vanhusten ja omaisten ryhmässä taidetyöskentely mahdollisti muistojen ja tunteiden käsittelyn, mikä antaa hyvän kasvualustan mahdolliselle muutokselle lähi-suhteessa. Omaisten kokemukset olivat hyvin yksilöllisiä. Eräs omaisista kuvasi sisäisen energian lisääntymistä ja innostusta taiteen tekemiseen omien lastenlasten kanssa. Yhdelle omaiselle oli ollut merkittävä kokemus luoda itse jotain ja toinen hämmästeli, kuinka eri tavoin kukin toteutti ja oman itsen kautta löysi muiden taideteoksista erilaisia asioita arvostuskierroksella. (ks. Kaverinen, K. & Nuutinen, K. 2012.)

### Uusia avauksia

Kohtaamistaiteessa tavoitteena on usein toimintakyvyn edistäminen. Vuorovaikutusteorioiden viime aikoina tuoneet tutkimusasetelmiin uuden lähestymistavan: toimintakyky tulisi aina määritellä yksilön ominaisuuksien ja ympäristön ominaisuuksien välisinä suhteina. Toimintakyvyn sijaan Koskinen (2006) ehdottaa hyvinvoinnin ja elämänlaadun käsitteitä, koska ne ottavat huomioon ikääntyvän elämän kokonaisuuden. Jyrki Jyrkämä (2008) on samoilla linjoilla, kun hän puhuu sen puolesta, että tutkimuksissa tulisi keskittyä yksilöiden mittaamisen sijaan niiden sosiaalisten tilanteiden ymmärtämiseen, joissa ikääntyvät toimivat. Koskinen (2006) kritisoi useimpien toimintakykyä mittaavien tutkimusten keskittyvän lähinnä fyysisiin toimintakykyihin. Hänen mukaansa tällöin muut toimintakyvyn osa-alueet jäävät katveeseen. Näitä ovat ryhmätason tai kollektiiviset voimavarat, sosiokulttuuriset voimavarat, sosiaaliset voimavarat ja persoonalliset tai henkiset voimavarat. Kohtaamistaiteessa kaikki Koskinen voimavarakategoriat ovat samanaikaisesti läsnä. Toiminnan eri vaiheissa painottuvat eri kategoriat ja arvostuskierroksen aikana ne kaikki nousevat esille kunkin yksilön kokemusmaailmassa yhdessä muiden ryhmän jäsenten kanssa. Edellä mainitut näkökulmat toimintakyvystä sopivat kaikkiin ikäryhmiin. Kohtaamistaiteen voidaan ajatella olevan lähtökohdiltaan kokonaisvaltainen ja sosiaaliset tilanteet huomioiva lähestymistapa.

Kokemukset Kohtaamistaiteen sovelluksista omais- ja perhetyössä tarjoavat mahdollisuuden luoda uusia ja mahdollisesti perinteisiä ryhmätoiminnan kaavoja rikkovia malleja omais- ja perhetyöhön. Esimerkiksi lasten ja vanhusten yhteiset Kohtaamistaiteen ryhmät voisivat nostaa uusia mahdollisuuksia esiin. Koulujen nivelvaiheisiin voisi kokeilla tukea Kohtaamistaiteen ryhmiä. Japanissa on kokeiltu malleja, jossa taidetyöskentelyä on ensin opetettu koulukäisille lapsille, jotka sitten ovat ohjanneet ikääntyneitä yhteisessä ryhmässä. Elämän muiden keskeisten osa-alueiden kuten työelämän ja perheen yhdistämisessä voisi löytyä uusia avauksia. Japanissa on esimerkiksi sovellettu Clinical Art -toimintaa työyhteisön ja perheen yhteisissä virkistystilaisuuksissa sekä perhevapailta työhön palaavien yhteisissä ryhmässä. Kokemukset ovat innostavia ja rohkaisevat toteuttamaan Kohtaamistaidetta vaihtelevissa ympäristöissä ja uusilla tavoilla. ■

Riitta Ahos & Liina Kahelin

## MONIAMMATILLISUUS KOHTAAMISTAITEESSA

Clinical Art, johon Kohtaamistaide perustuu, on Japanissa moniammatillisessa yhteistyössä kehitetty systeemi, joka luotiin alun perin palvelemaan muistisairaiden ikääntyneiden tarpeita. Japanilaiset toimijat ovat kuvanneet Clinical Art -toimintaa kokonaisvaltaiseksi lähestymistavaksi, systeemiksi, joka sisältää moniammatillisen yhteistyön eri tasoilla. Clinical Artissa moniammatillinen tiimityöskentely on rakenteellinen osa toimintaa kooten yhteen kliinisen aivotutkimuksen, yhteisöä tukevan perheyön sekä moniaistisen ryhmämuotoisen kuvallisen työskentelyn. (Pusa 2010, 10.)

Japanissa Clinical Art -ryhmien taustalla työskentelee moniammatillinen tiimi, joka toimii työnohjauksellisenä ja konsultatiivisena tukena ryhmän ohjaajalle ja apuohjaajille. Moniammatilliseen tiimiin kuuluu taidekoulutuksen saaneen Clinical Artistin lisäksi lääketieteen osaaja sekä perheyöntekijä, joka keskittyy asiakkaiden yhteisölliseen näkökulmaan ja sen tukemiseen. (Pusa 2010, 10.)

Käsitteenä moniammatilliselle yhteistyölle ei ole olemassa yhtä vakiintunutta määritelmää. Eri yhteyksissä sitä kuvaavia termejä ovat esimerkiksi jaettu asiantuntijuus, moniasiantuntijuus sekä moniammatilliset tai -alaiset tiimit ja verkostot. Käytännössä moniammatillisuudella tarkoitetaan eri ammattiryhmiin kuuluvien asiantuntijoiden yhteistyötä. Se koostuu yhdessä työskentelystä erilaisissa työryhmissä ja verkostoissa, joissa keskeisenä tavoitteena on ”moninäkökulmaisuuuden” kehittyminen, jolloin valta, tieto ja osaaminen jaetaan. Moniammatillisuuden tavoitteena pidetään

tällöin vuoropuhelun aikaansaamista ja ylläpitämistä sekä tunteiden jakamista. (Pesonen, A. 2005; Nummenmaa 2004.)

Moniammatillisuus voidaan määritellä toiminnaksi, jossa työtä, työkäytäntöjä ja työn kohdetta pyritään tarkastelemaan kokonaisuutena yhdistäen eri alojen osaamista ja asiantuntijuutta työyhteisössä ja työryhmässä (Housley, 2003). Isoherranen (2005, 14) kuvaa moniammatillisen yhteistyön perusajatukseksi, että yhteiseen tehtävään liittyvät näkökulmat ja osaaminen laajenevat, kun eri ammattien edustajat kokoavat yhteen tietojaan ja taitojaan. Kohtaamistaiteessa tämä ilmenee eri koulutus- ja työkokemustaustan omaavien ammattilaisten sekä erilaisissa elämäntilanteissa olevien asiakkaiden, oman elämänsä asiantuntijoiden, kohdatessa. Kun katsotaan asiaa useammasta perspektiivistä, ajatellaan, että saavutetaan suurempi ymmärrys kokonaisuudesta kuin jos lähestyttäisiin asiaa ainoastaan yhdestä näkökulmasta käsin (Isoherranen 2005, 31).

Nikander kuvaa (2003) moniammatillisuuden saavan nykyisissä palvelu- ja hoito-organisaatioissa lukuisia virallistettuja ja epävirallisia muotoja. Moniammatillisissa tilanteissa pohdittavat asiakokonaisuudet vaihtelevat esimerkiksi hallinnollisten käytäntöjen ja laajempien linjanvetojen yksityiskohdista päivittäisten, asiakkaiden hoitoa, auttamista, kuntouttamista ja pärjäämistä koskeviin pohdintoihin ja ratkaisuihin. Kohtaamistaidetta opiskelevien ja asiakastyötä tekevien kohdalla kyse on erityisesti jälkimmäisistä seikoista eli kuinka tukea ja edistää asiakkaiden hyvinvointia parhaalla mahdollisella tavalla Kohtaamistaidetoiminnan keinoin.

### Jaetun asiantuntijuuden äärellä

Missä tahansa työympäristössä toimittaessa moniammatillisen yhteistyön ominaisia piirteitä ovat asiakaslähtöisyys, tiedon ja näkökulmien kerääminen yhteen, vuorovaikutustietoinen yhteistyö, rajojen ylitykset sekä verkostojen huomioiminen (Isoherranen 2005,14). Kohtaamistaiteen työskentely asiakkaiden parissa perustuu asiakaslähtöiseen toimintaan ja dialogiin sekä osallistujien arvostamiseen ja kunnioittamiseen. Kohtaamistaideryhmissä toteutettava toiminta pyritään aina suunnittelemaan ja toteuttamaan niin, että se on asiakasryhmän kannalta merkityksellistä, mielekästä ja tarkoituksenmukaista. Asiakastyössä huomioidaan ryhmään osallistuvien asiakkaiden lähiverkostot, kuten lapsen tai nuoren vanhemmat, asiakkaan omaishoitaja tai muut hoitavat tahot, kuten hoitokodin henkilökunta.

Isoherranen (2012) korostaa, että moniammatillisen tiimin toimintaan tarvitaan tiettyjä valmiuksia, kuten kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitoja, taitavaa keskustelua, reflektiivistä arviointia sekä jaettua johtajuutta.

Moniammatillisissa tiimeissä tarvitaan oman itsensä johtamisen taitoa, koska jokaisen odotetaan toimivan itsenäisesti ja tehokkaasti omasta ammatillisesta koulutuksestaan käsin ja samalla yhteisten tavoitteiden saavuttamisen puolesta (Vesterinen 2011, 15).

Kohtaamistaiteen koulutuksessa oppija nähdään aktiivisena ja vastuullisena kehittäjänä samalla uutta oppien ja oman alansa osajana kehittyen. Oppiminen perustuu opiskelijoiden tutkivaan, kehittävään, reflektivaan, kokemukselliseen ja yhteistoiminnalliseen työskentelyyn. (Ahos & Pusa 2010.) Koulutukseen sisältyvien harjoittelujaksojen aikana myös työelämän yhteistyökumppanit osallistuvat toimintaan esimerkiksi asiakasympäristöjen arjesta konsultoiden. Näin tiedon ja taidon jakaminen sekä kehittäminen toteutuvat opiskelijoiden ja työyhteisöjen välisenä moniammatillisena yhteistyönä.

Kohtaamistaiteen opiskelijaryhmissä ajatuksia, kokemuksia ja näkemyksiä jaetaan aktiivisesti ja tietoa rakennetaan





yhdessä. Laureassa kehitetyn pedagogisen mallin, Learning by Developing (LbD), mukaisesti oppiminen toteutuu yhteisöllisessä kehittämistoiminnassa (Raij 2007). Osaamista syvennetään yhdessä siten, että kaikki osaamisen eri näkökulmat ovat läsnä ja näin eri ammattitaustan omaavat opiskelijat, työelämän edustajat ja opettajat sekä asiakasryhmien jäsenet toimivat yhdessä syventäen osaamistaan. Tämä mahdollistaa eri toimijoiden välisen dialogin sekä syventää kaikkien osallisten yhteistä ymmärrystä. Näin kunkin tiedot ja ajatukset tulevat osaksi koko ryhmän kasvua ja kehitymisprosessia. (Virtainlahti 2009, 53.)

Opintojen aikana opiskelijan yksilöllinen työskentely sekä sen reflektiivinen jakaminen ovat tärkeä osa ammatillista kasvua kohti Kohtaamistaitteen jaettua asiantuntijuutta. Omakohtainen kokemus taidetyöskentelystä ja sen merkityksestä, oman luovuuden vahvistumisesta sekä jakamisesta muiden kanssa synnyttää uutta kokemustietoa. Tämä tukee asiakkaiden näkökulman ymmärtämistä sekä edistää oman ohjaajuuden rakentumista ja kehittymistä.

Kohtaamistaitteessa jaettu asiantuntijuus rakentuu ja kehittyy koulutukseen sisältyvässä työhönohjaustapaamisissa. Työhönohjauksessa opiskelijat voivat selkeyttää omaa rooliaan ryhmän ohjaajina sekä tarkastella ja kehittää työskentelynsä sisältöä. Työhönohjaus toimii kollegiaalisena ja luottamuksellisena reflektiioympäristönä, joka tekee mahdolliseksi haasteellisten asiakastilanteiden käsittelyn. Parhaimmillaan tämä tukee ja edistää opiskelijoiden moniammatillisia yhteistyötaitoja ja yhteisöllisyyttä.

## Moniammatillisuuden haasteet

Moniammatillinen yhteistyö vaatii tekijältään paljon, ennen kaikkea innostusta ja halua työskennellä yhdessä muiden kanssa. Moniammatillisessa ja -alaisessa yhteistyössä ei tukeuduta ainoastaan yhden asiantuntijan näkemyksiin vaan siinä rakennetaan yhdessä yhteinen kokonaisnäkemys. Laukkarisen (2005, 11) mukaan moniammatillinen yhteistyö tuo toimintaan välittömästi laajemman pohjan sekä erilaisia näkemyksiä ja näkökantoja ja vaatii siten aikaa ja halua erilaisen työn tekemiseen.

Samalla yksilön oma osaaminen ja asiantuntijuus kasvavat. Yhteistyö onnistuu, kun jokainen on tietoinen omasta tehtävästään ja ottaa siitä kokonaisvaltaisen vastuun. Laukkarinen (2005, 11) lisää, että eri osapuolten toisiltaan oppiminen edellyttää kuitenkin asenteellisten rajojen ylittämistä sekä tietyssä määrin valmiutta luopua oman erityisosaamisen, kuten ammatillisen peruskoulutuksen, rajojen vartioinnista. Karilan ja Nummenmaan (2001) mukaan tämä

kaksitahoisuus saattaa olla yksi moniammatillisen työskentelyn kehittämisen suurimmista haasteista.

Uutena toimintamuotona Kohtaamistaitte edellyttää, että toimijat ja ohjaajat hakeutuvat aloitteellisesti yhteistyöhön eri organisaatioiden, työyhteisöjen ja työtovereiden kanssa. Taidetyöskentelyä korostavissa käytännön yhteistyöprojekteissa ja niiden yhteistyöryhmissä voidaan joutua elämään todeksi projektiorganisaation useita haasteita, kuten muun muassa Muutosvoimaa vanhustyöhön – hanke on osoittanut (Niiniö & Toikko 2011). Uusien toimintamuotojen sovittaminen eri toimintaympäristöjen arkeen tarkoittaa tilanteiden uudelleen tarkastelua ja yhteisen ajan järjestämistä. Yhteinen ymmärrys voi syntyä vain tietoa ja ajatuksia vaihtamalla, toinen toista kuunnellen.

Kurki (2007, 107) kuvaa, että yhteisön ulkopuolelta tuleva innostaja, kuten taiteellisen koulutuksen ja orientaation omaava toimija, saattaa tuoda toimintaan irralliselta tuntuvia menetelmiä, kuulematta ja kuuntelematta. Kurki muistuttaa, että innostajien ei tule kiirehtiä ja odottaa nopeita, kestäviä ja suuria muutoksia, joiden toteutumattomuus saattaa aiheuttaa pettymyksiä. Tämä tuo esille kysymyksen vastarinnasta, jota ilmenee eri ammattikuntien sisällä, kun on kyse muutoksesta. Ihmisten erilainen suhtautuminen muutokseen ja innostamisen vauhti voi toisaalta tukea toinen toistaan.

Kuten Kurki (2007, 107) korostaa, myös Kohtaamistaitteessa on lähtökohtaisesti tärkeää kartoittaa yhteistyökumppaneiden toimintayksiköiden vallitsevia arvoja ja keskustella niistä eri toimijoiden kanssa. Vaikka eri ammattialojen kulttuureissa on eroja, tulisi niiden sallia erilaisten ammatillisten ryhmien yhteinen toiminta ja toinen toistensa rikastuttaminen. Tämä on asia, joka parhaimmillaan voi johtaa asiakkaiden hyvän olon lisääntymiseen. (Taipale 2001, 92–93). Moniammatillisuus ei kuitenkaan kehity itsekseen, vaan vaatii tavoitteellista yhteistyötä siihen pääsemiseksi.

On kuitenkin muistettava, että sosiaali-, terveys- ja kasvatustalan toimintaa ja koulutusta säätelee lainsäädäntö, joten todellinen ja laajempi kulttuurinen muutos organisaatioiden toiminnassa ja asiantuntijoiden koulutuksessa edellyttää päätöksiä yhteiskunnallisilta ja poliittisilta päättäjiltä. Organisaatioissa tarvitaan yhteistä näkemystä, tavoitteita sekä jatkuvaa tukea muutokseen, jossa asiakaslähtöisyys voi rikkoa organisaation vanhaa toimintakulttuuria, rakenteita ja rajoja. (Isoherranen 2012.) Tärkeää on kokonaisuuksien ymmärtäminen. Yhteenvetona voidaan sanoa, että toimivassa moniammatillisessa yhteistyössä yhdistyy eri osajien vuorovaikutus, toimintaympäristö ja toimintaa ohjaavat arvot ja tavoitteet.

## Moniammatillisuuden hyödyt

Yhteistyö ja päätöksenteko moniammatillisissa työryhmissä nähdään usein keskeisenä välineenä, jonka avulla voidaan vastata tämän päivän ja tulevaisuuden haasteisiin hyvinvointipalvelujen kentällä. Eri ammattikuntiin kuuluvien työntekijöiden yhteistyön uskotaan takaavan tasapuolisuuden, läpinäkyvemmän, niin ammattilaisten kuin asiakkaidenkin kannalta paremman hoito- ja päätöksentekotyön. Esimerkiksi terveydenhuollossa moniammatillinen päätöksenteko on osa asiakaskeskeisyydestä ja asiakkaan osallisuudesta käytävää keskustelua (ks. esim. Lehto & Natunen 2002). Tiivistettynä moniammatillisen yhteistyön keskeisenä pyrkimyksenä on löytää asiakkaiden tilannetta parhaiten tukevia toimintatapoja.

Asiakkaan hyvää edistää usein moniammatillinen yhteistyö, jossa eri toimijat jakavat asiantuntemustaan ja osaamistaan toisilleen. Yhteistyötilanteisiin osallistuvien eri ammattiryhmien tavoitteena on tuottaa järjestelmän ja asiakkaan kannalta rationaalisia, tasapuolisia, eettisesti oikeaan osuvia päätöksiä ja toimintatapoja. Esimerkiksi lääkinnällisen kuntoutustyön ammattilainen voi antaa hyödyllisiä vinkkejä, kuinka hienomotorisia rajoitteita omaavia asiakkaita voi tukea osallistumisessa taidetyöskentelyyn (muun muassa käyttämällä siveltimien paksunnoksia, kaltevia työtasoja) samalla kun kasvatustyön ammattilainen voi tuoda moniammatilliseen yhteistyöhön mukaan oman asiantuntemuksensa esimerkiksi kokemuksellisiin oppimistapoihin liittyen.

Parhaimmillaan moniammatillisessa yhteistyössä saavutetaan tavoitteita, joita yksittäinen toimija ei voi saavuttaa. Moniammatillisuudessa toinen toimija tai yhteistyökumppani ei ole uhka vaan voimavara, jonka kanssa osaamista voidaan jakaa ja kehittää. Moniammatillinen toimintatapa on todettu hyödylliseksi myös tutkimusten valossa. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon kentällä moniammatillisuuden on todettu parantavan hoidon laatua ja vähentävän terveydenhuollon kustannuksia (Jaatinen ym. 2005, Humphris 2007).

Kansainvälisesti on tutkittu moniammatillisen opetuksen vaikuttavuutta. Moniammatillisessa koulutuksessa opiskelijat oppivat yhdessä, oppivat toisiltaan ja oivaltavat oman roolinsa laadukkaan hoidon aikaansaamisessa (McPherson & al. 2001). Kun on verrattu moniammatillisten ja yksiammatillisten opiskelijaryhmien kokemuksia, ovat muutokset tiedoissa ja yhteistyön taidoissa olleet suurempia moniammatillisten ryhmien osalta (Bradley & al. 2009, Bilodeau 2010.) Opiskelijoiden kokemukset moniammatillisesta koulutuksesta ovat tutkimusten mukaan positiivisia (esim. Anderson & al. 2009, Bradley & al. 2009, Saxell & al. 2009.) Viime kädessä nämä positiiviset vaikutukset heijastuvat asiakkaiden tasolle.

Kohtaamistaitteessa moniammatillinen työote tulee esiin pyrkimyksessä huomioida asiakkaiden tarpeet ja toiveet kokonaisvaltaisesti toiminnan eri vaiheissa eli taidetyöskentelyn suunnittelusta ja valinnasta sen toteutukseen ja arvioimiseen. Kunkin ryhmän toimintaprosessi on siten aina ainutlaatuinen ja erilainen ja perustuu ryhmiin osallistuvien henkilöiden ja mahdollisesti heidän omaisten tai hoitohenkilökunnan toiveisiin ja tarpeisiin sekä ryhmän ohjaajien luovan toiminnan tapoihin. Kohtaamistaideryhmiin osallistuville on usein tärkeää, että he voivat itse vaikuttaa ryhmän tavoitteisiin ja toteuttamiseen niin, että he voivat todella kokea ryhmän omakseen. Tällöin luovuus ja sitoutuminen yhdessä työskentelyyn kasvavat.

Nykyisin ymmärretään yhä paremmin, että ihmistyö on tunnettyä, jonka vaikuttavuus perustuu vuorovaikutuksen laatuun. Tunteet ovat aina olemassa, ja ne voidaan nostaa rakentavalla tavalla asiakkaan hyödyksi. (Savolainen 2013, 27.) Kun työskennellään Kohtaamistaitteen parissa, tarvitsemmekin ymmärrystä sekä omista tunteistamme että tietoja ja taitoja taiteen ja ihmistyön näkökulmasta. Kohtaamistaitteen toimijoiden kohdalla tämä tarkoittaa jatkuvaa kehittymistä sekä itsen että eri ryhmien parissa. Näin voidaan tukea ja edistää entistä paremmin Kohtaamistaitteen hyvinvointivaikutuksia asiakkaiden että työntekijöiden hyväksi. ■



Sirpa Eronen

## KOHTAAMISTAITEEN OHJAAJAN OMA TAIDETYÖSKENTELY TOIMINNAN IDEA-ARKKUNA

### Johdanto

Jokaisella Kohtaamistaiteen ohjaajalla on omat vahvuutensa ja kehittämisen paikkansa. Uusien taidetekniikoiden oppiminen on kehittymiseni ja ammattitaitoni kannalta minulle tärkeää. Kohtaamistaiteen ryhmäkertojen suunnitteluun on vain rajallinen aika, mutta jokainen ohjaaja voi käyttää omia, itselleen luontaisia tekniikoita ja aiheita monipuolisesti varioiden. Mielenkiintoista kuva- ja tekstimateriaalia kannattaa kerätä ajan kanssa esimerkiksi lehdistä, internetistä tai kirjoista. Kerätty, inspiroiva materiaali voi kulkea mukana pitkään. Se kantaa potentiaalia, joka hetkessä voi muuttua taidetyöskentelyn pohjaideaksi. Taidetta tekemällä, katsomalla ja kokemalla tieto taiteesta karttuu. Oman tekemisen lisäksi käyn esimerkiksi näyttelyissä, museoissa, kirjastoissa, kirpputoreilla sekä katson elokuvia. Oivalluksia ja ideoita voi saada missä tahansa, kun katselee ympäristöään visuaalisesti sekä on avoin näkemälleen ja kokemälleen.

### Matkalla – prosessin kuvausta

Pyrin tässä tekstissä kuvaamaan prosessia, joka mahdollisesti tapahtuu minulla alkuikeiden ja Kohtaamistaiteen strukturoidun taidetyöskentelyn välissä. Lähestyin aiheita alun perin erikoistumisopintojeni kehittämistehtävässä fenomenologisen ihmiskäsityksen mukaan, joka korostaa kokemusta, aistihavaintoja ja niihin perustuvaa ymmärryksen muodostumista tutkimuskohteesta. Aineisto perustui taiteelliseen työskentelyyni. Oma työskentelyni oli kehittämistehtävässäni raportoinnin ja arvioinnin kohteena ja kokemuksellisuus ohjasi teoreettista tiedonmuodostusta.

Taiteellinen työskentely sisälsi moninaisia työvaiheita kirjoista kuviin ja kuvista kirjoituksiin. Taiteellinen kehittämistehtäväni on kudoksenomainen monien aineiden – luetun, tunnetun, havaitun, luodun, kuvitellun, pohditun – yhteenliittymä, jossa pyrin tuomaan esiin tiedon persoonallista luonnetta. Olennaista prosessissa oli, että suhtauduin siihen tietyllä huolettomuudella, määrittämättä etukäteen lopputulosta. (Hannula ym. 2003: 86, 92–93). Valitsin käsiteltävän materiaalin aiheeksi ”kulunutta kauneutta” eli kuluneisuusteeman.

Taiteen tekeminen on aina ollut minulle tärkeä mahdollisuus käsitellä sisäistä maailmaani. Se ruokkii aistiherkkyttäni. Koen olevani onnellisimmillani juuri taiteen tekemisen vaiheessa, joka vie täysin mennessään. Luova rohkeus, uteliaisuus ja avoimuus ruokkivat oivalluksia. Oivallukset puolestaan siivittivät eteenpäin prosessia, jossa uusi ja vanha tieto yhdistyivät uutta rakentavalla tavalla. Kuten taiteilija ja taidekasvatustutkija Jaana Houessou sanoo: ”Mikä tahansa arkinen asia saattaa nousta ajatusten herättäjäksi tai innoittajaksi. Teokseen vaikuttavat asiat saattavat nivoutua yhteen hyvinkin pitkältä ajanjaksolta.” (Houessou 2010: 32).

Kuluneisuusteemani juuret juontavat Liverpooliin ja Muotoilijan koulutukseni vaihto-oppilasaikaan noin kymmenen vuoden taakse. Opiskelujen osana kuvasimme paljon meitä kiinnostavia asioita. Viehätyin erityisesti satama-alueen vanhojen rakennusten kuluneista ja elämää nähneistä seinäpinnoista. Rajaamalla kamerallani seinistä pieniä yksityiskohtia, löysin mielestäni jotakin odottamattoman kaunista: maali- ja ruostekerrostumia kuin pieniä taideteoksia.

Kuvatut yksityiskohdat valokuvissani kertoivat omaa tarinaansa, se oli kulunutta kauneutta, tarinaa menneestä.

Kesällä 2012 alkaessani työstää Kohtaamistaiteen kehittämistehtävää kontaktivärjäysten myötä ruoste ja kuluneisuus hiipivät takaisin kankasiini kuin varkain. Aiemmin kokemani aisti- ja tunne-elämykset tulivat taiteelliseen työskentelyyni ja minulle tietoisemmalle tasolle. ”Kokemus voi jäädä mielen kerroksiin aktivoituakseen joskus myöhemmin” (Houessou 2010: 167). Mitä ilmeisimmin olen saanut kuluneisuus- ja ruosteteemasta elinikäisen kanssakulkijan taiteelliseen työskentelyyni.

Taidekokeilujeni tarkoituksena ei ollut tuottaa valmiita strukturoituja Kohtaamistaiteen taidetyöskentelykokonaisuuksia, vaan prosessoida miten minulla ideat syntyvät ja muodostuvat. Taiteellinen työskentelyni on yleensä taide-tekstiilien suunnittelua ja niiden toteutusta. Luonto ja materiaalit ovat minulle taidetekstiileissäni pääasialliset inspiraation lähteet. Kesällä 2012 syntyi tekstiiliteokseni, jonka lähtökohdista minulla oli kuluneisuusteema. Prosessin aikana matkani Berliiniin ja Nizzaan sekä käymäni taidekurssit ruokkivat ajatteluani. Sain paljon visuaalisia mielikuvia ja materiaalia tallennettavaksi muistilokeroihini. Ottamani valokuvat virkistävät visuaalista muistiani taiteellisen työskentelyn aikana ja ovat ehtymätön ideoinnin lähde. Valokuvaamani kuluneet seinäpinnot, katutaide, ilmoitustaulut ja Kunsthaus Tacheles -taidetalo ovat inspiroineet minua taiteilijana ja Kohtaamistaiteen ohjaajana. Käytän monesti perusmuotoja teoksissani. Neliö, suorakaide ja ympyrä puhuttelevat minua tällä hetkellä. Valokuvaus on ollut minulle jo vuosia luonnostelun apukeino. Luonnostelen harvoin piirtämällä. Minulle on luontaista ”askarrella” suunnitteluvaiheessa. Haluan kokeilla, etsiä ja löytää. Käyttämäni pääasialliset luonnostelu- sekä taidetekniikat ovat seka- ja kollaasitekniikat.

Kohtaamistaiteen taidetyöskentelyssä on nimenomaan kysymys tekemisen ja taideprosessin nauttimisesta. (Pusa 2010: 15). Huomaan näin jälkikäteen lähteneeni viemään työskentelyäni eteenpäin tajunnanvirtani, intuitioni ja hiljaisen tietoni varassa. Ajatusten hauduttelu vie minulla yleensä paljon aikaa. Hitaasti tekeminen ja pohdiskelu on minulle ominainen työskentelytapa. Prosessin alussa ajatukseni ovat monesti tajunnanvirtaa, josta pyydystelen ideoita kirjoittamalla työpäiväkirjaa. Muistiinpanojen tekeminen on minulle tärkeää, koska se selkeyttää ajatuksiani ja sisäistäni kirjoittamalla asioita paremmin. Suunnittelen pitkälti ajatuksissani ennen kokeiluja. Joskus suunnitelmia on muutettava työskentelyn aikana sen toimimattomuuden vuoksi, mutta monesti ”virhe” tuottaa uusia polkuja ja ideoita tekemiseen.

### Taidetyöskentely

Kokeiluihin valitsin taidetekniikat huomioiden Kohtaamistaiteen keskeisiä elementtejä, joista esimerkiksi moniaistisuus puhuttelee minua erityisesti. Valitsin taidetekniikoiksi kokeiluihini kontaktivärjäyksen, kopiografiikan, carbonrundum- ja sekatekniikan. Sekatekniikassa hyödynnän eri materiaalien ominaisuuksia ja menetelmiä käyttämällä niitä uusissa yhteyksissä joko rinnakkain, kerroksittain ja kokeillen. Monipuoliset materiaalit ja tekniikat luovat moninaisia aistimuksia taidetyöskentelyyn sekä sallivat perinteisten ja arvaamattomienkin tekniikoiden yhdistelyn.

Olen luottanut aiempaan osaamiseeni kädentaidoista ja taiteesta. Koen omaavani perustaitoihin liittyvää hiljaista tietoa. En enää joudu koko ajan miettimään tietoisesti kaikkia teknisiä ratkaisuja tai mitä olen tekemässä. Monesti teen intuitiivisesti kokeiluja, ajattelematta sen kummemmin lopputulosta, kehoni toimii ajatusteni jatkeena kuin itsestään. Joskus työstö on pelkkää mekaanista toimintaa, eri työvaiheet tulevat tehdyksi, mutta työskentely on silti antoisaa.

Kokeilujen myötä olen kuljettanut mukanaani aiempaa osaamistani, uutta oppimaani ja visuaalista kuvamateriaalia sekä monenlaisia variaatioita nähdystä ja koetusta. Kaikki nämä prosessit ovat limittyneet toisiinsa ja taiteelliseen työskentelyyni. Pällekkäinen työskentely on minulle luontaista. Olen työstänyt kokeiluja eri tekniikoin samanaikaisesti, kuten saatan työstää useita tekstiiliteoksiani osin yhtä aikaa. Taidekurseilla ollessani huomasin taas jakamisen tärkeyden. Kurseilla on antoisaa jakaa ajatuksia ja kokemuksia, katsoa ja oppia toisten töistä, näin jokainen saa jotakin ”uutta” mukaansa. Kokemusten ja ideoiden jakaminen Kohtaamistaiteen ohjaajien kesken on mielestäni ensiarvoisen tärkeää.

Kontaktivärjäyksessä materiaalien kirjo tuo monenlaisia mahdollisuuksia muun muassa aistitoimintaan. Kontaktivärjäyksessä vain mielikuviutus on rajana niin värjäävien aineiden kuin värjäys- ja painomateriaalin käytössä. Materiaalin käsittely luo moniaistisia tuntemuksia. Näköaistin lisäksi tuntemme, haistamme ja kuulemme, jopa maistamme materiaalin, esimerkiksi kuivien sipulinkuorien rapina, mausteisen teen tuoksu, kahvin aromi ja kasvien sekä syötävien aineiden tuntu. Tunnustelu, hienontaminen, hypistely, repiminen, murskaaminen, äänet ja tuoksut vievät meidät aistien, tuntojen ja muistojen maailmaan. Kontaktivärjäykseen sain aivan uusia ajatuksia esimerkiksi Vauvojen värikylypöytä-kirjasta. Värikylypöytäpajoissa esimerkiksi tutkitaan ja maalataan pehmeillä ja karheilla, ropisevilla ja litisevillä, märillä ja kuivilla ääni- ja tuntu-contrasteilla. (Setälä ym. 2011.)

Kopiografiikassa ja carborundum- tekniikassa lähdetään hieman toisenlaisiin elämyksiin. Monipuoliset materiaalit ja erikoistyökalut tuovat lisäelementtejä kuvan tekemiseen. Väriyöskentely öljypohjaisilla väreillä tuo monesti hanskat käteen, mutta värin ja pellavaöljyn tuoksu antavat esimerkiksi hajuaistimuksia. Värin hierontaminen, sekoittaminen, telaaminen, painaminen, peseminen antavat liike-, tasapaino- ja asentotuntoja tekijälleen eri tavoin kuin maalaaminen. Carborundumhiekkan ja gesson kanssa maalaaminen tuovat uuden ulottuvuuden, kolmiulotteisuuden, maalaamiseen. Näiden tekniikoiden myötä keskittymistä, kärsivällisyyttä sekä erilaista osaamista voi kehittää.

Taidetekniikkakokeiluissa minulle tärkeintä oli itse tekeminen ja kokeilu. Olen erityisesti kiinnostunut pinnoista; pinnan rakenteesta, struktuurista ja tekstuurista. Tekemäni kokeilut eivät olleet valmiita taidekuvia vaan ehdotuksia, pohdintoja ja kokeiluja kuvan työstämiseen, ideoiden syntyyn ja materiaalinkäsittelyyn. Minua kiinnostavat myös fragmentit. Löydetyt aarteet, ajatuksella; ”toisen roska on toisen aarre” tai palaset, jotka ovat osa jotakin suurempaa kokonaisuutta. Jokin rajattu yksityiskohta suuremmasta pinnasta saattaa tarjota aivan uusia ja tuoreita näkökulmia. Pidän asioista ja kuvista, joista löytyy erilaisia elementtejä katsottuna läheltä tai kaukaa. ”Taiteilija tarkkailee sitä, mikä hänen esteettisen tajunsa mukaan on huomionarvoista.” (Venkula 2003: 34). Olen kokeiluissani astunut sivuun nykyajan valokuvan käsittelyn perusajatuksista. Tietokonemuokkauksen sijaan olen muokannut konkreettisesti eri välineitä ja taidemenetelmiä käyttäen ottamiani valokuvia tai valmistaneet kuvia taidetekniikoilla, jotka synnyttävät minulla samankaltaisia assosiaatioita kuin ottamani valokuvat. Loin omia valokuvallisia todellisuuksia. Lisäsin oman kerroksen ajan kuluttamaan pintaan. Tein oman tarinani meneeseen. Huomaan eletyn ja tuon siihen nykyhetken, uuden mahdollisuuden.

## Lopuksi

Kuva on ollut keskeinen osa taidetyöskentelyäni. Kuvalla tarkoitan tässä tekstissä pääasiassa ottamiani valokuvia ja tekemiäni kokeiluja. Aineiston keruu on muodostunut

kuvia tuottamalla monimuotoisin menetelmin. Kokeiluisia tekemäni visuaalinen päiväkirja muistuttaa mielestäni moniulotteista kollaasia, joka kertoo taas oman tarinansa. Kehittämistehtäväni myötä prosessin aikana syntynyt kuvamateriaali on käynyt läpi useita vaiheita muuttuen aineistoksi ja synnyttänyt taas uusia kuvia ja tutkimustuloksia, kunnes niistä oli tullut osa prosessia. Jaana Erkkilä toteaa väitöstutkimuksessaan: ”Visuaalista tutkimusta tekevän yhdeksi haasteeksi nousee kysymys, mikä on loppujen lopuksi aineistoa ja mikä tutkimustulosta.” (Erkkilä 2012: 34). Prosessin aikana kuljin teeman ”punainen lanka” mielessäni monille eri sivupoluille. Uudet ja aiemmat idea kie-toutuvat ajatuksissani ja muodostavat yhdessä jotain uutta kokeiltavaa. Kokeilu taas muuttui tutkimusaineistoksi, sillä se loi taasen uusia ratkaisumalleja. Osa toimi, osa ei, sen pää-tin kokeilemalla ja lopputulosta tutkiskelemalla.

Jaana Houessou kuvaa prosessia seuraavasti: ”Prosessi elää omaa elämäänsä; se virtaa, uinuu, pyörii kehää, virtaa taas. Se kulkee välillä hitaasti, välillä tyrskyen. Joskus se näyttää jo pysähtyvän, kunnes jokin saa sen taas liikkeelle.” (Houessou 2010: 9). Tämä kuvaa hyvin minun taideprosessiani. Prosessin tietoisesti ja tiedostamatta lähes jatkuvasti. Elin arkeani prosessissa. Tietoni oli tekemisen myötä syntynyttä ja ei näin varsinaisesti yleistettävissä. Taiteen kokemuksellinen ymmärtäminen ja oppiminen tapahtuivat minun ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Olen ollut aktiivisena tiedon rakentajana. Taustani, kokemukseni ja tietoni ovat yhdistyneet prosessin aikana. Taiteellinen ajatusmaailmani on noussut jäsenyteen ja tietoiseksi. Taideoppiminen on jatkuva prosessi, joka pohjautuu yksilöllisten kokemusten, konkreettisten ja abstraktien käsitteiden vuorovaikutukseen. Kokeemukset taas pohjautuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ympäristön havainnoinnissa ja kuvien tarkastelussa tai tekemisessä syntyneisiin aistikokemuksiin. Oppiminen on hyvin yksilöllistä ja siinä tarvitaan tukea, kuten Kohtaamistaiteen taidetyöskentelyssä. On edettävä kokeillen ja yrittäen aavistaa, milloin vuorovaikutus kantaa hedelmää. Kun on perehtynyt omaan taideprosessiinsa ja perannut sen vaiheet itselleen näkyväksi, on mahdollista rakentaa strukturoitu ja portaittain etenevä taidetyöskentelyprosessi Kohtaamistaiteen tarkoituksia palvelevaksi. ■



Reetta Voutilainen

## MONIAISTISUUS KOHTAAMISTAITEESSA

Aistien avulla ihminen on yhteydessä sekä ulkomaailmaan että oman kehonsa tuntemuksiin. Aistimme toimivat käyttäytymisemme pohjana ja vuorovaikutuksen välineinä. Kunkin ihmisen aistit toimivat yksilöllisesti, mutta yleensä havainnointi tapahtuu jo luonnostaan usean aistikanavan kautta (ns. sensorinen integraatio). Moniaistisuus tarkoittaa aistikokemusta, joka on saatu yhtäaikaaisesti kahden tai useamman aistin kautta. Kohtaamistaiteen ja Clinical Artin yksi peruseriaate on moniaistisuuden huomioiminen työskentelyssä. Moniaistisuuden tavoitteena on hyvinvoinnin lisääminen rentoutumisen, läsnäolon, uuden oppimisen ja aktivoitumisen kautta. Kohtaamistaide perustuu vahvasti kuvataiteeseen, mutta kukin kohtaamistaideohjaaja voi hyödyntää myös muita taidemuotoja ryhmiä vetäessään. Olen itse pyrkinyt kuvan tekemisen lisäksi yhdistämään ohjaamissani Kohtaamistaideryhmissä musiikkia, tanssia, draamaa ja luovaa kirjoittamista. Tämä on edesauttanut moniaistisuuden toteutumista ja tuonut mukavaa vaihtelua ja haastetta ryhmien suunnitteluun ja ohjaamiseen. Tässä luvussa kuvaan ensin kirjallisuuteen perustuen moniaistisuutta käsitteenä ja sen soveltamismahdollisuuksia. Tämän jälkeen esittelen joitakin eri aistikanavia aktivoivia harjoitteita ja huomioon otettavia asioita.

### Aistit ja moniaistisuus

Aistit jaetaan yleensä viiteen pääaistiin, näkö-, kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaisteihin. Toisinaan kehoaistit, eli asento-, liike- ja tasapainoaisti, lasketaan kuudenneksi pääluokaksi. (Atkinson, 2000) Aistien avulla ihminen suuntautuu ympäristöön ja vastaanottaa tietoa kehon sisällä ja ympäristössä

tapahtuvista asioista. Jokainen liike, jonka teemme, tuoksu, jonka haistamme ja esine, jota kosketamme, tuottaa aistimuksia. Aistit ovat kulttuurisesti määrittäviä ja käsitykset aistien lukumäärästä ja toiminnasta vaihtelevat. Puhuttu ja kirjoitettu kieli heijastelevat aistien tärkeysjärjestystä. Esimerkiksi länsimaissa tietäminen ja ymmärtäminen on yhdistetty ensisijaisesti näköaistiin ja näköaistin avulla vastaanotamme yleensä muita aisteja suuremman määrän aisti-informaatiota. Trooppisessa sademetsässä asuvan heimon taas on havaittu hahmottavan tilaa ennemminkin kuuntelemisen kuin katsomisen avulla. (Kinnunen, 2013)

Moniaistisuus, eli multisensorisuus, tarkoittaa kahden tai useamman aistin avulla saavutettua, rentouttavaa, aktivoivaa ja elämyksellistä kokemusta. Tällainen toisaalta aktivoiva, toisaalta rentouttava toiminta edesauttaa luovuutta, oppimista, mielikuvitusta ja hyvinvointia. Moniaistinen ympäristö tai moniaistinen työ on haastavaa määrittellä, koska lähestulkoon jokainen ympäristö ja työmenetelmä stimuloi useita aisteja. Sirkkolan ja Ala-Oppaan (2008) mukaan multisensorinen työ onkin sateenvarjotermi, joka kattaa esimerkiksi sellaiset tunnetut ja tutkitut menetelmät, kuin ”Snoezelen” (Hulsege & Verheul 1987), Multisensory Environments (Pagliano 1999) ja sensorisen integraation terapia (Ayres 2008). Lusebrink (1990) on kehittänyt mallin, joka tarkastelee mielikuvien ja kuvallisen ilmaisun psykofyysisiä tasoja luovissa terapioissa. Ensimmäinen taso on kineettis-sensorinen taso, toinen on havainnoiva-affektiivinen taso ja kolmas taso on kognitiivis-symbolinen taso. Luovaa toimintaa voi tapahtua kaikilla edellä mainituilla tasoilla. Näitä tasoja voidaan käyttää hyödyksi Kohtaamistaiteessa

ja erityisesti kaksi ensimmäistä tasoa liittyvät aistikokemuksiin ja moniaistisuuteen. Palaan Lusebrinkin tasoihin käytännön esimerkkien muodossa luvun myöhemmässä vaiheessa.

Snoezelen-menetelmä on saanut alkunsa ajatuksesta, että ihminen saa uusia kokemuksia ja elämyksiä aistiensa avulla. Termi snoezelen tulee hollannin sanoista nuuhkia ja torkah-taa. Siinä yhdistyy toisaalta aistimisen toiminnallinen puoli ja toisaalta levollinen havainnointi. (Hulsege & Verheul, 1987). Pagliano (1999) puolestaan on kehitellyt erilaisia fyysisiä tiloja, jotka on suunniteltu tuottamaan monenlaisia aistikokemuksia. Sensorinen integraatio sen sijaan tarkoittaa aistitiedon käsittelyä ja jäsentämistä keskushermostossa. Ayres (2008) korostaa aktiivisen toiminnan ja moniaistisen tiedon välistä vuorovaikutusta lapsen kasvun ja oppimisen edistäjänä. Moniaistinen työ viittaa edellä mainittujen menetelmien lisäksi muihin toiminnallisiin ja luoviin menetelmiin, joissa hyödynnetään moniaistisuutta. Tällaisia ovat esimerkiksi monet musiikin, taiteen, liikkeen ja kehotietoisuuden menetelmät. (Sirkkola & Ala-Opas 2008) Moniaistista työtä käytetään monilla sosiaali- ja terveysalan alueilla, esimerkiksi mielenterveys-, vammais- ja vanhustyössä. Pagliano (1999) taas on kehittänyt moniaistisia ympäristöjä erityisesti opetuksen ja oppimisen näkökulmasta. Kohtaamistaide voidaan lukea moniaistisiin menetelmiin ja sen käyttöalue on erittäin laaja käsittäen lähestulkoon kaikki sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan työkentät.

### Eri aistien huomioiminen Kohtaamistaideryhmissä

Eri aistien erottelu on usein keinotekoisista, sillä ne liittyvät kiinteästi toisiinsa ja ihminen käyttää jo luonnostaan useita aistikanavia hahmottaakseen maailmaa. Jokainen piirretty viiva edellyttää liikettä ja taidetyöskentely musiikin soidessa stimuloi vähintäänkin näkö-, kuulo- ja tuntoaisteja. Kohtaamistaiteen ohjaaja viestii omalla toiminnallaan ja vaikuttaa ryhmäläisten aisteihin; levollinen hengitys, hyväksyvä katse, rauhoittava puhetapa ja arvostava kosketus luovat ihmisten välisen moniaistisen kokemuksen. Kukin Kohtaamistaideohjaaja tekee työtä omien vahvuksiensa pohjalta ja tuo ryhmään sitä erityisosaamista, jota hänellä on. Haluaisin kuitenkin rohkaista kokeilemaan oman mukavuusalueen ulkopuolelle sijoitettavia harjoitteita ja ottamaan rohkeammin kaikkia aisteja stimuloivia materiaaleja käyttöön. Oma mielikuvitus on pitkälti rajana siinä, mitä kaikkea moniaistisuuden hengessä voi tehdä.

### Nähdä ja tulla nähdyksi

Näköaisti on määräävin aistimme ja yhteiskuntamme hyvin visuaalinen. Näköaistin merkitys on hyvä huomioida jo Kohtaamistaideryhmän fyysistä tilaa suunnitellessa. Tilassa olevat kalusteet, värit, sisustuselementit (esimerkiksi taulut), valo ja varjot voivat toimia työskentelyä edistävänä tai rajoittavana tekijänä. Hyvin voimakkaat ja värikkäät elementit erityisesti pienessä tilassa voivat tuntua rauhottomilta ja viedä huomion pois itse työskentelystä. Sisustuksen lisäksi esimerkiksi pöytien suojaamiseen tarkoitettut vahakankaat kannattaa valita tarkkaan ja välttää liian värikkäitä ja levottomia kuvioita niissä. Taidetyöskentelyssä valoa olisi hyvä olla riittävästi ja luonnonvalo olisi ihanteellista. Näköaistin dominoivuutta voi tietoisesti vähentää työskentelemällä esimerkiksi silmät kiinni tai vaikkapa kynttilänvalossa. Tällöin turvaudumme automaattisesti muihin aisteihin ja kokemus voi olla hyvin mielenkiintoinen. Toisaalta näköaistia voi tarkoituksellisesti stimuloida vaikkapa erilaisten värikkäiden välineiden avulla, maalaamalla keittiöstä löytyvien välineiden avulla tai vasemmalla kädellä. On aina muistettava huomioida osallistujien mahdolliset rajoitteet ja annettava vaihtoehtoisia tapoja työskennellä, jos vaikkapa silmät kiinni työskentely tuntuu liian vaativalta tai pelottavalta.

Lusebrinkin (1990) mallin mukaan havainnon tasolla voidaan havainnoida ja tarkastella kuvien rakennetta, muotoja ja järjestystä. Kuvan kääntäminen eri päin tai tarkastelu eri etäisyyksiltä vaikuttaa havaintokokemukseen. Selkeät taide-materiaalit ja strukturoidut tehtävät herättävät havainnoivan lähestymistavan. Valmiista työstä voi repiä tai leikata kuvallisia elementtejä irti ja tehdä niistä uuden työn, saman kuvan voi tehdä eri näkökulmasta katsottuna tai pienen yksityiskohdan suurentaa uudeksi työksi. Lusebrinkin (1990) mukaan liiallinen havaitsemisen korostaminen voi vaimentaa emotionaalisuutta ja Kohtaamistaideryhmän ohjaajan tehtävänä onkin valita työskentelytavat ja painotukset ryhmän kehitysvaiheen ja tavoitteiden mukaisesti.

Näköaistin avulla huomioimme yleensä muut ryhmän jäsenet. Työskentelypisteiden asetelu on tärkeä seikka ottaa huomioon ja ohjaajan on annettava rauhallinen tila sitä tarvitsevalle. Toisaalta ryhmässä työskenneltäessä muilta saatetaan ottaa vinkkejä työskentelyyn ja joskus tähän voi ohjata tietoisesti. Ryhmää voi esimerkiksi ohjeistaa ottamaan syötteitä vieressä työskentelevältä tai kannustaa yhteistyöskentelyyn, jossa kuva rakennetaan yhdessä. Ryhmässä tai pareittain työskentely ja erityisesti arvostuskierros antavatkin mahdollisuuden nähdä muut ja tulla itse nähdyksi. Tämä on yksi Kohtaamistaiteen tärkeimmistä periaatteista.





## Kuule hiljaisuus

Kuuloaisti on varhaisimpia aistejamme ja jo kohtuvauvan kuulo on varsin kehittynyt. Kohtaamistaiteen ohjaajat ottavat yleensä hienosti huomioon äänet ja niiden käytön virittäytymisessä ja taidetyöskentelyssä. On tärkeää valita oikeanlainen äänimaailma riippuen siitä, halutaanko esimerkiksi rauhoittava vai energisoiva vaikutus. Omilla äänenpainoilla voi muuttaa viestiä hyvinkin paljon. Musiikin käytössä suositaan usein luonnon ääniä tai instrumentaalimusiikkia, jolloin laulujen sanoitukset eivät varasta huomiota itselleen. Musiikkia voi käyttää taidetyöskentelyyn aktivoivana tekijänä ja esimerkiksi pyytää ryhmäläisiä maalaamaan niitä tunnelmia, joita musiikkikappale heissä herättää. Ryhmää on kuitenkin tärkeä havainnoida ja arvioida musiikinkäyttö sen mukaan, mikä sopii kuhunkin tilanteeseen.

Hiljaisuus ja hiljaisuudessa työskentely tuntuu nyky maailmassa olevan melkoinen etuoikeus ja se saattaa auttaa keskittymään tähän hetkeen ja omaan työskentelyyn. Kuuloaistia voi kuitenkin stimuloida monin muinkin tavoin. Virittäytymisessä voi pyytää kiinnittämään huomiota ympäriltä kuuluviin ääniin, esimerkiksi hengitykseen, askeleisiin, vaatteiden kahinaan, autojen ääniin, jne. Erilaisia ääniä voi

myös tuottaa itse ja kokeilla, minkälaisia ääniä tilan ja siellä olevien asioiden avulla voi saada aikaan. Samalla kuuloaistimukseen yhdistyy tuntoaisti. Materiaalitkin kuulostavat erilaisilta, jos vertaa esimerkiksi liitua, vesiväriä tai pelkän tyhjän paperin kahinaa.

## Tuoksuista taidetta

Omien kokemusteni mukaan haju- ja makuaisti ovat ehkä ne helpoimmin unohtuvat aistit. Käytämme niitä kuitenkin jatkuvasti tiedostamattamme työskentelyn osana. Materiaalit, kuten maalit, liidut, mäntysuopa huovutuksessa ja jopa paperi, tuoksuvat ja tuovat monelle mieleen muistoja esimerkiksi lapsuuden mattopyykistä tai ehkäpä vähemmän miellyttävistä koulun kuvaamataidon tunneista. Erityisesti hajuaisti vaikuttaa meihin voimakkaasti ja tuoksut tuovat alitajunnasta asioita pintaan. Tämä on hyvä huomioida esimerkiksi muistisairaiden kanssa.

Inspiraation lähteenä voi käyttää esimerkiksi hedelmiä, marjoja ja mausteita. Elintarviketaide (kts. esim. [www.varikylypy.fi](http://www.varikylypy.fi)) on kiinnostava tapa tutkia eri aisteja, heittäytyä leikkiin ja tehdä taidetta. Materiaaleina toimivat syötävät, tuoksuvat ja värikkäät raaka-aineet; vaikkapa marjat, vihannekset,

perunasose, vaniljakiisseli, kaakaojauhe, lakritsa, tai kahvi. Niitä voi käyttää sellaisenaan tai sekoittaa erilaisia kuivia ja märkiä materiaaleja. Taidetta voi tehdä pullataikinasta tai koristelemalla valmiita leivoksia tai kakkupohjia. Elintarviketaiteen materiaalit ovat turvallisia ja niitä voi soveltaa kaikenikäisten asiakkaiden kanssa.

## Kinesteettisyys ja sensorisuus

Tuntoaisti kehittyy meille aisteista ensimmäisenä ja sammutuu viimeisenä. Aistin tärkeydestä kertoo, että suomenkielen sanalla tunne on lukuisia merkityksiä; mielen sisäinen tunne, tuntoaistimus, elimistön tilaa koskeva aistimus, jonkun tai jonkin tietäminen, vaistomainen tajua (esimerkiksi velvollisuudentunne) tai vaikkapa vaaran aavistus. Iho säätelee ruumiin lämpötilaa, varoittaa erilaisista vaaroista ja torjuu uhkia. Toisaalta hellivä kosketus rauhoittaa, rentouttaa ja edistää turvallisuuden tunnetta. Tämä johtuu oksitosiini-hormonin erittymisestä. Kosketuksen myönteinen merkitys terveyteen on saanut viime aikoina vakuuttavaa tieteellistä tukea. (Kinnunen, 2013.) Tuntoaisti ja kosketus on havaittu tärkeäksi tekijäksi erilaisissa kuntouttavissa ja terapeuttisissa menetelmissä, joista Kohtaamistaide on yksi esimerkki.

Lusebrinkin tasoista ensimmäinen on juuri kinesteettis-sensorinen taso. Tämä mukailee edellä mainittua yksilönkehityksen noudattamaa järjestystä (Lusebrink, 1990). Hänen mukaansa kinesteettinen ja sensorinen ovat saman jatkumon ääripäät. Aistimus voidaan kokea vahvasti liikkeenä ja kehonrytmienä tai pääasiassa sensorisena aistimuksena. Toisen ääripään vahvistuessa toinen vähenee. Yleistykseenä voisi todeta, että liikkeen rytmin nopeutuessa siirrytään kohti kinesteettistä ja hidastuessa kohti sensorista ääripäätä. Kokemukset voivat yhdistyä ja esiintyä samanaikaisesti ja yhtä voimakkaina. (Rankanen, 2009)

Liike ja tuntoaisti ovat taiteen tekemisessä vahvasti läsnä, vaikkei sitä ehkä usein tulekaan ajatelleeksi. Kaikki kuvallinen ilmaisu edellyttää jonkinlaista liikettä ja materiaaleihin liittyvää tuntoaistimusta. Kinesteettistä ilmaisua voi rajata, mahdollistaa tai inspiroida erilaisten taidemateriaalien avulla. Taidetyöskentelyn rytmi ja liike voivat olla jo itsessään rentouttavia ja hoitavia kokemuksia. Kinesteettinen työskentely edellyttää esteetöntä tilaa, kuten suurta paperipintaa ja sellaisia materiaaleja, kuten savi, liukkaat maalit tai kolmiulotteiset materiaalit. Työskentelyliikkeen nopeudella kannattaa tietoisesti leikitellä. Kinesteettisiin kokemuksiin vaikuttaa paikka, jossa työskennellään. Joskus voi mahdollisuuksien mukaan kokeilla työskentelyä lattialla, seinällä tai maalaustelineen avulla. (Rankanen, 2009) Liikkuminen tilassa joko kävellen tai jollain muulla tavalla on yksi tapa lämmitellä kehoa ja toisaalta siirtää huomio siihen. Erilaiset

rentoutusharjoitteet, luova liike, kontakti-improvisaatio tai elävät patsaat toimivat erityisesti ryhmäkertojen alussa.

Tuntoaistia voi huomioida tarkoituksellisesti ja erilaisten harjoitteiden avulla. Virittäytymisessä voi osallistujia kehoittaa siirtämään huomionsa kehon tuntemuksiin, kuten hengitykseen, eri ruumiinosiin tai vaikkapa jalkapohjiin. Taidetyöskentelyyn voi lisätä materiaalien tunnustelua, käsillä maalaamista tai molempien käsien samanaikaista käyttämistä. Erilaisia materiaaleja kannattaa kokeilla monipuolisesti. Tuntoaistia stimuloivat parhaiten käsin työstettävät materiaalit. Sormivärit, huovuttaminen, kipsinaamion tekeminen tai savityöskentely antavat aivan toisenlaisen tunto-kokemuksen kuin piirtäminen tai siveltimellä maalaaminen. Tosin on aina muistettava ottaa huomioon erilaiset allergiat ja se, etteivät kaikki koe oloaan turvalliseksi ja mukavaksi esimerkiksi naamiota tehdessä tai kädet sormivärisä. Silloin voi antaa vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa sama työ, vaikkapa tekemällä kipsistä naamion sijaan jotain muuta tai maalaamalla kumihansikkaat kädessä.

Suomalaiset eivät perinteisesti kosketele toisiaan kovinkaan paljoa, mutta lähestulkoon kaikki nauttivat arvostavasta ja huolehtivasta kosketuksesta. Koskettamisen voi aloittaa hienovaraisesti vaikkapa kävelemällä tilassa ja tervehtimällä toisia ryhmäläisiä kädenpuristuksella tai koskettamalla kevyesti olkapäähän. Oman kokemukseni mukaan myös hiukan tungettelevampi kosketus, kuten hartiahieronta tai toisen selästä ”pölyjen huiskiminen”, ovat toimineet hyvin. Joillekin on helpompaa, jos oman itsen ja toisen välissä on esimerkiksi tennis- tai terapiapallo. Ohjaajan tehtävänä on arvioida, minkälaiselle ryhmälle ja missä vaiheessa hän tällaisia harjoitteita teettää. On tärkeä kunnioittaa toisen rajoja, erillisyyttä, ainutlaatuisuutta ja tilaa. Parhaimmillaan kosketus tuo turvallisuutta, rauhoittumista ja lohtua. (Marttin ym., 2010)

Ihminen on aina kokonaisuus, jossa yhdistyvät psyykkiset, fyysiset ja sosiaaliset tekijät. Samoin eri aistien kautta tulevat impulssit integroituvat yhteen ja tuottavat aistikokemuksia, herättävät muistoja ja tunteita. Kaikkien aistien huomioiminen ja moniaistisuus toimi tausta-ajatuksena, kun Kohtaamistaiteen edeltäjä, Clinical art, alun perin luotiin. Clinical artissa yhdistyvät taiteen tekeminen ja tieto aivojen stimuloinnista moniaistisuuden kautta ja sitä sovellettiin alussa muistisairaiden kuntoutuksessa. Moniaistisuus on säilynyt myös Kohtaamistaiteen tärkeänä taustaperiaatteena, vaikka toiminta onkin laajentunut muistisairaiden kuntoutuksesta muille terveys-, sosiaali- ja kasvatustalouden työkentille. Moniaistisuuden kautta saavutettu, rentouttava, aktivoiva ja elämyksellinen taidetyöskentely hyödyttää ihmistä iästä ja toimintakentästä riippumatta. ■



### III

## STRUKTUROIDUN TAIDETYÖSKENTELEN VAIHEET

*Kuva: Sirpa Eronen,  
kontaktivärjäys*



Rebecca Ahava & Saija Vuorio

## VIRITTÄYTYMINEN RYHMÄÄN JA TAIDETYÖSKENTELYYN

Tässä tekstissä kuvataan, miten virittäytyminen ilmenee teoriassa ja kohtaamistaitteen asiakasryhmissä. Tekstiin on koottu virittäytymisen tapoja kahdeksastakymmenestä erilaisesta kokonaisuudesta. Ideat on poimittu eri ohjaajien ja asiakasryhmien toteutuksista, joten niissä näkyy monen ihmisen käsiala. Ideat on jäsennellyt seitsemän teeman alle, jotta kokonaisuutta on helpompi lähestyä.

Kun pohditaan virittäytymistä, ei valita ainoastaan mukavaa ja hauskaa tapaa virittäytyä, vaan reitti, joka ohjaa ryhmäläistä tavoitteen kannalta onnistuneeseen taidetyöskentelyyn. Kohtaamistaitteessa virittäytyminen on aina tavoitteellista, taidetoimintaa tukevaa tai sitä kohti menevää. Ohjaajan luoma turvallinen tila mahdollistaa osallistujan heittäytymisen ennalta arvaamattomiin yksityiskohtiin tai kokonaisuuksiin. Tavoitteena on, että kuka vaan voi onnistua tekemään hienon taideteoksen ja pystyy nauttimaan koko prosessista. (Pusa, 2010; Blatner 1997, 57–62.)

Kohtaamistaitteessa tavoitteet voivat liittyä ryhmän dynamiikkaan. Kohtaamisia tapahtuu väistämättä sekä yksilöettä ryhmätasolla. Virittäytymisellä pyritään ilon, havahtumisen, ja toiminnallisten menetelmien avulla saavuttamaan paras mahdollinen tila kohtaamiselle, luovalle työskentelylle ja itsen sekä toisten arvostamiselle. Alun virittäytyminen ja lopun arvostuskierros ovat vahvasti vuorovaikutteisia osuuksia toiminnassa. (Pusa 2010.)

### Virittäytyminen

Warming up eli virittäytyminen johonkin toimintavaiheeseen tarkoittaa spontaanisuuden ja työskentelyhalun asteittaista lisääntymistä. Yksilö kiinnostuu tehtävästään yhä enemmän ja lopulta innostuu niin, että on valmis tekemään jotain asian eteen. (Aitolahti & Silvola 2008.)

On tärkeää virittäytyä toimintaan, jotta ryhmän jäsenet motivoituvat, vapautuvat ja kokevat olonsa turvalliseksi. Virittäytymisellä on siis tärkeä psykologinen rooli. Virittäytymisen tavoitteena on lisätä yksilön ja ryhmän spontaaniutta ja luovuutta suhteessa toisiinsa ja käsiteltävään aiheeseen. Toiminnalliset virittäytymismenetelmät voivat olla askelia luottamuksen ja avoimuuden syntyyn ja keskinäisen leikkimielisyyden kasvuun. Virittäytyminen vahvistaa ryhmän kiinteyttä ja herkistää kohtaamaan muita. (Blatner 1997).

Psykodraaman luoja Jacob Levi Moreno tutki ansiokkaasti ihmistä, yhteiskuntaa ja ihmisten välistä kohtaamista. Morenon mukaan luovuus syntyy spontaanisuudesta, joka on valmiustila, jossa ihmisen mieli on poikkeuksellisen vapaa. Spontaanisuuden tilassa aikuinen pystyy unohtamaan ennakkokäsityksensä ja tulee lapsen kaltaiseksi. Spontaanisuus lisääntyy vuorovaikutuksessa yhdessä luoden, kokien ja eläen jaetussa mielikuvamaailmassa. (Kopakkala 2011.)

Virittäytymisessä tärkeää on saavuttaa spontaani luonnollinen ilmapiiri. Moreno listaa spontaanin käyttäytymisen edellytyksiksi luottamuksen ja turvallisuuden tunteen, vastaanottavuuden intuitiolla, mielikuvilla, tunteilla sekä leikkimielisyyden, riskinottokyvyn ja halun löytää uutta. Tärkeää on saada ihminen liikkeelle ja vuorovaikutukseen muiden kanssa. (Blatner 1997.)

Jotta ohjaaja saa ryhmän virittäytymään onnistuneesti, hänen täytyy ensin itse valmistautua tulevaa ryhmää varten. Ohjaajan on hyvä käydä läpi mielessään tuleva tuokio ja miettiä parasta ohjaustapaa. Ohjaajan täytyy muistaa, että omalla esimerkillään hän innostaa ryhmän virittäytymään. Kannattaakin esimerkiksi miettiä, puhuuko seisaaltaan vai istuuko ja enimmäkseen kuuntelee. Millaisen kuvan näin antaa? Yleensä ohjaaja joutuu laittamaan itsensä peliin ja heittäytymään, jotta ryhmä oppii luottamaan häneen. Aitouden ja lämmön tunne auttaa ryhmää avautumaan ja toimimaan spontaanimmmin. (Blatner 1997.)

Ryhmän virittäytymiseen voidaan käyttää useita eri tekniikoita, joista ohjaaja valitsee ryhmäkerran tavoitteiden mukaisesti sopivimmat. Tervehtiminen ja yleinen jutustelu virittää ja rentouttaa jo tulevaan. Toiminnalliset virittäytymistavat voivat liittyä erilaisiin luoviin toimintoihin kuten tanssiin, draamaan tai kuvataiteeseen tai moniaistisiin menetelmiin, joissa heittäydytään aistimaailman valtaan. Virittäytymistapoja on lukemattomia ja niitä voi yhdistellä ja improvisoida aina uudelleen ryhmän tavoitteiden mukaan.

Kohtaamistaitteen virittäytymisessä on tärkeää virittää ne aistit, jotka edesauttavat kyseessä olevan taidetyöskentelyn onnistumista. Pusan (2009) mukaan aistien varassa tapahtuva työskentely lisää läsnäolon kykyä ja auttaa löytämään ilon aiheita tavallisesta arjesta ja ympäristöstä. Paneudumme seuraavaksi virittäytymisen seitsemään eri teema-alueeseen, jotka ovat, kuulumisten vaihtaminen osana virittäytymistä, visuaalinen työskentely, draamaleikki, tanssi ja liike, sanataide ja keskustelu, musiikki sekä aistiminen. Ideat ovat esimerkinomaisia. Ohjaajan tulee huolehtia niiden kytkeytymisestä taidetyöskentelyyn.

### Kuulumisten vaihtaminen

Virittäytymisen voi aloittaa kuulumisten jakamisella. Kohtaamisten ja kuulumisten vaihto on ohikiitävydessään tärkeä hetki ihmiselle. Kun kysytään ihmisiltä, mikä lisää heidän viihtyvyyttään yhteisössä, he mainitsevat usein tervehtimisen. Kiireen keskellä moikkaaminen ja kuulumisten kysyminen saattaa usein unohtua, mutta se on ihmisille hyvin tärkeää. Karilan ym. (2006, 69) mukaan tervehtiminen koetaan välittämiseksi ja se tuntuu hyvältä. Kuulumisten

kysyminen ei sinällään herätä spontaanisuuden tilaa, joka voi johtaa luovuuteen, mutta kuuluu tärkeänä osana viritäytymisen onnistumiseen.

### Visuaalinen työskentely

Kuvataiteen tekemistä voidaan käyttää sinällään kohtaamistaitteen viritäytymisen välineenä. Wilsonin (1994) mukaan tarkoitus on luoda tunteita ja aisteja stimuloiva kokemus, joka tekee vaikutuksen kokijaan. Siksi visuaalinen työskentely on hyvä viritäjä taiteen tekemiseen. Sen avulla voidaan kokea jännitystä tai rentoutumista ja näin tuntea olevansa elossa.

Visuaalinen työskentely on luonteeltaan kokeellista ja siinä hyödynnetään aisteja, kuten kosketusta, näköä sekä mahdollisuuksien mukaan hajua ja ääntä. Visuaaliseen työskentelyyn liittyy fyysistä toimintaa, liikkeen säätelyä ja havaintokokemuksia. Toiminta voi olla piirtämistä, rakentelua, järjestelyä, sekoittamista, koskettamista, muotoilua tai muunlaista käsillä tekemistä. Visuaalinen työskentely tuottaa yleensä jonkin tuotoksen. (Malchiodi 2005, 40.)

### Draamaleikki

Draamaleikin avulla pystytään kokeilemaan psyykkisiä ja fyysisiä rajoja. Lapsille tämä on erityisen luontevaa, mutta draaman keinoin leikkiminen koetaan aikuisuudessa hyväksyttäväksi. Draaman yksi keino on toistemme jäljittely ja matkiminen. Kun tutkimme toisten tekemisiä, koemme hilpeyttä ja uteliaisuutta toisen käyttäytymistä kohtaan. (Wilson 1994, 26–29.)

Yksi draamaleikin toteutustapa on mielikuvamatkailu. Mielikuvamatkailussa ohjaaja kehottaa ryhmää kuvittelemaan erilaisia yleisiä teemoja, joista jokainen luo sisällön omien ainutkertaisten mielikuvien avulla. Teemoina voivat olla esimerkiksi meri, matkat, metsät ja talot. Mielikuvamatkailu soveltuu sekä ryhmä- että yksilötyöskentelyn viritämiseen. (Blatner 1997, 64–65.)

### Tanssi ja liike

Tanssin ja liikkeen keinoin toteutetut viritäytymiset lisäävät valmiutta taidetyöskentelyyn ja spontaanisuuteen. Ne antavat ryhmälle ja yksilölle luvan, että fyysinen osallistuminen on sallittua. Työskentelytavan lähtökohtina voi olla ruumiin liike, aistien herkistäminen tai esimerkiksi yhteiseen rytmiin perustuvat rituaaliset liikekuviot. (Blatner 1997, 65.)

Tanssi ja liike ovat luovia ja aktiivisia keinoja päästä kehon, mielen ja hengen yhtenäisyyteen ja spontaanisiin tilaan. Tavoitteena on poistaa itseilmaisun esteitä suhteessa



muihin ja auttaa hyväksymään itsensä ja oma kehonsa, rentoutumaan ja nauttimaan. Tanssi on sanatonta, jossa ilmaisuvoima perustuu liikkeeseen ja ääneen. Liikkuminen sopii kaikenikäisille. (Malchiodi 2005, 97–101,118.)

## Sanataide ja keskustelu

Suvanto (2012) kuvaa, miten sanataiteessa tarkkaillaan maailmaa, itseä ja ihmisiä. Huomiot sekoitetaan luovuudella, lisääntään iloa, inspiraatiota ja aistielämyksiä, haudutetaan lämmössä ja kaadetaan paperille. Sanat yhdistävät ihmisiä puhuttuina ja luettuina. Sanat eivät ole vain abstrakteja, vaan niillä on myös kehollista painoarvoa.

Tekstin muoto voi olla esimerkiksi runo, tarina, päiväkirja, epistola, faabeli, satu, myytti, essee tai vaikka laulun sanat. Runouden sanotaan olevan suurta pienuudessaan. Runon kieli on täynnä tiivistettyjä merkityksiä. Runous edistää kasvamista ja eheytymistä kirjoitetuilla ja lausutuilla merkityksillä. (Malchiodi 2005, 151–152, 155, 175.)

Suomalaisten asiantuntijoiden kehittämän Sadutus-menetelmän ytimessä on ajatus, että ihminen oppii ja löytää uutta, kun hän on itse aktiivinen ja etsii itse kysymyksiinsä vastauksia. Sadutuksessa ohjaaja pyytää kertomaan sadun sellaisena kuin kertoja haluaa. Ohjaaja kirjaa tarinan ylös juuri samalla tavoin kuin kertoja sen puhuu. Lopuksi ohjaaja lukee sadun ja kertoja voi vielä halutessaan muuttaa ja korjata tarinaa. Sadutus liittyy ihmisiä yhteen juuri siihen hetkeen ja niiden kuulijoiden kesken, jotka ovat paikalla. Se synnyttää vahvan ryhmähengen, jonka keskellä on vahva minä. (Karlsson 2003, 110–116.)

## Musiikki

Musiikin merkitys vaihtelee kulttuurin ja yksilön mukaan. Musiikki on meille tärkeä osa mielihyvän, emotionaalisen lohdun ja innoituksen tuottajana. Musiikki aiheuttaa meissä voimakkaita tunnereaktioita, jotka voivat tuntua jopa fyysisesti väristyksinä, palan tunteena kurkussa, kyynelinä tai ihon kananlihalle menemisenä. Musiikin tahdilla on suuri vaikutus tunteeseen: kehtolaulu rauhoittaa nopeammin kuin jazz tai musiikin puuttuminen kokonaan. Nopea ja äänekäs musiikki nostaa sykettä ja lisää jännitystä. Toistuva rytmi voi aiheuttaa transsin kaltaisia tiloja. Melodisesti suruun liittyvät laulut ovat usein hitaita kun taas iloiset laulut ovat tempoltaan nopeita, äänekkäämpiä ja rytmiltään epäsäännöllisempiä. (Wilson 1994, 143–148.)

Virittäytymisenä ryhmän jäsenet voivat luoda yhdessä musiikkia, soittaa improvisoiden yksinkertaisia instrumentteja. Mukaan voidaan lisätä muita ääniä ja kehon liikettä. Taustamusiikki toimii usein tehokkaana virittäjänä. Sillä

voi säestää tai korostaa toiminnan kulkua monessa työskentelymuodossa. (Blatner 1997, 66.) Musiikkia voi käyttää kohtaamistaitteessa taustalla ohjaamassa tunnelmaa ja sitä kautta työskentelyä ja toisaalta hiljaisuutta voi käyttää tietoisena valintana.

## Aistiminen

Kohtaamistaitteen virittäytymistä suunniteltaessa on hyvä tiedostaa, mitä virittäytymiseen liittyviä aistimusmahdollisuuksia ohjaajalla on käytettävissään. Ayresin (2008, 74–75) mukaan aistit voidaan luokitella kahteen ryhmään niiden välittämän aistitiedon mukaan. Ensimmäinen ryhmä reagoi kehon ulkopuolelta tuleviin eli eksteroseptiivisiin aistimuksiin ja toinen ryhmä kehon sisältä tuleviin eli proprioseptiivisiin aistimuksiin. Eksteroseptiivisiä aisteja ovat tunto-, haju-, maku-, kuulo-, ja näköaisti. Proprioseptiivisiin aisteihin lasketaan asento- ja liikeaisti sekä tasapainoaisti.

## Virittäytyminen siltana taidetyöskentelyyn

Hyvin ja kiireettömästi toteutettu virittäytyminen palvelee taidetyöskentelyä. Parhaimmillaan yksilö löytää virittäytymisen aikana paikkansa ryhmässä ja kokee olonsa turvalliseksi. Silloin hän on valmis työskentelemään muiden rinnalla ja yhdessä toisten kanssa. Turvallisuuden ja rentouden tunteet tukevat uteliaisuutta ja avoimuutta, joista on paljon hyötyä taiteen tekemisen prosesseissa.

Kun virittäytyminen on tehnyt tehtävänsä, osallistuja on valmis jättämään arjen velvollisuudet hetkeksi syrjään ja tarttuu halukkaasti taidetyöskentelyyn. Läsnäoloa ja keskittymistä tukevat aistiherättelyt ovat ehkä jo kuljettaneet huomaamatta taidetyöskentelyyn. Hyvin valmistautunut yksilö ja ryhmä voivat antautua taiteen tekemisen imuun. ■



## Virittäytymisen mahdollisuuksia

### Kuulumisten vaihtaminen:

- Ryhmäläiset tuovat mukanaan itselle tärkeän esineen tai valitsevat ohjaajan tuomista esineistä yhden, joka kertoo jostakin heille tärkeästä
- Valitaan ”päivän väri” tilkuista tai väripaperipaloista
- Kerrotaan kuulumisista valitun kuvakortin avulla
- Kuulumisten kertominen päivän kukan nimeämisellä
- Tunteiden tunnistaminen ja sanoittaminen pienen maalaustehtävän avulla
- Kerrotaan kuulumiset siten että puheenvuoron osoittaa jokin kiertävä esine (nalle, pallo, pensseli tms.)
- Nallekortit (Pesäpuu)
- Kertominen ilman mitään välinettä esim. juuri tämän hetken olo
- Tunnekartta, johon laitetaan jokaisen kerran alussa ja lopussa omaa tunnetilaa kuvastava ilmekuva.

### Virittäytymisen mahdollisuuksia visuaalisen työskentelyn kautta:

- Maan lipun liimaaminen kartalle (liittyen matkusteluteemaan)
- Osan maapallon karttakuvasta maalaaminen musiikin siivittämänä
- Abstraktit kortit, joista havainnoidaan värejä ja muotoja
- Muovailu
- Kansion kannen kuvittaminen taustamusiikin siivittämänä
- Kartonkivalat, valinta, repiminen, asettaminen valkoiselle paperille niin, miten kukin kokee oman paikkansa ja asemansa ryhmässä
- Öljypastelliiduilla erilaisten jälkien tekeminen
- Puhuttelevan kuvakortin valitseminen
- Kuvien katselu ja niistä keskustelu
- Taidenäyttely

### Virittäytymisen mahdollisuuksia aistimisen kautta:

- Erilaisia tunnusteluja
- Erilaisia haisteluja (paprika, suklaa, mausteet jne.)
- Tunnustelupussit (kiviä, villaa, pullon kruunukorkkeja...)
- Tutkitaan aistityöskentelyn keinoin hedelmää. Jokaiselle oma hedelmä, jota haistellaan, maistellaan ja katsellaan.
- Eri tuoksujen ajattelu, kesätuuli, pyykintuoksu...
- Villan haistelu ja hypistely
- Katsellaan ja kuunnellaan kesämaisemaa (Secret garden- musiikki)
- Osallistujat hierovat toistensa hartiat apuvälineitä hyödyntäen (suti, pallo, huopakivet, jne.)
- Omien käsien hieronta

### Virittäytymisen mahdollisuuksia draamaleikin kautta:

- ”Minä pidän...”-leikki, jossa tavoitteina oli tuoda positiivisia asioita itsestä ja toisesta esille, harjoitella ilmaisemaan omaa mielipidettä sekä kuuntelemaan toista.
- Mielikuvamatka
- Leikitään yhdessä jollain leikkivälineellä, esimerkiksi ilmapallolla
- Esittäytyminen pareittain. Esitellään oma pari
- Rikkinäinen puhelin ilmeillä

### Virittäytymisen mahdollisuuksia tanssin ja liikkeen kautta:

- Liikkuminen tilassa adjektiivien mukaan
- Kukin vuorollaan näyttää jumppa- tai venyttelyliikkeen
- Pieni liikunnallinen virittäytyminen
- Lämmitellään kädet taputtelulla ja venyttelyllä
- Hengitysharjoitus
- Välineen kanssa liikkuminen, Ilmapallo, huivi
- Rentoutus

### Virittäytymisen mahdollisuuksia sanataiteen ja keskustelun kautta:

- Kirjeen kirjoittaminen
- Satu ja sen kuvitus
- Tunteiden pohtiminen keskustelemalla
- Keskustelu taidekirjoista valitun teeman mukaisesti
- Valitaan kortti, josta kerrotaan, mitä ajatuksia, muistoja tai tunteita se herättää
- Värikkäät tropiikkikortit keskustelun virittäjinä (Mitä haluaisit siellä tehdä?)
- Taidekortit vuodenaika keskustelun virittäjinä
- Vapaa jutustelu runon pohjalta
- Keskustelu virittäjänä karttapallo: missä maissa olet käynyt?
- Päivän teemana olevan valtion paikallistaminen kartalta
- Runon lukeminen ryhmäläisille
- Polttopisteen tarkastelu ja siitä keskustelu

### Virittäytymisen mahdollisuuksia musiikin kautta:

- Musiikin siivittäjä piirtäminen
- Kuvionuottien avulla yhteisen laulun säveltäminen
- Laulu yhdistetään liikkeeseen
- Kuunnellaan rytmikästä musiikkia ja soitetaan itse mukana
- Kuunnellaan lintujen laulua
- Laulaminen yhdessä kansanlauluja
- Mielikuvamatka
- Musiikin virittämänä vaihdetaan ajatuksia keväästä

Anu Leinonen & Katja Koistinen

## TAIDETYÖSKENTELYN OHJAAMINEN

**K**ohtaamistaitteessa osallistujia tuetaan taidetyöskentelyn aikana erilaisilla ohjausteilla, joiden tarkoituksena on mahdollistaa taideprosessin monitasoinen ja kerroksellinen kokemus jokaiselle.

Taidetyöskentelyn voidaan nähdä jakautuvan ohjaajan työn kannalta kahden pääteeman alle: taideprosessin ohjaaminen ja reflektiivinen ohjaajuus. Nämä molemmat pääteemat jakautuvat neljään ohjauksen alateemaan. Taideprosessin ohjaamisen alla olevat teemat ovat: struktuuri ja vaiheistus, ohjeistus ja havainnollistaminen, materiaalien ja tekniikoiden hallinta sekä moniaistisuus. Reflektiivisen ohjaajuuden alla olevat teemat ovat arvostus ja kannustus, havainnointi ja hiljainen läsnäolo, toiminnan muuttaminen sekä vuorovaikutus. Taideprosessien ohjaamisen alateemat tuovat esille Kohtaamistaitteen taidetyöskentelyn ohjaamiseen liittyviä tekijöitä. Reflektiivisen ohjaajuuden alateemat käsittelevät yleisiä yksilön ja ryhmän ohjaamiseen liittyviä ohjaustekoa ja periaatteita, jotka osaltaan tukevat taidetyöskentelyä ja ovat vahvasti läsnä Kohtaamistaitteessa. (Koistinen & Leinonen 2013.)

VIRITTÄYTYMINEN

TAIDETYÖSKENTELY

ARVOSTUSKIERROS

Kohtaamistaitteen taidetyöskentely on strukturoitua ja vaiheistettua. Taidetyöskentelyn vaiheistuksella pyritään tukemaan osallistujan matkaa lähtötilanteesta valmiiseen taidetyöhön. Oleellista ei ole montako erilaista vaihetta työskentelyssä on, vaan vaiheiden tarkoituksenmukaisuus taide-työskentelyn sujumisen kannalta. Taidetyöskentely etenee luontevasti, kun ohjeistus on selkeää ja tapahtuu sopivalla

rytmillä. Sanallinen ohjeistus on monille ryhmille riittämättömää, havainnollistamisen ollessa oleellisempaa. Havainnollistamisella ohjaaja selkeyttää ohjeistustaan näyttämällä konkreettisin esimerkein, mitä ollaan tekemässä ja miten erilaisia taidetyöskentelyn materiaaleja voidaan käyttää.

Kokemattomuus taidemateriaalien ja -tekniikoiden hallinnassa voi aiheuttaa epävarmuutta taidetyöskentelyn ohjaamisessa. Ohjaajat tarvitsevat käytännön kokemusta valitsemistaan materiaaleista ja tekniikoista voidakseen vaiheistaa taidetyöskentelyn niin, että vaiheistus tukee työskentelyä. Mitä parempi tietotaito materiaaleista ja tekniikoista ohjaajilla on, sitä varmemmin ja monipuolisemmin he voivat havainnollistaa materiaalien käyttöä ja auttaa osallistujia hyödyntämään materiaalien mahdollisuuksia. Lusebrinkin näkemyksen mukaan taidemateriaalien - ja työskentelymenetelmien ominaisuudet vaikuttavat materiaalien hallittavuuteen ja työskentelytapoihin. Taidetyöskentelylle asetettuja tavoitteita voidaan siis tukea huomioimalla materiaalien ja työskentelytapojen ominaisuuksia. (Rankanen 2010, 65–83.)

Kuvallinen työskentely on jo itsessään moniaistista. Kohtaamistaitteessa moniaistisuutta korostetaan enemmän virittäytymisessä, mutta se on aina läsnä myös taidetyöskentelyssä. Lusebrinkin mukaan taidemateriaaleilla ja työskentelyvälineillä on erilaisia aisteja herätteleviä ominaisuuksia (Rankanen 2010, 70). Näitä taidemateriaalien omia aistittavia piirteitä sekä erilaisten havainnoitavien kohteiden herättämiä aisteja stimuloivia kokemuksia hyödynnetään taidetyöskentelyssä.

Kaikki ympäristöstä saamamme tiedot tulevat meille aistien kautta. Jotta ympäristön tarjoamiin vihjeisiin voidaan reagoida, ne on ensin havaittava. Kokemuksemme kohteesta on todennäköisesti sitä monipuolisempi, mitä useampia aistisanomia pystymme havaintoon yhdistämään. (Salminen 2005, 135–138.) Clinical Artissa taidetyöskentelyn ensimmäinen askel on auttaa osallistujia tuntemaan kuvien ja muiden taidetöiden aihe viiden aistinsa avulla. Eli tarkoitus ei ole ainoastaan herätellä aisteja vaan saada kokonaisvaltaisempi kokemus aiheesta. (Toppa csr report 2009, 10.) Kohtaamistaitteessa rohkaistaan käyttämään kaikkia aisteja. Taide-työskentelyssä havainnoitavaa kohdetta tutkitaan kaikessa rauhassa katsellen, kuunnellen, haistellen, tunnustellen ja/tai maistellen. Tällä pyritään moniaistiseen kokemukseen, joka voi tuoda uusia ja erilaisia ulottuvuuksia kuvalliseen ilmaisuun.

Arvostavan ilmapiirin välittyminen osallistujille on tärkeää. Arvostus on kokonaisvaltaista ja se on läsnä kaikessa toiminnassa. Arvostava kohtaaminen näkyy siinä, miten osallistujaa tuetaan ja miten häneen ja hänen töihinsä suhtaudutaan. Ohjaajan lämmin ja hyväksyvä asenne välittää osallistujalle, että hän on riittävä omana itsenään. Kohtaamistaitteen taidetyöskentelyssä korostetaan, että jokaisen työ on arvokas eikä ole oikeaa tai väärää tapaa tehdä taidetta. Jokaista rohkaistaan omaan ilmaisunvapauteen ja olemisen tapaansa. Turvallinen ja välitön ilmapiiri sekä hyväksytyksi tulemisen kokemus auttavat taidetyöskentelyn esteiden poistamisessa. Kun epäonnistumisen pelko pienenee, osallistujan on helpompaa uskaltautua rennompaan työskentelyyn ja päästää irti työnsä vähättelystä.

Ohjaajan antaman tuen ja kannustuksen tarkoitus on kannatella osallistujia koko taidetyöskentelyn ajan. Heitä rohkaistaan alkuun ja matkalla heitä tuetaan, jotta he uskaltaisivat antaa tilaa omalle luovuudelleen ja voisivat nauttia koko taidetyöskentelyn prosessista. Kannustus voi olla sanallista tai sanatonta. Sanallisen kannustuksen ei tarvitse aina olla äänestä. Se voi tapahtua hiljaisemmalla äänenpainolla tai kuiskaamalla. Kannustus voi olla sanatonta ja ryhmälle huomautusta yksilöä tukevaa toimintaa. Ohjaajan rauhallinen ja hyväksyvä läsnäolo, lämmin hymy sekä rohkaisevat ilmeet ja eleet välittävät sanatonta kannustusta. Osallistujia tuetaan työskentelyssä tarvittaessa konkreettisesti, esimerkiksi saksien käytössä ja liimaamisessa, osallistujan ohjeiden mukaisesti ja hänen valintojaan kunnioittaen. Haasteellista on löytää tasapaino riittävän kannustuksen ja työskentelyrauhan antamisen välille.

Osallistujien ilmeet, eleet ja kehonkieli voivat kertoa heidän olotiloistaan ja tarpeistaan. Ohjaaja kuulostelee ja havainnoi, millaista kannustusta ja tukea kukin osallistuja tarvitsee. Hän huomioi ja kunnioittaa osallistujien reviirejä, eikä ole

tunkeileva, mutta ei jätä osallistujaa yksin. Hän pyrkii antamaan osallistujille sopivan työrauhan, silloin kun he ovat intensiivisesti keskittyneitä työskentelyynsä. Taustalla ollessaankin ohjaaja on läsnä aidosti ja teeskentelemättömästi. Ohjaajalta vaaditaan reflektiivistä työtettä ja joustavuutta tehdä tarpeen mukaan muutoksia etukäteen suunniteltuun ohjelmaan taidetyöskentelyn aikana. Toiminnan arvioinnin perusteella suunnitellaan, muutetaan ja kehitetään tulevia taidetyöskentelykertoja.

Kohtaamistaidetta tehdään aina ryhmässä ja vuorovaikutus tapahtuu monella tasolla. Osallistuja kohtaa taidetyöskentelyssä itsensä, toiset ryhmäläiset, materiaalit ja ohjaajan. Yksilötöissä ryhmä on taustalla, mutta läsnä. Pari- ja ryhmätöitä tehdään eri tavoin esimerkiksi yhteiselle paperille maa-laamalla, tai niin, että osallistujan työ on vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Työtä voidaan vaihdella osallistujalta toiselle ja lopuksi jokainen viimeistelee aloittamansa työn. Osallistujien vuorovaikutusta tuetaan esimerkiksi pöytien asettelulla ja rohkaisemalla heitä työskentelemään vieraamankin parin kanssa. Vuorovaikutteisella taidetyöskentelyllä pyritään opettelemaan esimerkiksi kunnioittamaan sekä omia että toisten reviirejä ja havaitsemaan itselle tyypillisiä toimintatapoja ja erilaisiin kohtaamisiin liittyviä haasteita. Vuorovaikutteinen taidetyöskentely vaikuttaa ryhmän ilmapiiriin ja ryhmäytymiseen sekä vuorovaikutustaitojen kehittymiseen.

Taidetyöskentelyn ohjaamisessa on koko ajan läsnä kaksi tasoa. Ohjaaja luo ja ylläpitää koko ryhmän turvallista ilmapiiriä ja samalla huomioi yksittäisten osallistujien omia haasteita. Ohjaaja tasapainoilee sen kanssa, onko työskentely sopivan haasteellista ja toisaalta turvallista, jotta osallistujan mielenkiinto ja tekemisen ilo säilyy, eikä työskentelyä koeta liian stressaavana. Työskentelyn tulee olla ohjattua, kuitenkin niin, että osallistujan omille valinnoille jää tilaa. Työparityöskentely edesauttaa osallistujien yksilöllisempää tukemista ja taidetyöskentelyn sujumista.

### Taidetyöskentelyn tavoite ja suunnitteleminen

Ohjaajan tehtävänä on määritellä ryhmätapaamisen teemat sekä valita, suunnitella ja valmistella työskentelyn eri vaiheiden toteutus etukäteen yhdessä työparinsa kanssa (Kahelin 2010, 17). Ryhmän yhteisten tavoitteiden lisäksi asetetaan ryhmäläisten henkilökohtaiset tavoitteet. Niin tavoitteiden asettelussa kuin menetelmien ja materiaalien suunnittelussa ja käytössä on tärkeää huomioida kohderyhmä ja ryhmäläisten rajoitteet ja tarpeet. Ryhmäkerrat suunnitellaan ja valmistellaan huolellisesti. Yleensä tehdään koko 8–10 keran toimintajaksoa varten alustava suunnitelma, jota sitten



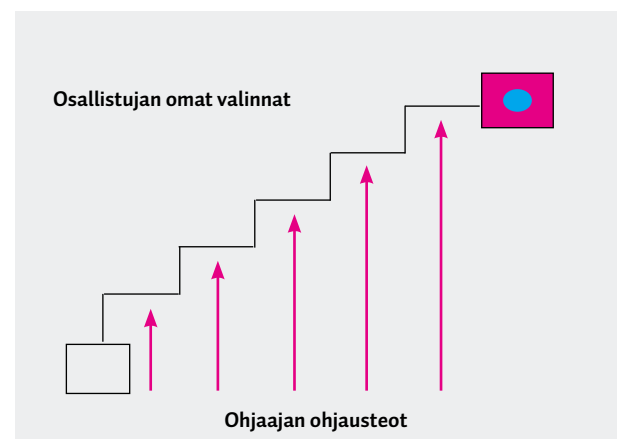
hiotaan, kehitellään ja muokataan tarvittaessa ryhmäkertojen välillä. Jokaiselle kerralle mietitään teema ja tavoite, jota työskentely tukee.

Ohjaajaparin välillä tehdään selkeä työnjako. Suunnitelma on hyvä kirjata ylös yksityiskohtaisesti niin, että aikataulu ja työskentelyn vaiheistus huomioidaan. Huolehditaan, että tarvittavat materiaalit on hankittu ajoissa. Tilan esivalmisteluihin menee oma aikansa riippuen esimerkiksi siitä, miten paljon ryhmän kokoontumistilaa pitää muokata. Viihtyisä ja tunnelmallinen tila virittää jo itsessään eri tavalla taideilmaisun maailmaan.

Ohjaajan tulee kokeilla käytettävät tekniikat ja materiaalit etukäteen, jos hän ei hallitse niitä riittävästi. Ohjaaja tarkistaa mitä välineitä käytetään, ovatko ne kunnossa ja sopivatko ne toisiinsa. Eli esimerkiksi kestääkö valittu paperi akvarelleilla maalaamista. Kohtaamistaitteen taidetyöskentelyssä ollaan tekemisissä monenlaisten taidemateriaalien ja erilaisten aisteja herättelevien tuotteiden ja esineiden kanssa, joten osallistujien mahdolliset allergiat on tärkeää selvittää etukäteen. Taidetyöskentelyn suunnittelussa tulee ottaa huomioon osallistujien mahdolliset poissaolot, erityisesti jos kyseessä on pieni ryhmä.

## Taidetyöskentelyn rakenne

Ohjaajien tuki on läsnä erilaisten ryhmien ja yksilöiden tarpeet huomioiden koko työskentelyprosessin ajan. Kohtaamistaitteen ohjaaja on taidetyöskentelyn mahdollistaja ja vuorovaikutuksen rakentaja. Alussa ryhmä voi olla toisilleen täysin vieras ja ohjaajan tuki työskentelyssä korostuu. Kohtaamistaitteen ohjaaja pilkkoo taidetyöskentelyn eri vaiheisiin, jotka muodostavat ikään kuin portaat, joita pitkin yksilö pääsee perille omien valintojensa kautta. Tarkoituksena on, että kokematonkin osallistuja voi nauttia taiteen tekemisestä ja päästä valintojensa kautta yksilölliseen esteettisesti korkeatasoiseen tuotokseen. (Pusa 2010, 14–15.)



Taidetyöskentely on valintojen tekemistä esimerkiksi materiaalien, värien ja sommittelun suhteen. Oikeita tai vääriä valintoja ei taiteessa ole, vaan valinnat ja niiden perusteet syntyvät jokaisen omista merkityksenantoprosesseista. Esteettisten valintojen tekeminen voi olla yksilölle voimaannuttava kokemus. (Pusa 2010, 11.) Taidetyöskentelyssä osallistujia rohkaistaan tekemään omat valintansa työskentelyn kuluessa ja nauttimaan tekemisen yllätyksellisyydestä lopputulokseen keskittymisen sijaan.

Kohtaamistaitteen taidetyöskentelyyn kuuluu yleensä useampi vaihe eli taidetyöskentelyssä edetään askel askeleelta kohti teoksen valmistumista. Taidetyöskentelyn kesto on noin 60 minuuttia, jonka puitteissa eri työskentelyvaiheiden tulisi edetä johdonmukaisesti ja kiireettömästi. Taidetyöskentelyn alkuvaihe on usein virittävää. Työskentely voidaan aloittaa esimerkiksi paperiin ja muihin materiaaleihin tutustumisella, ellei niihin olla perehdytty jo aiemmalla kerralla. Käytettävien materiaalien äärelle pysähdytään ja niitä voidaan esimerkiksi tutkia, tunnustella, haistella tai liikutella. Ohjaaja havainnollistaa, miten eri tavoin kyseessä olevia materiaaleja ja välineitä voi käyttää. Pienillä harjoituksilla jokainen saa omakohtaista tuntumaa materiaalien mahdollisuuksista. Tämä voi tuoda uudenlaisen kontaktin jo ennestään tuttuun materiaaliin.

Työn aloittamista voidaan helpottaa esimerkiksi aloittamalla jostakin yksityiskohdasta, väristä tai muodosta, joka on poimittu teemaan liittyvästä aiheesta tai esineestä. Työ voidaan aloittaa valitsemalla esimerkiksi vain yksi tai kaksi väriä. Vältetään käyttämästä vapaata, vain tunteisiin sidottua tehtävän antoa kuten ”tee mitä vain miltä sinusta tuntuu”. Aiheesta riippuen saattaa nousta esille kysymys, pitääkö tehdä figuratiivisia kuvia. Työskentely voidaan aloittaa figuratiivisesta, mutta jokaisella on vapaus siirtyä nonfiguratiiviseen, jos se tuntuu luontevammalta.

Kohtaamistaitteen ohjaajien kesken on pohdittu, tuleeko taidetyöskentelyn alussa näyttää osallistujille valmis mallityö vai ei. Monet kokevat, että valmiin mallin näyttäminen voi toimia itseään vastaan, sillä se voi herättää paineita tehdä samankaltainen työ, vaikka se ei ole työskentelyn tarkoitus. Clinical Artissa yleensä näytetään mallikuva. Tällöin osallistujat tietävät mitä on tulossa ja mallikuvan ajatellaan houkuttelevan työskentelyyn. (Oshiro 2013.)

Seuraavaksi havainnollistetaan taidetyöskentelyn vaiheita etenemistä ja aistien hyödyntämistä taidetyöskentelyssä Clinical Artin esikuvan mukaisesti.



## Taidetyöskentelyn struktuuri

Pöydällä on hedelmiä, joista kukin osallistuja valitsee itselleen yhden. Ohjaajat innostavat havainnoimaan ennestään tuttua hedelmää kuin se kohdattaisiin ensimmäistä kertaa ja siitä haluttaisiin mahdollisimman paljon tietoa aistien kautta. Valittua hedelmää tutkitaan rauhassa, tunnustellaan pintaa, kokeillaan painoa ja haistellaan. Silmätkin voi välillä sulkea, jolloin muut aistit herkistyvät.

Seuraavaksi tutustutaan käytettävään paperiin ja öljyliituihin. Ohjaajat ovat etukäteen huolehtineet, että pöydät, istumajärjestys ja valaistus on hoidettu niin, että kaikki osallistujat pystyvät seuraamaan materiaalien havainnollistamista. Osallistujille näytetään, minkälaista jälkeä liidulla on mahdollista saada, kun sitä painaa kevyemmin tai voimakkaammin tai tekee pistemäisen painalluksen tai nopean vedon. Liidun voi katkaista ja ”maalata” lappeella ja liidulla voi tehdä värikerroksia. Näistä tehdään pieniä harjoituksia. Ohjaajien oma innostus motivoi osallistujia.

Kokeilujen jälkeen osallistujia pyydetään valitsemaan yksi väri kuvaamaan valitun hedelmän tuoksua. Sen jälkeen hedelmää vielä maistellaan ja valitaan yksi väri kuvaamaan makua. Sitten kerrotaan, että lähdetään tekemään kuvaa hedelmän pohjalta. Osallistujia opastetaan värittämään kahdella makua ja tuoksua kuvaavalla värillä hedelmää, jota lähdetään kasvattamaan vapaasti valittavaan muotoon kerroskerrokselta. Tämän työskentelytavan yhtenä tarkoituksena on aistityöskentelyn ja useiden vaiheiden avulla houkutella kokematonkin osallistujaa käyttämään liitua kerroksellisesti ja rikkaasti. Tuodaan esille, että jokaisella on oma

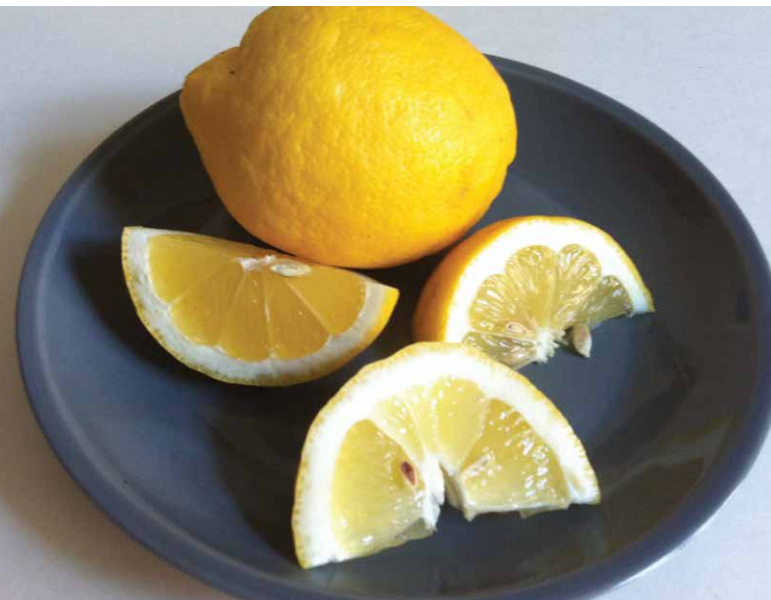


tapansa tehdä, eikä kuvasta tarvitse tulla tietynlaista tai esitettävää, vaikka hedelmää tarkastellaankin. Rohkaistaan leikkisään asenteeseen suorituskeskeisyyden sijaan. Kerrotaan, että työtä tehdään useammassa vaiheessa ja lopuksi työ leikataan irti taustasta viimeistelyä varten, näin osallistujat välttyvät ikäviltä yllätyksiltä työn viimeistelyvaiheessa.

Vaiheesta toiseen siirtyminen on ohjaajille haasteellista, sillä jokaisella on työskentelyssä oma rytmensä. Liian nopea siirtyminen työskentelyvaiheesta toiseen voi häiritä niitä, joiden työskentelyrytmi on hitaampi. Ohjaajat voivat kiertää osallistujien luona tai muuten havainnoida, milloin seuraavaan vaiheeseen voi siirtyä kenenkään siitä kohtuuttomasti häiriintymättä. Ohjaaja voi etukäteen ilmoittaa rauhallisella äänenpainolla, että hetken päästä esitellään seuraava vaihe. Se ei kuitenkaan tarkoita, että edellisen vaiheen tulisi olla jo valmis, vaan sitä voi vielä tarvittaessa jatkaa. Ohjaaja näyttää ja kertoo, mitä tulevassa vaiheessa tehdään, jotta nopeammat tekijät pääsevät jatkamaan ja kaikki tietävät mitä on tulossa seuraavaksi.

Seuraavaksi osallistujia pyydetään valitsemaan kolme väriä hedelmän kuoren tekemistä varten. Valinta tehdään havainnoimalla hedelmän pintaa; minkälainen ja minkä tuntuinen se on, onko siinä vaaleampia ja tummempia kohtia, täpliä yms. Näytetään, miten kuorta varten valituilla väreillä väritetään aiempien kerrosten päälle ja kannustetaan käyttämään paksuja värikerroksia. Tämä vaihe on koettu toisinaan ohjauksellisesti haasteelliseksi esimerkiksi sen vuoksi, että joillakin osallistujilla on ollut vaikeuksia lähteä lisäämään väriä jo itselle mieleisen värikerroksen päälle. Siinä





on tarvittu runsaasti kannustusta. Joskus on koettu tarpeelliseksi kertoa osallistujille, että alle jäävät värit saadaan vielä näkyville.



Osallistujia tuetaan tarpeen mukaan valintojen tekemisessä, mutta varotaan tekemästä valintoja heidän puolestaan. Ohjaajien tulee huolehtia, että ohjeet ymmärretään. He havainnoivat taidetyöskentelyn sujumista ja osallistujien ilmeitä ja kehonkieltä. Tarvittaessa ohjaajat tukevat osallistujia heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaan esimerkiksi viereen kyykistymällä ja juttelulla sekä lämpimällä ja huomaavaisella läsnäololla. Ohjaajat voivat auttaa osallistujaa konkreettisesti osallistujan ohjeiden mukaan. Joillakin osallistujilla voi olla vaikeuksia esimerkiksi liidun kädessä pitämisessä ja tässä voidaan tarvita ohjaajan apua.

Seuraavassa vaiheessa osallistujille jaetaan hammastikut, talkki ja nenäliinat. Heitä opastetaan havainnoimaan



hedelmän pintaa, ”nahkaa” uudelleen ja tekemään havaintojensa pohjalta hammastikuilla hedelmän viimeistely. Tikuil-raaputetaan tehdyn työn pintaa, niin että alla olevat värit tulevat esiin. Sen jälkeen osallistujat saavat ripotella kuvan päälle talkkia. Kuvan pinta hangataan nenäliinan avulla kiiltäväksi. Tässä on hyvä mainita, että talkkia voi ensin kokeilla omassa työssä pienelle alueelle, koska värit himmenevät talkin ja hankauksen myötä. Tämä on harmittanut joitakin osallistujia.



Lopuksi työt viimeistellään. Viimeistelyvaiheessa työhön voidaan esimerkiksi lisätä yksityiskohtia eri materiaaleilla, työ voidaan kehystää tai leikata irti ja asettaa uudelle pohjalle. Työn loppuun saattaminen taideteoksen muotoon voi edesauttaa oman työn arvostamista. Tässä hedelmäklassikossa työn viimeistelyyn oli käytettävissä erilaisia ja erivärisiä papereita ja kartonkeja. Viimeistelyyn tulisi varata tarpeeksi aikaa, sillä kiire tässä vaiheessa saattaa viedä yllätyksen ja oivalluksen kokemuksen siitä, mitä työn uudelleen asettelu tai siihen lisätyt elementit voivat antaa.

Kun olemme ohjanneet edellä kuvattua hedelmän piirtämistä öljypastelliidulla, esille on noussut osallistujien valintojen yllätyksellisyys. Nopeatahtinen tekijä sai



viimeistelyvaiheessa idean, jonka tahtoi toteuttaa. Hän halusi leikata tekemänsä sitruunan omalla tavallaan ja laittaa sen erilaisessa muodossa uudelle pohjalle. Tekijän valintaa kunnioitettiin, ja hän oli tyytyväinen lopputulokseensa. Kyseinen osallistuja koki alkuvaiheet hieman tylsiksi ja itselleen vähän liian rajatuiksi. Lopussa hän innostui. Tekemisen ilon voi löytää vielä taidetyöskentelyn viimeisen vaiheen mahdollisuuksista.

Taidetyöskentelyssä ei saisi tulla kiireen ja hätäisyyden tunnetta. Laitisen (2003, 138) mukaan aiheeseen saatetaan paneutua ulkokohtaisemmin, jos kiirehditään liikaa. Kiireen välttäminen voi toisinaan olla vaikeaa, erityisesti jos ryhmä on iso ja tehdään töitä, joita pitää kuivattaa vaiheiden välissä. Joskus töitä voidaan jatkaa seuraavalla kerralla. Työn koko ja materiaalit tulee huomioida suhteessa käytettävissä olevaan aikaan. Huolellisesta suunnittelusta huolimatta taidetyöskentelyn aikataulu ei aina pidä. Vastään voi tulla yllättäviä tilanteita, joita ei ole osattu tai edes voitu ennakoita, eivätkä varasuunnitelmatkaan ole pahitteeksi.

Työskentelyn vaiheittainen eteneminen saattaa olla aluksi osalle ryhmäläisistä stressaavaa, jos etukäteen ei kerrota koko työskentelyn kulkua, eikä näytetä mallikuvaa. Ohjaajan onkin havaintojensa pohjalta harkittava, mitä taidetyöskentelyn alussa ja sen aikana tulee kertoa tulevista vaiheista ja lopputuloksesta. Osallistujia saattaa esimerkiksi helpottaa tieto siitä, että työtä tehdään useammassa vaiheessa ja tulevat vaiheet voivat tuoda työhön uusia mahdollisuuksia.

Askel askeleelta etenevään prosessiin voi oppia pikku hiljaa luottamaan.

Silloin kun tekijä saa toteuttaa taidetta omien merkitystensä puitteissa, voi taide toimia moninaisuuden mahdollistajana. Ihmisten erityislaatuisuudelle ei jää tilaa, jos taide on etukäteen määritelty liian valmiiksi. Silloin tekijälle ei jää yksilöllisen tulkinnan mahdollisuutta. Tällaisen rajatun taiteen tyrkyttäminen voi olla ihmisarvoa loukkaavaa. (Pusa 2012, 69.)





## ARVOSTUKSEN OSOITTAMINEN

**K**ohtaamistaitteen prosessin olennainen osa on arvostuskierros, missä taidetyöskentelyn tuotoksiin tutustutaan omana, tietoisena työskentelymuotonaan. Arvostamista osoitetaan vaihtelevin tekniikoin riippuen siitä, minkälainen taidetyöskentelysessio on kulloinkin toteutettu. Arvostamiselle pitää varata kokonaistyöskentelystä riittävä määrä aikaa, jotta jokaisen osallistujan on mahdollista tutustua rauhassa kaikkien tuotoksiin. Ohjaajan ammattitaitoinen työskentely niin ajan, toteutustavan kuin tasapuolisuudenkin suhteen on ensiarvoisen tärkeää.

Vähintäänkin yhtä tärkeää kuin arvostuksen antaminen, on kokea arvostuksen saaminen omakohtaisesti osana kutakin työskentelysessiota. Arvostus on syvimmillään merkityksellisuuden ja arvon osoittamista jokaista ja kaikkea arvostettavaksi asetettua ilmaisu kohtaan.

Käsittelen tässä tekstissä ensin arvostuksen osoittamisen merkitystä yleisesti ja erityisesti osana kohtaamistaitteen työskentelyprosessia. Tekstin taustalla on aiemmin tekemäni tutkimus, jonka keskeinen tulos oli, että tietoisien ja tiedostamattomien hyväksytyksi tuleminen kokemusten tuottajana hetkenkin kestäväällä arvostuksella on tärkeä rooli. Päätän artikkelini luonnokseen arvostuksen tunteen prosessista.

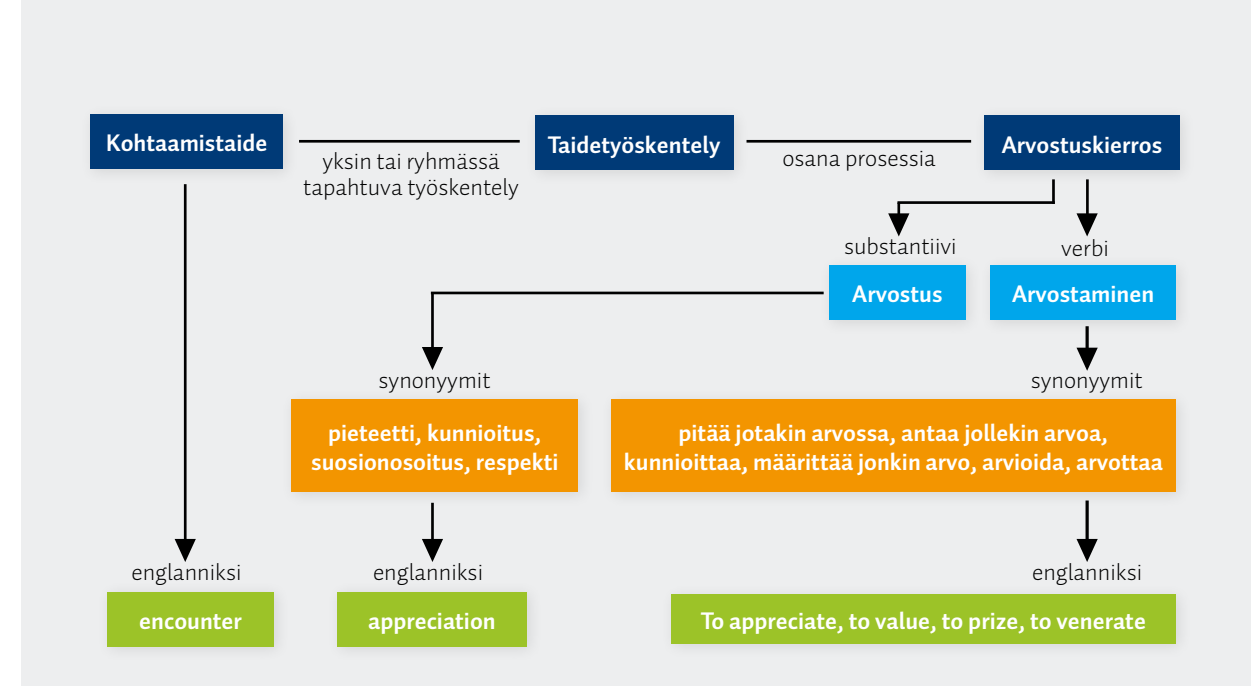
### Minussa ja minulta muille

Kun yksilö luo taidetta, hän tuottaa samaan aikaan kuvaa konkreettisesti muille ja itsestään ulospäin sekä itsessään ja sisällään mielikuvissa. Taiteen tekemisen prosessissa mielikuvat saattavat konkretisoitua kuviksi ja muille näkyviksi teoksiksi. Tekeminen jaksottuu vaiheisiin, joissa irralliset

palaset alkavat koostua isommaksi kokonaisuudeksi. Sattumanvaraisuus ja sirpaleisuus leimaavat tekemistä ja konkreettista työtä. Mielen raakasisältö ja projektiot itsen sisältä konkretisoituvat vähitellen kokonaiseksi teokseksi. (Girard & Laine 2008, 79.)

Taidetyöskentely on luovuudesta voimansa ammentava kokemus. Se, että kohtaamistaitteen tekniikka on prosessuaalinen, tukee mahdollisuuksia tuottaa vapaasti ajatuksia ja tunnetiloja etsien. Arvostaminen asettautuu tärkeään kohtaan prosessia, sillä luovuus on parhaimmillaan ja voimakkaimmillaan flow-kokemus. Siinä minätietoisuus katoaa ja taideteos ja tekijä ovat hetken aikaa yhtä. (Mantere 2007a, 16–17.)

Japanilaisessa Clinical Art -toiminnassa on aina keskiössä Mitate, jolla tarkoitetaan kokonaisvaltaista arvostamista. (Pusa 2012, 13). Kohtaamistaitteessa työskentely tapahtuu 1,5 –2 tuntia kestävässä rupeamissa, joiden alussa virittäydään työskentelyyn. Valtaosa ajasta käytetään taidetyöskentelyyn. Lopussa yhteinen työskentely päätetään arvostuskierrokseen, jossa jokaista työtä tarkastellaan arvostaen – Mitate -hengessä. Jokaisella kerralla on oma teemansa ja taidetyöskentelyn muodot vaihtuvat teeman mukaan. Esikuvansa mukaisesti Kohtaamistaitteenkaan arvostuskierros ei ole vain tekninen vaihe prosessissa, vaan sillä on syvälinen ja keskeinen merkitys luovuuden voimavaroja vahvistavana vaiheena ja tekona. Kuten taideterapeutti ja taideterapian tutkija Mantere (2007b, 190) kirjoittaa: ”Oma teos on kuin pienoismaailma, jossa kuvan tekijällä on kerrankin täysi valta ja mahdollisuus omiin ratkaisuihin ja uskaliaisiin kokeiluihin, myös leikkiin”.



Kuvio 2: Arvostus ja arvostaminen – käsittekartta

### Arvostaminen – käsitteanalyysiä ja palasia kokemuksen tavoittamisesta

Kohtaamistaitteen ja sen prosessissa toteutettavan arvostuksen jäsentämiseksi oli tarpeellista tehdä alustava käsitteanalyysi ja havainnollistaa sitä karttana. Liitin karttaan myös englanninkieliset käsitteet kirjallisuuskatsauksen tiedonkeruun laajentamiseksi.

Arvostamisessa tapahtuva prosessi on monitahoinen. Leder & al. (2004) ovat tutkineet taiteen osalta esteettisen arvostamisen ja arvioinnin prosessia sekä kognitiivisena että psykologisen prosessina. He ovat luoneet tutkimuksen perusteella mallin, jonka avulla he pyrkivät muodostamaan käsityksen siitä, miten ja mitä esteettinen taideteoksen arvostaminen ja arvioiminen synnyttää toimijassa. Psykologian tutkimus on itsessään tarkastellut esteettisen elämyksen määrittelyä aina 1800-luvulta alkaen. Tämän päivän tutkijat ovat kiinnostuneita, miten moderni taide voi omalaatuisuudessaan vaatia enemmän katsojaltaan ja samalla johtaa taiteen tarkastelijan itse asiassa huomattavasti figuratiivista taidetta voimakkaampiin esteettisiin ja positiivisiin kokemuksiin. Eräs oletus on, että yksilö joutuu työstämään ajatteluaan ja tunteitaan enemmän modernia taidetta katsoessaan ja tulkitessaan. Sen myötä hän kokee tunteet voimakkaampina ja merkityksellisempinä.

Lederin (2004) luomassa mallissa esteettinen kokemus sisältää viisi eri vaihetta: havainto, tarkka luokittelu, epäsuora luokittelu, kognitiivinen hallinta ja arviointi. Malli erottelee tunteet ja esteettiset määrittelyt kahtena eri tuotoksena. Mallin luomisen tavoitteena on ymmärtää psykologisen prosessin sitä, miksi ihmiset ihastuvat taiteisiin. Taiteen kognitiivinen prosessointi näyttää tutkimusten mukaan tuottavaan tunnepohjaisia ja usein positiivisia ja itsestään

palkitsevia esteettisiä kokemuksia. Aikaisemmillä kokemuksilla on vaikutuksensa, samoin sosiaalisella kanssakäymisellä ja keskustelulla. Esteettinen arviointi ja tunnekokemus nähdään tässä mallissa prosessin tuotoksina. Lederin malli on Kohtaamistaitteen kannalta monella tavalla kiinnostava jäsenitys. On kuitenkin pidettävä mielessä, että Kohtaamistaitteessa vältetään arviointia: kuvia ei aseteta hyvä kuva – huono kuva -akselille.

Sanderlands & al. (1989) esittelevät tutkimuksessaan taiteen kokemisen mekanismia. He korostavat, että erityisesti taiteen tekeminen herättää osallistujissa voimakkaan esteettisen kokemuksen. Taiteen tekemisen onnistuminen korostaa entisestään taidetta mielihyvän tuottajana. Esteettisyyden syntykokemusta on tutkittu suhteellisen paljon. Sen kuvataan olevan eräänlainen kokemuksellinen matka löytämiseen. Siinä ihminen tulee tietoiseksi rikkaammalla ja syvemmällä tavalla koetun elämän perusteista. Kirjoittajat korostavat tuossa kokemuksessa harmonian, tasapainon ja eheyden elämyksiä. Edelliseen liittyy usein mielihyvän tunteita, jotka syntyvät sekä valmista taidetta katsottaessa että taidetta tehtäessä. Kyse on eräänlaisesta prosessista, jossa sekä uuden luominen, että entisen ja tutun rikkomisen tuottavat kivun kautta uudenlaisia ja ennen kokemattomia tuntemuksia. Kohtaamistaitteessa ja Clinical Artissa taiteen tekeminen ja taiteen katsominen kietoutuvat erityisellä tavalla yhteen: arvostuksen aikana katsotaan paitsi muiden tekemiä teoksia, myös oman käden jälkeä. Se koskettaa erityisellä tavalla.

Taiteen kokemisen psykologia on kehittynyt tutkimaan ihmisen ja taiteen kohtaamisen prosessia ja kohtaamisen synnyttämiä tunteita ja monitasoisia prosesseja. Taiteen arvostaminen on rajattu valtaosin psykologian

tutkimuslaksi, jolloin rajaus on tehty pääosin visuaalisen taiteen kokemiseen. Vasta viime aikoina on alettu tutkia kokemusta laajasti eri näkökulmista, kuten esimerkiksi värin kokemusten kautta, ilmaisun tutkimuksen avulla ja psyyko-fyysisenä kokonaisprosessina. (Funch 1997.)

Ihmisellä on kieli ja hänellä on taide. Toisaalta on jotain enemmän, koska taide mahdollistaa tuon enemmän olemassaolon. Goethe ja Nietzsche ovat molemmat pohtineet yksilön ja toisaalta yhteyden välistä dilemmaa. Yksilö on jotain enemmän, kun hän on suhteessa muihin. Taide voi olla välittävä tekijä ja lisän tuottaja. Taide mahdollistaa kommunikaation yksiköiden välillä. Se luo siltaa ja samalla se luo uusia tulkintoja ja mahdollisuuksia luoda yhdessä jotain sellaista, joka on enemmän kuin mitä yksilö kokee ja näkee. Taiteen kokemus on aina kaksisuuntainen. Yksilö näkee, tulkitsee ja tuntee taiteen vaikutukset. Hän kommunikoi vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja luo samalla tuossa vuorovaikutuksessa uutta tulkintaa siitä, mitä näkee ja tuntee.

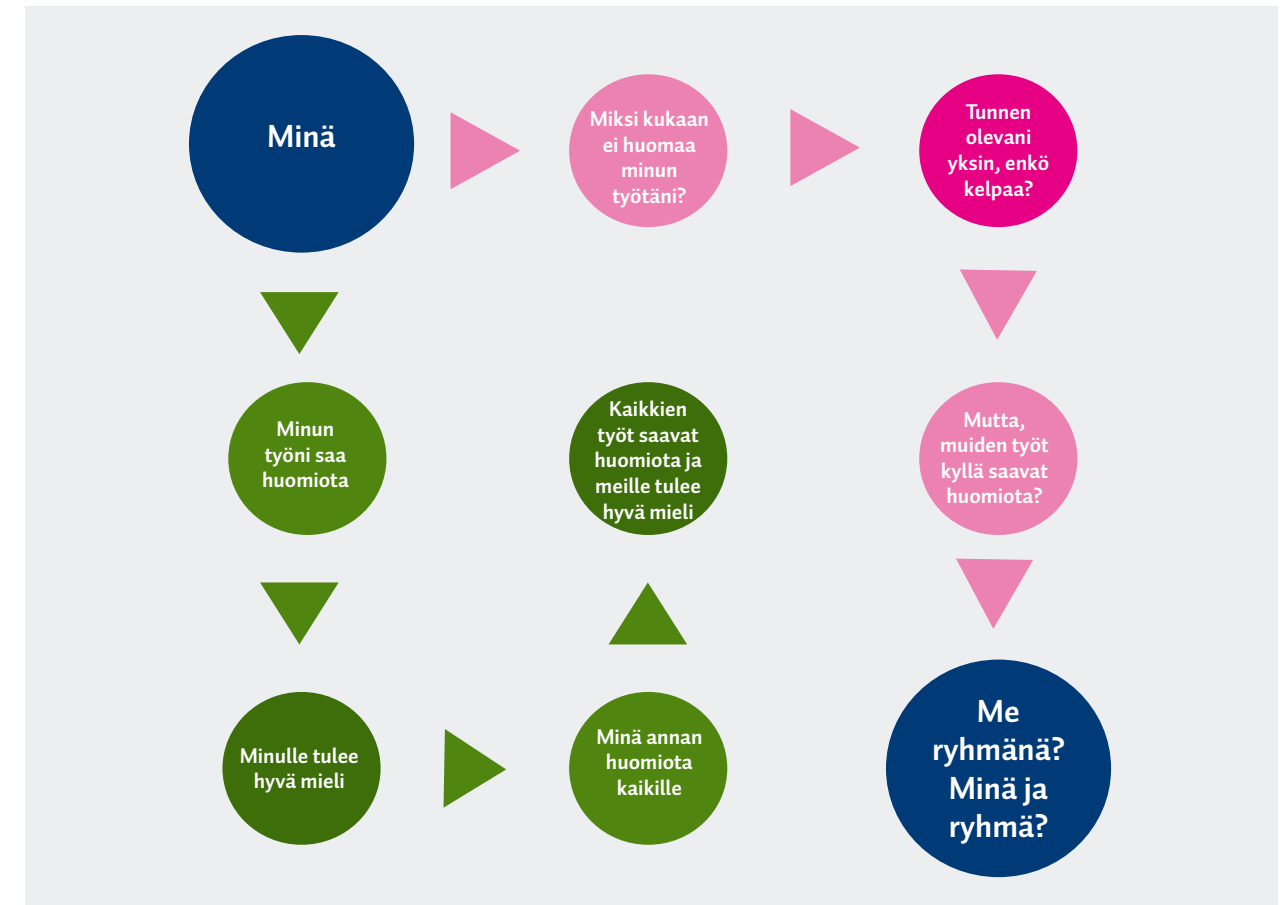
### Arvostus kohtaamistaitessa

Tutkimukseni perusteella arvostuksen antaminen ja vastaanottaminen kietoutuvat osallistujien mielessä yhdeksi kokonaisuudeksi. Tällöin molemmat koetaan liki samalla tavalla hyväksi ja helpoksi. Kohtamistaitessa arvostuskierroksen tuleekin olla kokonaisuus, missä vuorovaikutuksen molemmansuuntaisuus ja tasapaino ovat tärkeitä onnistumisen mittareita. Osallistujat kokevat erittäin tärkeänä

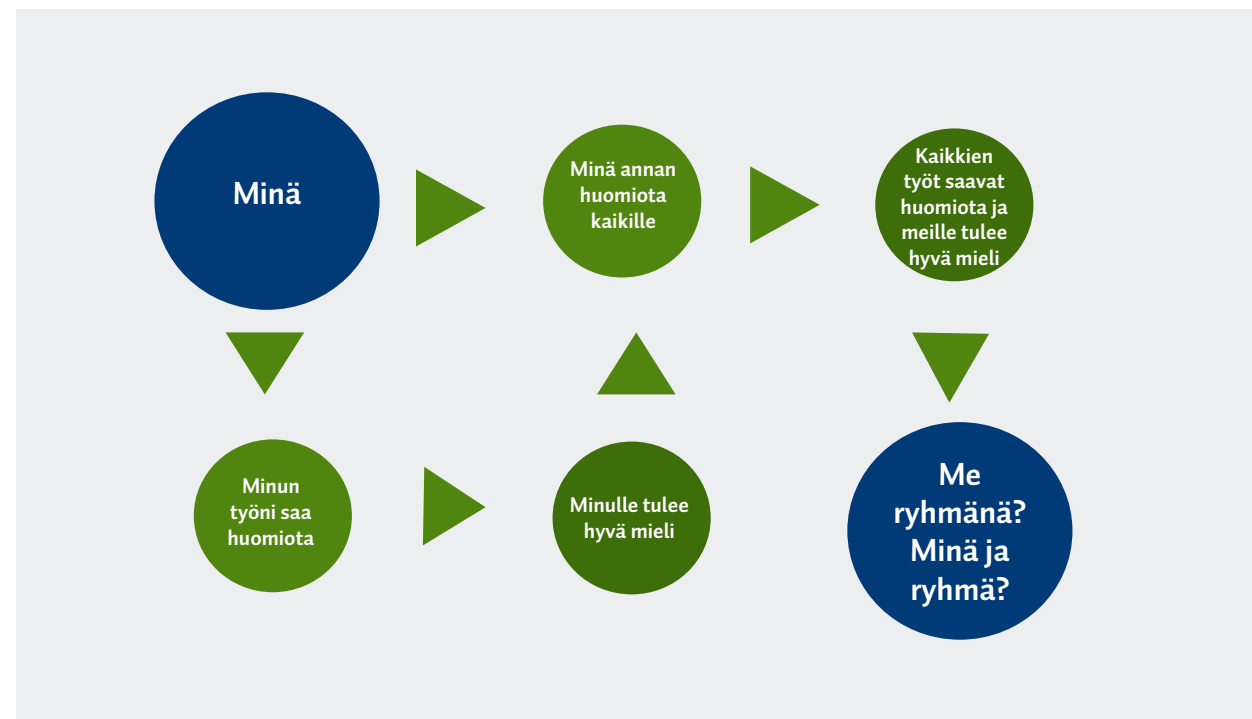
arvostamisen vastaanottamisen omalla kohdallaan. Merkitys on erityisen vahva jokaisella tapaamiskerralla – riippumatta siitä, onko kyseessä aloitusvaiheen ensimmäiset kerrat tai viimeiset kerrat, jolloin toimintatapa on jo tuttu. Arvostus on selkeästi toiminut, kuten sen on tarkoituskin: lisäten positiivista vuorovaikutusta ja hyvää oloa.

Parhaimmillaan yksilön kokemus ja vuorovaikutuksen positiivinen voima kantavat koko ryhmän toimintaan ja tunnelmaan. Arvostus vahvistaa taidetyöskentelyn yksilölle tuottamaa ulkoista ja sisäistä hyvinvoinnin ja luottamuksen kokemusta. Töiden arvostamisella on voimakas yhteisöllisyyttä tuottava tekijä, koska sillä ilmaistaan halua jakaa kokemuksia ja ottaa yhdessä vastuuta.

Parhaimmillaan kohtaamistaitteen arvostuskierros tuottaa sekä yksilölle että koko ryhmälle voimakkaasti voimaannuttavan kokemuksen, jonka vaikutukset ulottuvat taidetyöskentelyhetkien ulkopuolella olevaan elämään ja eri yhteyksiin. Prosessissa on tärkeää, että jokainen kokee olevansa sekä antaja että saaja. Erityisen tärkeäksi tuon kokemuksen ohjaaminen muodostuu tilanteissa, joissa osallistujat ovat vain yhden tai muutaman kerran kohtaamistaitteen työskentelyssä mukana. Ryhmässä ei ole vielä koheesiota ja luottamusta synnyttävää voimaa ja ”satunnaisetkin” valinnat ja kommentoimatta jäämiset voivat tuottaa yllättävän negatiivisia ja pitkäkantoisia epäonnistumisen kokemuksia, kuten seuraavassa kuviossa 4 havainnollistetaan.



Kuvio 4: Kokemukseni arvostuksesta ja siitä, miten kukaan ei huomaa minua



Kuvio 3: Minun kokemukseni arvostuksesta ja kyky tuottaa arvostusta ryhmässä

Ohjaajan kokemattomuuden tai ammattitaidon puutteen vuoksi arvostuskierros voi jäädä vajaaksi, toteutua huonosti tai sisältää konflikteja, joita vetäjä ei osaa tai ymmärrä käsitellä ammatillisesti. Tunneperäinen pettymys saattaa olla paljon syvempi ja pitkäkestoisempi kuin mitä konkreettinen tekninen arvostuskierroksen epäonnistuminen antaa ymmärtää. Kelpaamisen ja kelpaamattomuuden, hyväksytyksi tai torjutuksi tuleminen tunteet aktivoituvat primääritason tunteina heijastaen voimakkaimmillaan luovuuden ja lapsuudesta kumpuavia onnistumisen ja epäonnistumisen tunteita.

Kohtamistaitteen arvostuskierros toimii parhaimmillaan positiivisena kierteenä. Sen myötä osallistujat saavat kokemuksen hyvästä ja miellyttävästä prosessista, jossa saa ja voi antaa. Hyvä mieli, innostuneisuus ja silmien avautuminen omien töiden ja aikaisempien kriteerien suhteen konkretisoituu. Positiivinen ja innovatiivinen arvostus tuottaa uskoa siihen, että taidetta on mahdollista katsoa monella eri tavalla hyväksyen ja positiivisia kokemuksia korostaen. Taidetta tekevä voi sallia itselleen vapaammin hyvää mieltä ja hän voi huolettomammin irrottautua omista itsekriittisistä ajatuksistaan ja tavoistaan. Tuottamalla muille hyvää, arvostusta

antava tuottaa kaksin verroin hyvää mieltä ja hyvinvointia muille.

Arvostuskierroksen toteuttaminen vaatii osaavaa ohjausta. Kokemukset ulkopuolisuudesta, syrjään jäämisestä ja unohdetuksi tulemisesta vahvistuvat tilanteissa, joissa arvostuskierros toteutetaan huolimattomasti tai ammattitaidottomasti. Väärin ymmärrettynä arvostus nähdään arviointina, mikä tuottaa prosessille negatiivisen ja vahingollisen sisällön. Vastavuoroisuus ei ole arviointia eikä se synny arvioinnista. Voimaantumisen ei synny pelkämästä saamisesta, vaan se on vuorovaikutuksellisen arvostamisen – antamisen ja saamisen välisen hienovaraisen ja pyyteettömän prosessin tulos.

Onnistuneisuus toteutuu hyvällä ja huolellisella ohjauksella, josta ehkä tärkein on kaikkien huomioon ottaminen ja kokonaisvaltainen tasa-arvoisuuden ja jokaisen työn kunnioittamisesta huolehtiminen. Useamman tapaamiskerran prosesseissa hyvä ja ammattimainen ohjaaminen tuottaa tulosta selkeästi ja varmasti. Ohjaaja saa tukea kerta kerralta itseään vahvistavasta koko ryhmän onnistumisen kokemuksesta ja hyvän sekä positiivisen olon voimistumisesta. ■





# *IV*

## *KOHTAAMISIA JA KEHITTÄMISTÄ KENTÄLLÄ*

*Kuva: Sirpa Eronen,  
kontaktivärjäys*

Tanja Hyyrynen

## LAPSEN ARVOSTAVA KOHTAAMINEN

**V**arhaiskasvatussuunnitelman perusteissa taiteellinen kokeminen ja ilmaisu nähdään olennaisena osana lapselle ominaisista tavoista toimia. Oppimisen ilo, muodot, värit, äänet, tuoksut ja tuntemukset kuuluvat taidetta tekevän ja kokevan lapsen esteettiseen maailmaan. Lapsi nauttii saadessaan osallistua ja oppia uusia taitoja, ilmaista itseään sekä taiteilla yksin sekä yhdessä muiden kanssa. Taiteellinen kokeminen ja tekeminen kehittävät lasta yksilönä sekä ryhmän jäsenenä. (Stakes 2005, 23–24.)

Kohtaamistaitteen ryhmä kannustaa lapsia yhteiseen osallistumiseen, jakamiseen, kokemiseen sekä itsensä ilmaisemiseen. Lapsen hyvän kasvun lähtökohtana on lapsen arvostava kohtaaminen, joka lähtee siitä, että lapsi tulee huomioiduksi omana itsenään, omine ajatuksineen ja tunteineen. Ohjaajan tehtävä on luoda toiminnalle turvallinen ilmapiiri, jossa lapsi voi luottavaisin mielin uppoutua toimintaan. Vaikka Kohtaamistaitteiden on strukturoitua ja ohjattua taidetoimintaa, lapset pääsevät osalliseksi toimintaan omien valintojen kautta sekä jakamaan kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan ohjaajien kannustamana ja tukemana.

Lasten kanssa Kohtaamistaitteen tekeminen on yllätyksellistä, koskaan ei tiedä, mitä suunniteltu toimintakerta tuo tullessaan. Lapset ovat eläväisiä ja innokkaita toimijoita. Lasten kanssa Kohtaamistaitteessa eletään yhteistä matkaa, johon mahtuu niin ilon ja riemun hetkiä omasta onnistumisesta kuin pettymyksen ja hämmennyksen hetkiä siitä, ettei oma tai yhteisesti tehty ryhmätyö näytäkään ihan sellaiselta, kuin olisi itse halunnut. Tämän vuoksi ohjaajan tuki ja kannustus ovat äärimmäisen tärkeitä lapsille. Ohjaajan lapsia

arvostavan esimerkin kautta lapsi oppii arvostamaan itseään sekä muita ryhmän jäseniä.

### Arvostava kohtaaminen

Lapsen hyvän kasvun ja kohtaamisen perusehtona on nähdäkseni tuleminen omana itsenään. Lapsen hyvä kohtaaminen alkaa aikuisen turvallisesta, lasta kunnioittavasta viestistä: minua kiinnostaa, mitä sinulle kuuluu. Se ei ole uteliaisuutta, vaan kasvun ja huolenpidon tukemista, jossa toteutuu jatkuvuus. Hyvä vuorovaikutus turvallisen aikuisen kanssa vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta, joka mahdollistaa sen, että lapsi oppii luottamaan elämän kantavuuteen. (Mattila 2011, 23, 27.)

Lapselle, itsetunnon kehityksen kannalta, on tärkeää tietoa siitä, että häntä arvostetaan omine persoonallisine piirteineen, tunteineen ja toiveineen. Lapselle vahvistuu tunne omasta arvokkuudestaan, joka antaa vahvuutta ja elämänrohkeutta. Näin lapsi oppii luottamaan toisiin ihmisiin. (Mattila 2011, 30–31.) Kohtaamistaitteen lähtökohta on siinä, että jokainen ihminen voi tuntea itsensä arvokkaaksi. Omasa ryhmässäni toiminta aloitettiin kuulumiskierroksella, jossa jokaisella oli mahdollisuus jakaa ryhmän kesken omat kuulumiset. Ohjaajina koimme, että näin jokainen lapsi tulee huomioiduksi heti ryhmäkertojen alussa. Kunnioitimme lasten erilaisuutta ottaen huomioon sen, että toiset lapsista olivat hyvin innokkaita puhujia ja toiset lapsista tarvitsivat aikaa omalle vuorolleen. Pyrimme tukemaan erityisesti ujompiä lapsia vuorovaikutuksessa ja houkuttelimme lapsia kuuntelemaan toinen toistaan.

Oman kokemuksen perusteella Theraplay menetelmät soveltuvat Kohtaamistaitteeseen käytettäväksi, koska Theraplayssa käytetyillä vuorovaikutusleikeillä voidaan tukea lapsen ja ohjaajan sekä ryhmäläisten hyvää keskinäistä vuorovaikutusta. Theraplayssa käytetyt vuorovaikutusleikit perustuvat lapsen turvallisuuden ja oman erityisyyden tuntemiseen. Vuorovaikutusleikit sopivat kaikille lapsille, luomaan intuitiivisella ja luonnonmukaisella lähestymistavalla terveen vuorovaikutussuhteen lapsen ja vanhempien välille. Kosketus, kuten käsien rasvaaminen, silytys ja kutittelu tekevät lapsen tietoiseksi omasta kehostaan ja sen arvosta. Lapsen kyky olla tekemisissä toisten ihmisten kanssa kasvaa rakastavasta kosketuksesta. (Jernberg, Booth & Phyllis 2003, 13, 20, 63.)

Kohtaamistaitteessa vuorovaikutusleikin voi liittää esimerkiksi ryhmäkertojen alkuun tai loppuun. Vuorovaikutusleikkejä ovat muun muassa erilaiset laulut ja leikit, joissa lapset tulevat vuorollaan huomioiduksi tai erilaiset ryhmätehtävät. Yksi lapsista voi esimerkiksi kuljettaa muut silmiä kiinni pitävät lapset toimintatilaan tai aikuinen voi johdattaa lapset yksitellen toiminnalle varattuun tilaan. Kokemukseni mukaan ryhmätehtävät lisäävät lasten keskinäistä vuorovaikutusta ja luottamusta toisiinsa. Vuorovaikutusleikit vaativat keskittymistä ja tämä rauhoittaa lapsia toimintaan. Myös kunnioittavan kosketuksen, esimerkiksi silytyksen, jalkojen kuivaamisen sekä käsien rasvaamisen, olemme tuoneet ryhmäämme ja koen, että tämä on edesauttanut luottamuksen rakentamista aikuisen ja lapsen sekä ryhmän jäsenten välillä.

### Toiminnan suunnittelu

Kokemukseni perusteella Kohtaamistaitteiden varhaiskasvatuksessa lähtee siitä, että toiminta suunnitellaan lasten tarpeita tukeväksi, huomioiden lapsiryhmän ikätason ja sen, mikäikäistä kehitysvaihetta tämän ikäiset lapset elävät. Lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan, joka on laadittu yhdessä varhaiskasvatushenkilökunnan ja lapsen vanhempien kanssa, on kirjattu lapsen vahvuudet ja tuen tarpeet tulevalle lukuvuodelle. Lapsilähtöisessä toiminnassa lapsen kehitysvaiheen tukemisen lisäksi tarvitaan kykyä kohdata lapsi yksilönä ja ymmärtää hänen tarpeitaan. (Lautela 2011, 31–32.) Lapsen ja hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa tutustumalla ohjaajilla on mahdollisuus havaita lapsen vahvuuksia sekä tuen tarpeita ennen toiminnan alkua.

Lasten kanssa Kohtaamistaitteiden kerralla voi aloittaa esimerkiksi lattiatasossa. Lattialle voidaan levittää viltti tai peite, johon kaikki lapset ja aikuiset mahtuvat jakamaan kuulumisia. Oman kokemuksen mukaan lapset tarvitsevat toiminnan aloitukseen sen, että he saavat kertoa ryhmän kesken, mitä heille kuuluu. Monilla lapsilla on suuri näkyväksi tulemisen

ja aikuisen läsnäolon tarve. Tämän lapset ilmaisevat eri tavoin. Toisilla lapsista on paljon kerrottavaa ja toiset lapsista hakeutuvat aikuisen läheisyyteen kaikessa hiljaisuudessa. Koen, että aikuisen kuunteleva korva ja turvallinen syli ja kosketus rauhoittavat lapsia toimintaan. Tämä takaa, että jokainen lapsi tulee huomioiduksi heti ryhmäkertojen alussa. Näin aikuinen välittää lapselle viestin, että lapsi on tärkeä ja että hän on kiinnostunut lapsesta. (Mattila 2011, 23).

Kohtaamistaitteessa alun virittäytyminen tulee suunnitella lapsia innostavaksi, sillä lapsen innostuminen tarvitsee tukea. Luovassa prosessissa virittelyvaiheen tulee olla elämyksellistä, joka synnyttää moniaistisia mielikuvia, jotka ovat välttämättömiä aineksia kuvallisessa työskentelyssä. Tämä koskettaa lasten tunnemaailmaa. Kohtaamistaitteen ryhmässämme virittäydymme erilaisin tavoin taidetyöskentelyyn. (Rusanen 2009, 49.) Oman kokemuksen mukaan parhaimpia elämyksiä lapsille olivat erilaisten materiaalien tunnistelu ja metsässä luonnon värien tarkkailu. Nämä virittivät lapsia havainnoimaan ja jakamaan kokemuksia yhdessä ryhmän kesken.

Mielestäni taidetyöskentelyn suunnittelussa tulee ottaa huomioon, että se olisi mahdollisimman monipuolista, jotta lasten mielenkiinto toimintaa kohtaan säilyisi. Taidetyöskentely tulee suunnitella niin, että jokaisen on mahdollisuus saada onnistumisen kokemuksia. Sopivissa määrin ohjattu taidetyöskentely, jossa lapselle annetaan mahdollisuus omiin valintoihin ja toteuttaa luovuuttaan, on turvallista ja mukavaa. Tämä antaa mahdollisuuden onnistumisen kokemuksiin, ilon ja hämmästyksen hetkiin. Lapset rakastavat erilaisten materiaalien käyttöä, kimalteita ja höyheniä, luonnon kiviä ja käpyjä. Taidetyöskentelyyn voi ottaa mukaan varpailla maalaamisen tai vaikka liisteröinnin. Nämä herättävät lapsissa erilaisia tunteita ällötystä ja ihastumista, kiljumista ja kikatusta. Myös savi on materiaalina moniaistillinen. Kun lasten kanssa tehdään ryhmätöitä, tulee ottaa huomioon, että lapsille oma reviiiri on tärkeä. Yhteistöissä lapsille voi rajata oman tilan, johon muut eivät saa tehdä päälle. Näin vältytään pahalta mieleltä.

Taidekasvatukseen suuntautuneita pedagogiikkoja on monia. Omassa Kohtaamistaitteen ryhmässämme sovelsimme italialaista Reggio Emilia pedagogiikkaa taidetoiminnassa, kun tutkimme värejä ja niiden muutosta. Lapset valitsivat syksyisestä luonnosta itselleen mieleisen värin. Kauniita värejä löytyi esimerkiksi puista pudonneista lehdistä, omenoista, marjoista ja kivistä. Keräsimme luonnonmateriaalit koriin ja luonnonvärien tutkiminen jatkui sisällä. Lapset sekoittivat isoihin lasipurkkeihin värin, jonka olivat keränneet luonnosta. Väri ei suinkaan tullut suoraan yhdestä väriä, vaan yhdessä mietimme, mitä värejä sekoittamalla päästäisiin mahdollisimman lähelle omaa väriä. Jos väri oli



lasipurkissa vaaleampi kuin oma väri niin pohdimme, miten väristä saisi sävyltään tummemman ja toisinpäin.

Reggio Emilia pedagogiikassa lapset nähdään aktiivisina toimijoina ja aikuisen ovat lasten oppimisen tukijoita. Reggio Emilia pedagogiikassa korostetaan lasten omia valintoja ja mahdollisuuksia. Jokaista autetaan löytämään kaikki ne mahdollisuudet, joita hänessä on. (Laine & Tähtinen 1999, 251, 255.) Valinnanvapaudesta huolimatta toiminta on ohjattua ja tavoitteellista samoin kuin Kohtaamistaitteessakin. Kunnioitus ja samanvertaisuus, vuorovaikutustaidot ja luovuus korostuvat molemmissa lähestymistavoissa.

Arvostuskierroksen suunnittelu vaatii ohjaajilta ammattitaitoa ja tilannetajua. Omassa ryhmässäni huomasi, että lasten oli helpompi arvostaa toisen työtä keksimällä tarina kaverin työstä. Tarinat saivat lapsilla hymyn nousemaan kasvoille sekä tarinoiden kautta työn tekijä saattoi nähdä uusia hämmästyttäviä puolia teoksessaan. Tilanne, jossa lapsi ei keksi toisen työstä sanottavaa, vaatii, että ohjaaja on valppaana ja tukee lasta tehtävässään. Lapsi ja aikuinen voivat yhdessä miettiä, mikä toisen työssä on erityisen kaunista, onko se esimerkiksi jokin kaunis väri tai muoto.

Toiminta on tärkeä suunnitella yhdessä ohjaajaparin kanssa. Tämä takaa toiminnalle yhtenäiset tavoitteet, jotka jäsentävät toimintaa ja luovat rauhaa. Kiireetön ilmapiiri, joka syntyy hyvän suunnittelun ja organisoinnin kautta, vahvistaa kohtaamista ja vuorovaikutusta ihmisten välillä. (Mikkola & Nivalainen 2009, 28.)

## Tila ja turvallisuus

Pieni lapsi tarvitsee turvallisuutta, pysyvyyttä ja aikuisen välitöntä läsnäoloa hyvään kasvuun. Turvallinen ilmapiiri syntyy siitä, että jokainen lapsi tuntee olevansa hyväksytty omana itsenään. (Mikkola & Nivalainen 2009, 15, 28.) Turvallisessa toimintaympäristössä aikuinen on lapsen saattavilla. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän lapsi tarvitsee aikuista lähelleen kyetäkseen luottavaisin mielin uppoutumaan toimintaan ja tutkimaan ympäröivää maailmaa. (Kalliala 2009, 50.) Turvallinen ja rauhallinen toimintaympäristö mahdollistaa sen, että lapsi kykenee nauttimaan toiminnasta, ilman ylimääräisiä häiriötekijöitä. Aikuisen oman toiminnan suunnittelu on tärkeää lasten turvallisuuden tunteen kannalta. Kun aikuinen on rauhallinen ja läsnä lasten kanssa, ilman että hänellä olisi kiire koko ajan johonkin muualle, mahdollistaa se lapsille rauhallisen tilan toimintaan. (Mikkola & Nivalainen 2009, 28–29.)

Kohtaamistaidetoiminnan suunnittelussa on hyvä ottaa huomioon tilavan ja turvallisen toimintaympäristön lisäksi se, että ilmapiiri on hyvä ja rauhallinen. Avara tila mahdollistaa

monipuolisen tilan käytön. Tällöin toimintaa voi toteuttaa esimerkiksi lattialla, ison pöydän ääressä, pienissä ryhmissä tai pareina. Omien havaintojeni perusteella lapsille on mieleistä, kun tunnelma tilassa muuttuu ja toimintapaikat vaihtuu ison pöydän ääressä työskentelystä, lattialla rakenteluun ja varpailla maalaamiseen. Työskentelytapoja voi vaihdella yksilötöistä, pari- ja ryhmätöihin. Vaikka tunnelma ja elementit toimintakerroilla vaihtuvat ja toiminta on yllätyksellistä, luo toiminnalle turvaa rakenne, joka pysyy samana kerrasta toiseen. Aluksi virittäytyään toimintaan ja jaetaan kuulumisia, sitten on taidetoiminnan vuoro ja lopuksi on arvostuskierros, johon kerääntyään katselemaan syntyneitä tuotoksia ja jakamaan kauniita ajatuksia töistä. Lasten kanssa voi toimintakertojen lopussa olla vielä esimerkiksi yhteisesti päätetty loppulaulu, joka lauletaan jokaisen keran päätteeksi.

Kohtaamistaide on moniaistillista taidetoimintaa. Tilan suunnittelu lasten aisteja herätteleväksi vaatii ohjaajilta aikaa ja suunnittelua. Kohtaamistaitteelle varatun tilan tulee olla lapsia kutsuva sekä tutkimiseen, kokeilemiseen ja omien valintojen tekemiseen innostava. Uudenlainen ja huolella rakennettu toimintaympäristö nähdään tukevan lasten valinnantekoa, itsenäistymistä sekä vastuunottoa. Lapsen mahdollisuus omiin valintoihin ja osallisuuden kokemus motivoivat lasta toimintaan sekä lisäävät hänen sitoutuneisuuttaan. (Kalliala 2009, 58–59, 64.)

## Ohjaajan rooli

Kohtaamistaide on aikuisten lapsille suunnittelemaa toimintaa, jossa lapsi pääsee vaikuttamaan toimintaan omilla valinnoillaan ja teoillaan sekä jakamaan omia kokemuksiaan ja ajatuksiaan ryhmässä. Kohtaamistaide painottuu näin ollen lapsilähtöiseen ja lapsia osallistavaan toimintaan, jossa lapsen tarpeet asetetaan etusijalle. Aikuisella on vahva asema lastenkulttuurin alueella ja tämä tulee tunnistaa, sillä lasten oma kulttuuri ei synny ilman innokkaita aikuisia, jotka ovat valmiita tukemaan lapsen aktiivista osuutta sen tuottamisessa. Aikuisen on hyvä tiedostaa valtansa määrittellä lasten omaa kulttuuria tekemällä sen näkyväksi tai jättämällä se huomiotta. (Ruokonen & Rusanen 2009, 11.)

Aikuisen rooli on mahdollistaa hyvät ja turvalliset puitteet toiminnalle, jossa lapsi voi luottavaisin mielin uppoutua toimintaan. Tärkeää on varata riittävästi aikaa kiireettömään työskentelyyn. Näin lapsi pääsee rauhassa tutkimaan ja tutustumaan erilaisiin materiaaleihin ja kokeilemaan niiden käyttämistä kokemustensa ja ajatustensa ilmaisemiseen. (Rusanen 2009, 48.) Lapsilähtöisessä toiminnassa ohjaajan roolissa korostuvat läsnäolo lapsia varten, kuunteleminen ja avustaminen. Lapsesta, jolla on ollut turvallinen aikuinen

lähellä johon nojata, kasvaa itseensä luottava, itsenäinen aikuinen. (Jantunen 2011, 11.)

Kohtaamistaidetoiminnan tulee olla tarpeeksi haastavaa, jotta mielenkiinto toimintaan säilyy, mutta sellaisissa puitteissa, että lapsi voi saada onnistumisen kokemuksia. Liian helppo toiminta voi luoda lapselle turhautumista, mutta tarpeeksi haastava toiminta sen sijaan tyydyttää. Tässä onkin ohjaajalle haastetta, kuinka luoda taidetoimintaa, joka vastaa jokaisen ryhmään osallistuvan tarpeita?

Ohjaajana on tärkeä tiedostaa, kuinka haastavaa taidetyöskentelyä kykenee ohjaamaan. Kun toiminta on hyvin suunniteltu ja ohjaaja on roolissaan varma sekä johdonmukainen, ohjaaja kykenee herkistymään toiminnan aikana lasten toiveille ja tarpeille sekä muuttamaan toimintaa tarpeen vaatiessa. Lapsesta vahvistava kohtaaminen tarvitsee lapsen ainutlaatuisuuden arvostamisen lisäksi ohjaajan ammatillista itsearvostusta ja -luottamusta, joka perustuu omaan osaamiseen sekä tietoisuuteen siitä, mitä on tekemässä ja miksi. Toki ohjaajan tulee kestää rajallisuutta, omia virheitään ja olla rohkea yrittämään uudestaan. Jos ohjaajan itsetuottamus on kovin heikko ja hän hakee lapsilta hyväksyntää omalle onnistumiselleen työssään, niin roolit kohtaamisessa ovat vaihtuneet. Tällöin kohtaaminen lapsen kanssa ei ole lasta vahvistavaa. Lapsi ei ole vastuussa aikuisen tunteista, vaan aikuisen tulee kantaa vastuu omista heräävistä tunteistaan, pitää huolta lapsesta sekä tukea tämän kasvua aidosti lapsen tarpeista lähtien. (Mattila 2011, 24–25.)

Näen tärkeänä Kohtaamistaitteen toiminnassa sen, että lapset saavat olla vaikuttamassa toimintaan. Toiminta on tällöin vuorovaikutteista, kasvattaja seuraa tilanteita lasten näkökulmasta, ottaa huomioon heidän mielenkiinnonkohteitaan, lukee aloiteyrityksiä sekä tukee lasten keskinäistä toimimista. Ohjaajan rooli lasten keskinäisen vuorovaikutuksen tukijana sekä toimintaan sitoutumisen mahdollistajana ja ylläpitäjänä vahvistavat lapsen liittymistä ryhmään. Lapsen tarpeet huomioonottava ja osallistava toiminta kasvattaa lapsen kykyä tehdä päätöksiä ja vaikuttaa. Lasten ennakoimisen taito sekä heidän kykynsä huomioida muut ja kyky asettua toisen asemaan kehittyä. (Suhonen 2009, 99–100, 78, 83.)

Lapsille tulee tiedottaa ryhmästä hyvissä ajoin sekä kertoa, mitä Kohtaamistaide on ja mitä siellä on mahdollisuus tehdä. Näissä puitteissa lapset voivat kertoa omista toiveistaan, jotka ohjaajat ottavat huomioon toimintaa suunnitellessa. Ryhmäkertojen välissä lapsilta voi kysyä tunteista, joita edellinen toimintakerta herätti ja tämän pohjalta yhdessä miettiä, mikä toiminnassa oli hyvää ja mikä huonoa. Kesustelujen pohjalta ohjaajat kykenevät muuttamaan toimintaa lasten tarpeita tyydyttäväksi. Lapsille tulee välittää tieto,

että he saavat olla mukana suunnittelussa ja arvostaa lasten toiveita tuomalla niitä ryhmäkertoihin. Ohjaajan asenne toiminnan suunnittelussa tulee olla joustava, luova ja lapsia kunnioittava. Toiminnan alussa suunniteltu käsikirjoitus muuttuu ja elää toiminnan edetessä.

## Pienryhmätoiminta

Kohtaamistaitteessa toimitaan suljetussa pienryhmässä. Oman kokemukseni mukaan viidestä kahdeksaan lasta on sopiva määrä Kohtaamistaitteen ryhmäksi. Yhdeksän lasta on jo haastava koko Kohtaamistaitteessa. Mitä vähemmän lapsia on ryhmässä, sitä paremmin ohjaajat kykenevät huomioimaan lapsia tasavertaisesti ja sitä helpompaa toiminta on suunnitella lasten tarpeita tukevaksi. Pienryhmätoiminta mahdollistaa rauhallisen tilan ja ajan lapsen hektiseen päiväkotiarkeen, jossa lapsi voi hengähtää, saada aikuisen riittävän läsnäolon ja huomion sekä oman äänensä paremmin kuuluville.

Pienryhmätoiminta mahdollistaa kasvattajan pääsyn lähemmäksi lasten maailmaa, jolloin ollaan lapsilähtöistä ajattelutapaa lähempänä. Kasvattaja, joka on innokas ja rohkea, ottaa lasten aloitteet vastaan ja haastaa lapsia oma-aloitteisuuteen, voi sytyttää ”tulen” lapsissa. Hyvä pienryhmätoiminta on välitöntä, jossa lapset ovat toiminnassa mukana innokkaina ja lumoutuneina. (Jantunen 2011, 10–11.)

## Lasten osallisuus

Kohtaamistaitteen ryhmässä lapsia kannustetaan yhteiseen osallistumiseen, jakamiseen, kokemiseen sekä itsensä ilmaisemiseen. Lapsen henkilökohtaisen hyvinvoinnin, hyvien ja toiset huomioon ottavien käytöstopojen sekä lapsen itsenäistymisen edistäminen kuuluvat varhaiskasvatuksen perusteiden mukaisiin kasvatuspäämääriin. Varhaiskasvatuksen arvopohjaan kuuluu lisäksi lapsen oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, tasa-arvoiseen kohteluun sekä tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. (Stakes 2005, 12–13.)

Lasten osallisuudella tarkoitetaan, että lapsi tuntee olevansa arjen toiminnassa osallisena, häntä huomioidaan ja pidetään tärkeänä. Varhaiskasvattaja toimii lapsen osallisuuden mahdollistajana. Hänen toimintatapansa vaikuttavat lasten äänen kuulumiseen arjessa. Herkkä aikuinen, joka kykenee lukemaan lapsen aloiteyrityksiä ja kuulemaan lasta, mahdollistaa lapsen aidon osallisuuden. (Venninen, Leinonen & Ojala 2010, 5, 8.) Ryhmätoiminnassa osallisuus nähdään yhteisenä toimintana ryhmässä ja vuorovaikutuksena, jossa kaikki ryhmään osallistuvat, aikuiset ja lapset, ovat tasa-arvoisia. (Stenvall & Seppälä 2008, 15) Lasten osallisuus, omien näkemysten, ideoiden ja ajatusten esille tuominen tukee lapsen



kykyä jäsentää omaa ajatteluaan. Tämä kasvattaa itseluottamusta sekä yhteisössä olemisen taitoja. (Turja 2012, 52.)

Oman itsensä ilmaiseminen on aluksi osalle lapsista jännittävää. Ohjaajan tuki ja turva on lapselle tärkeää. Aikuisen ja muun ryhmän kannustamana ja tukemana lapsi saa rohkeutta ilmaista itseään. Kun jokainen toimintakerta aloitetaan ja lopetetaan niin, että lapset tulevat vuorollaan huomioiduksi, vahvistuu lasten omanarvontunne, jännitys vähenee ja itseilmaisuus lisääntyy. Omassa ryhmässämme yhteiset alkupiirit ja lopun arvostuskierros olivat erityisen herkkiä ja ainutlaatuisia ryhmäkokemuksia lasten kanssa.

Lasten osallisuuden vahvistumiselle löytyy konkreettista näyttöä omassa Kohtaamistaitteen ryhmässämme. Ryhmämme aikana lasten itseilmaisuus vahvistui, levottomuus väheni ja keskittyminen lisääntyi, itsenäisyys omista valinnoista ja teoista lisääntyi sekä kiinnostus toimintaa kohtaan kasvoi. Itseilmaisun ja itsenäisyyden vahvistuminen näkyi siinä, että taidetyöskentelyn aikana lapsi toimi omista valinnoistaan itsenäisesti sekä toisen lapsen kohdalla, lapsi rohkaistui pyytämään oma-aloitteisesti apua. Tämä näkyi virittäytymis- ja arvostuskierroksella omien mielipiteiden ja kokemusten esille tuomisen lisääntymisenä. Levottomuuden väheneminen lapsissa lisäsi keskittymistä omaan työskentelyyn sekä muiden kuuntelemiseen. Lasten kasvava kiinnostus toimintaa kohtaan ilmeni uteliaina kysymyksinä ja ryhmäkertojen odotuksena. ■





Anita Alanen & Reetta Voutilainen

## KOHTAAMISTAIDE OPISKELIJA- JA TYÖHYVINVOINTITYÖSSÄ

**K**ohtaamistaide on ryhmämuotoinen, arvostava ja vertaistukea antava menetelmä. Olemme erityisesti kiinnostuneita sen mahdollisuuksista tukea opiskelijoiden ja työyhteisöjen hyvinvointia. Tutkimuksissa on löydetty yhteyksiä kulttuurin, koetun hyvinvoinnin ja terveyden välillä. Kulttuuri- ja taidetoiminnalla on yhteys muun muassa koetun elämänlaadun paranemiseen, sosiaalisten verkostojen kasvamiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. (Liikanen 2010; Wallenius - Korkalo 2011.) Kohtaamistaide soveltuu hyvin esimerkiksi uusille työyhteisöille tukemaan tiimiytymistä ja hengen luomista. Se sopii myös vanhemmille työyhteisöille, joissa on eri-ikäisiä työntekijöitä, joista osa on työskennellyt kauan ja osa vasta aloittanut. Opiskelijoiden kohdalla Kohtaamistaide on osoittautunut toimivaksi menetelmäksi hyvinvointityöhön. Kohtaamistaide soveltuu ennaltaehkäisevään työhön ja voi tarjota oppilaitoksissa ja työyhteisöissä paikan, jossa ihmistä ei jatkuvasti arvioida.

### Opiskelijan ja työntekijän hyvinvointi

Hyvinvointi on terminä hankalasti määrittyvä sen subjektiivisuudesta johtuen; hyvinvointi on sisältäpäin lähtevää ja kokonaisvaltaista. Kukin yksilö määrittelee hyvinvointinsa omista lähtökohdistaan. Hyvinvointia on tarkasteltu Suomessa perinteisesti resurssipohjaisen (köyhyys, asuminen, terveys ym.) hyvinvointimallin mukaan, mutta nyky-yhteiskunnassa korostuvat henkisen hyvinvoinnin tekijät (Hämäläinen 2009, 4). Hyvinvointi sekä työssä että opiskelussa on ajankohtainen aihe suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneen murroksen vuoksi (Hämäläinen 2009). Tämä heijastelee työelämässä tapahtunutta muutosta, jossa painopiste

perinteisestä teollisuus- ja tehdastyöstä on siirtynyt tietoa ja tietämystyöhön. Uudenlaisessa työssä ihmisen persoona on vahvasti työväline ja vuorovaikutustaidot, joustavuus, muuttumiskyky ja luovuus korostuvat. (Toivonen & Koivisto 2010). Tällainen työelämän muutos tarjoaa valtavasti mahdollisuuksia, mutta kääntöpuolena olevat epävarmuus, paineet oppia jatkuvasti uutta, olla joustava, luova ja potentiaalinen saattavat olla kuormitustekijöitä.

Nykyajan työlle ja opiskelulle on ominaista jatkuva muutos. Työntekijöiden on opittava uusia asioita ja monimutkaisia menetelmiä vielä eläkeiän lähestyessäkin. Opiskelijoihin kohdistuu valtavasti vaateita ja odotuksia; valmistumista pyritään nopeuttamaan jatkuvasti, itseohjautuvuutta korostetaan ja yhteisöllisyys vähenee. Monen opiskelijan on tämän lisäksi taloudellisen tilanteen vuoksi välttämätöntä tehdä töitä opintojen ohessa. Opiskelu ajoittuu usein nuorilla tärkeään itsenäistymisen vaiheeseen, joten myös muut nuorten elämään kuuluvat siirtymät ja kehityshaasteet saattavat kuormittaa opiskelijaa. Työntekijän ja opiskelijan elämä ei onneksi ole pelkkiä haasteita ja vaatimuksia. Suuri osa heistä voi hyvin, työn tekeminen tuntuu mielekkäältä, opinnot etenevät ja oppiminen ja ammatillinen kasvu koetaan palkitsevaksi.

Työhyvinvointi on kokonaisuus, jossa yhdistyvät työ, terveys, turvallisuus ja hyvinvointi. Työterveyslaitoksen (2013) mukaan työhyvinvoinnilla tarkoitetaan työn mielekkyyttä ja sujuvuutta työympäristössä ja työyhteisössä, joka on terveystietä edistävä ja työuraa tukeva. Sulander ja Romppanen (2007) määrittelevät raportissaan, että opiskelu on opiskelijan työtä

ja oppilaitos opiskelijan työpaikka. Tällöin on perusteltua soveltaa työelämän tutkimuksessa käytettyjä käsitteitä opiskeluun. Opiskelun ja työelämän välillä on yhteisiä piirteitä, kuten tietty ympäristö (oppilaitos) ja yhteisö (opiskelijat, opettajat, työelämän kumppanit). Toisaalta myös eroja löytyy. Opiskelija ei esimerkiksi sairastumisen sattuessa ole oikeutettu palkalliseen sairauslomaan, eikä opiskelu anna riittävää toimeentuloa. Opiskelijan hyvinvoinnilla tarkoitetaan yleensä opinnoissa jaksamista (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006). Opiskelijoiden hyvinvointia on Suomessa kartoitettu selvittämällä esimerkiksi opinnoissa etenemistä, tyytyväisyyttä opetukseen ja ohjaukseen, opiskeluun liittyviä vaikeuksia, opiskelijoiden psyykkistä ja fyysistä oireilua, ihmissuhteita ja opiskelijaterveydenhuollon palveluiden käyttöä.

### Työ- ja opiskeluilmapiiirin ja luottamuksen merkitys

Työ- tai opiskelupaikan ilmapiirillä on viihtymisen kannalta suuri merkitys. Huonon ilmapiirin vallitessa työssä viihtyminen on heikkoa, työntekijät vaihtavat herkästi työpaikkaa, ovat paljon sairauslomilla ja siirtyvät ennen aikaiselle eläkkeelle. Työntekijät tai opiskelijat eivät pysty hyvään keskinäiseen yhteistyöhön ja työteho on alhaisempi kuin se voisi olla. Yhteen hiileen ei jakseta puhalttaa. Työ- ja opiskeluilmapiiiriin vaikuttavat mm. keskinäinen arvostus, huumori, onnistuminen, välittäminen, sekä ongelmien, loukkausten, vastoinkäymisten ja kritiikin käsittely. (Furman & Ahola 2003,13.) Nämä asiat eivät loksahda kohdalleen itsekseen, vaan vaatii työyhteisöltä avoimuutta, hyvää tahtoa ja yhteistä visiota hyvästä ilmapiiristä (Mäkinen 2010). Jokaisen on hyvä huomioida, miten itse vaikuttaa ilmapiiriin. Kun työ- tai opiskelutoverit luottavat toisiinsa, arvostavat toistensa ammattitaitoa ja tuntevat toisiaan, yhteistyö toimii ja työhön on mukava tulla.

Uusien asioiden oppiminen vaatii työntekijän ja opiskelijan valmiuksista riippuen eripituisia aikoja. Usein tulee tarvetta kysyä tovereilta neuvoja ja muutakin apua. Näissä tilanteissa vaikuttaa ratkaisevan paljon se, uskalletaanko pyytää apua, luottavatko työntekijät tai opiskelijat toisiinsa, kokevatko he olonsa turvalliseksi yhteisössä ja täytyykö siellä tarve olla hyväksytty ja arvostettu omana itsenään ja ammattilaisena. Työ- ja opiskeluyhteisössä pitäisi saada olla epätäydellinen, voida erehtyäkin, mutta silti olla hyväksytty ihmisenä. Aina nämä tarpeet eivät täyty ja se heijastuu työskentelyyn voimavaroja kuluttavalla tavalla. Tilanne pitäisi saada korjatuksi varhaisessa vaiheessa, jotta se ei ennättäisi aiheuttaa suurta vahinkoa yhteisössä.

Työpaikalla tai oppilaitoksessa ei aina ole helppoa oppia tuntemaan toisiaan normaalin työskentelyn ohessa. Aika menee työtekoon ja paremmin tutustumiseen ei ole mahdollisuutta. Tutustuminen on helpompaa, kun tehdään erilaisia asioita yhdessä. Liikanen (2010) ja von Brandenburg (2009) ovat todenneet, että taide- ja kulttuuritoiminnalla on voitu vaikuttaa henkiseen ja sosiaaliseen työkykyyn, sekä työhyvinvointiin. Taiteellinen kokemuksellinen oppiminen voi lisätä merkittävästi työhön liittyviä kommunikaatio- ja tiimityötaitoja. Taide herkistää uusiin havaintoihin. Se ei aseta rajoja toiminnalle, vaan avaa niitä. Taiteen tekemisen, siitä kertomisen ja omien valintojen perustelemisen kautta voi oppia uusia puolia työ- tai opiskelukaverista ja itsestäänkin. Kohtaamistaiteen ryhmissä tämä on voitu panna merkille. Näin on opittu ymmärtämään kanssatyöskentelijöitä uudella tavalla. Se on lisännyt iloa ja hyvää oloa työhön ja asioista sopiminen on sujunut paremmin. Luottamuksen ilmapiiri on vahvistunut.

### Kohtaamistaiteen työ- tai opiskeluhuvinvointiryhmän käynnistäminen

Kohtaamistaide on tavoitteellista työskentelyä, ja ohjaajan on hyvä pohtia etukäteen kokoontumisjaksolle asetettuja tavoitteita. Tavoitteista olisi hyvä keskustella ryhmän ja mahdollisesti esimiehen kanssa. Ohjaaja voi arvioida, ovatko tavoitteet periaatteessa saavutettavissa Kohtaamistaiteen keinoin. Jos ne vaikuttavat epärealistisilta, on hyvä keskustella siitä ryhmän tai ainakin esimiehen kanssa. Työ- tai opiskeluhuvinvointiryhmää aloitettaessa on tärkeää, että kaikki ryhmän jäsenet ovat vapaaehtoisesti mukana ja motivoituneita työskentelyyn. Menetelmä ei edellytä aikaisempaa taiteen tekemisen kokemusta, riittää kun on valmis osallistumaan. Alussa on aina tärkeää käydä läpi ryhmän pelisäännöt, jotta kaikki voivat kokea ryhmän turvalliseksi.

Ryhmän koko riippuu esimerkiksi tavoitteista ja käytettävissä olevasta fyysisestä tilasta. Olisi tärkeää, että ryhmä koko pidetään melko pienenä, esimerkiksi 6–8 henkilöä, jolloin yksilölliselle huomioimiselle ja kohtaamiselle jää riittävästi aikaa. Näkeminen ja nähdäkseni tuleminen on yksi Kohtaamistaiteen kulmakivistä. Kokoontumisissa käytettävän tilan koko ja viihtyisyys vaikuttavat ryhmätapaamisen tunnelmaan. Usein kokoontumiset tapahtuvat ryhmän oman työpaikan tai oppilaitoksen tiloissa. Tilat vaikuttavat esimerkiksi siihen, minkä verran siellä voidaan liikkua viritäytymisjaksolla ja millaista taidetyöskentelyä siellä voidaan toteuttaa. Olisi suositeltavaa pyrkiä järjestämään tila, joka ei olisi liian luokkamainen tai muodollinen ja joka olisi rauhoitettu ulkopuolisilta ja ylimääräisiltä virikkeiltä.

Kohtaamistaitteen jokainen tapaamiskerran osa, virittäytyminen, taidetyöskentely ja arvostaminen, ovat yhtä tärkeitä. Ne liittyvät toinen toisiinsa. Virittäytymisjaksolla luodaan pohja taidetyöskentelylle, voidaan laukaista jännityksiä ja auttaa heittäytymään taidetyöskentelyyn rennommin. Tämä taas auttaa vapaampaan arvostusjaksolla tapahtuvaan keskusteluun ja jakamiseen. Struktuuri rytmittää kokoontumisia ja ryhmäläiset oppivat rentoutumaan, kun tietävät, miten tapaamiskerrat jäsentyvät. Kohtaamistaitteen rakenne luo selkeyttä ja turvallisuutta ryhmälle ja ohjaajille.

Alussa on hyvä kiinnittää huomiota tutustumiseen ja ryhmäytymiseen. Työyhteisössä ihmiset ehkä tuntevat toisensa pintapuolisesti, mutta syvällisempi tutustuminen ja sitä kautta hyvän ilmapiirin luominen vaatii joskus paljon aikaa, eikä synny itsestään. Ensimmäisellä kerralla taidetyöskentelyjaksolla voidaan esimerkiksi teettää yhteistyö, koko ryhmä yhdessä, tai pienemmissä ryhmissä riippuen ryhmän koosta ja tiloista. Tämä on osoittautunut hyväksi keinoksi keventää maalaamisepelkoa, onnistumisen pakkoa. Siinä ryhmä saa kokemuksen rinnakkain työskentelystä ja mahdollisesti ”toisen tontille tulemisesta” ja sen aiheuttamista tunteista.

## Ryhmän työskentely

Olemme kokeneet toimivaksi tavaksi teettää taidetyöskentelyjaksoilla vuoroin yksintyöskentelyä, vuoroin pari- ja ryhmätyöskentelyä. Pareja voidaan vaihtaa eri kerroilla. Jos huomaa, että jotkut tietyt henkilöt eivät juuri kohtaa toisiaan, heidät voi saattaa yhteen esimerkiksi jollakin korttimenetelmällä, jossa haetaan omalle kortinpuolikkaalle paria. Toinen puolikas saattaakin löytä ”yllättäen” siltä harvemmin kohdatulta työ- tai opiskelukaverilta. Näin voidaan auttaa työskentelemään yhdessä ja ratkaisemaan jokin tehtävä sellaisen ihmisen kanssa, joka muuten on etäisempi. Tämä auttaa tutustumaan ja etsimään ratkaisuja vähän hankalammaksi koetun työtoverin kanssa. Ennakkoluulot saattavat kaataa ja muuttua positiiviseksi yllätykseksi.

Hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että ihminen saadaan pysähtymään tähän hetkeen. Rajojen asettaminen on tärkeää ja sitä voidaan harjoitella taidetyöskentelyn avulla. Taidetyöskentelyosion alussa on hyvä kertoa kuinka paljon aikaa on käytettävissä. Tämä auttaa työskentelyn suunnittelussa ja toisaalta nopeasti työskentelynsä lopettavatkin tietävät, että jakso kestää sovitun ajan, eivätkä he pitkästi odottamisesta. Se saattaa auttaa keskittymisessä, valintojen tekemisessä ja ajankäytön hallinnassa. Taidetyöskentelyn prosessimaisuus on merkityksellistä hyvinvoinnille. Opiskelijoilla ja työntekijöillä on usein niin monta asiaa kesken, että koko elämä tuntuu olevan hajalla, eikä mikään pääty. Taidetyöskentelyssä on tärkeää, että prosessi on hallittu ja se päätetään jossain vaiheessa.

Taidetyöskentelyssä pelkästään tekeminen ei ole hyvinvointia lisäävää. Tärkeää on tehdä jotain itsestä lähtöisin olevaa. Taidetyöskentelyssä ihminen näkee heti käsiensä jäljen ja saa tunteen siitä, että on saanut tehtävän loppuun ja onnistunut siinä. Taidetyöskentelyn kautta ihminen tulee nähdyksi. Taiteen avulla ihminen saattaa nähdä itsestään puolia, jotka eivät aina ole imartelevia. Toisaalta hän voi työskentelyn aikana käsitellä näitä tunteita ja parhaimmillaan kokea olevansa hyväksytty sellaisena kuin on. Oppimiskokemukset ja oppimisen ilo voivat olla yksi hyvinvointia lisäävä tekijä. Taiteen tekemiseen liittyy uuden oppiminen ja uusiin materiaaleihin tai työtapoihin tutustuminen. Opiskelija tai työntekijä voi esimerkiksi siirtää taiteen avulla oppimaansa muuhun opiskeluun, työelämään tai elämään yleensä. Taidetyöskentelyssä opitut kekseliäisyyden, luovuuden ja mielikuvituksen taidot voidaan siirtää esimerkiksi tiedonkäsittelyyn tai uuden tiedon luomiseen. Erityisesti ryhmässä oppiminen korostaa entisestään tällaista siirännäisvaikutusta. Ryhmässä tunneosaaminen ja luottamus vielä vahvistuvat ja sosiaalisia taitoja tarvitaan kaikilla elämän osa-alueilla.

Yksi ihmisyyden perustarve on olla hyväksytty ja arvostettu. Erityisesti, kun kyseessä on opiskelumaailma, jossa jatkuvasti arvioidaan ja suoritetaan, on tärkeää löytää paikkoja, joissa ei arvostella tai arvoteta. Kohtaamistaideryhmä on havaintojemme mukaan koettu paikaksi, jossa on vapaus epäonnistua ja tehdä uudenlaisia, hassujakin juttuja. Itsetunnon vahvistaminen ja tunteiden tutkiminen ovat tärkeitä hyvinvointia lisääviä tekijöitä. Merkityksellistä on ryhmän ilmapiiri, jossa hyväksytään sellaisena kuin on. Ryhmässä tekeminen, verkostoon kuuluminen, rauhoittuminen ja aivojen uudenlainen aktivoituminen tulisi toteutua työ- ja opiskeluhuvinvointiryhmissä.

## Kokemuksiamme työ- ja opiskeluhuvinvointiryhmistä

Taidelähtöinen työskentely ei välttämättä ole aina hyvinvointia edistävää ja ammattitaitoisen ohjaajan tehtävänä ja vastuulla olisikin osata ohjeistaa ja suunnata työskentely oikein. Vanhoja haavoja ei tulisi aukoa ilman, että ne osataan sulkea. Taidetyöskentelyn ohjaajalla tulee olla omakohtaista kokemusta taiteen tekemisestä, mutta myös tietämystä ohjaajana olemisesta ja toimimisesta. Moni kantaa taakkaansa koulun kuvaamataidon tuntien ”traumoja”, epäonnistumisia ja häpeän kokemuksia. Hyvin tavallinen kommentti ryhmissä on, ”Minä en ole lainkaan taiteellinen.” Meillä on kuitenkin kokemusta, miten koulussa huonoksi piirtäjäksi arvosteltu ryhmäläinen on Kohtaamistaitteen ryhmässä voinut kokea onnistumisen iloa ja on tuottanut hienoja taiteellisia teoksia. Näin vanhat arviot taidoista ovat osoittautuneet vääriksi.



Kohtaamistaitteen struktuuri luo turvallisuutta, mutta siinä on olemassa myös jäykistymisen vaara. Taiteeseen olisi hyvä liittää yllätyksellisyyttä, joka voisi toisinaan näkyä esimerkiksi menetelmien tai materiaalien valinnoissa. On mahdollista lähteä ulos sisätiloista ja etsiä sillä tavoin yllätyksellisyyttä. Opiskelijahuvinvointiryhmissä on hyväksi havaittu tapa ottaa mukaan ainakin yksi pidempi ja intensiivisempi työskentelyjakso. Tällainen pidempi, esimerkiksi yhden päivän kestävä jakso antaa mahdollisuuden rauhassa syventyä ja syventää harjoituksia. Moniaistisuuden toteutuminen ja erilaiset kokijat tulisi ottaa huomioon. Opiskelijat ovat toivoneet kuvataiteen lisäksi enemmän musiikkia, liikettä ja draamaa ja tämä on pyritty huomioimaan.

Työhyvinvointiryhmien kokoontumisten kesto on ollut työyhteisöjen työaikajärjestelyistä johtuen puolitoista tuntia, eli yhtä pitkä kuin perinteinen ryhmätyönohjaus. Kohtaamistaitteen ryhmälle se on melko vähän. Varsinkin jos ryhmä on suurempi kuin viisi - kuusi henkilöä, aika on herkästi liian lyhyt. Tarvitaan hyvä virittäytyminen, jotta päästään irtaantumaan työajatuksesta. Taidetyöskentelyyn pitää varata riittävästi aikaa ja jakson edetessä ryhmäläiset ovat yleensä halunneet puhua alkukertoja enemmän arvostusjaksoilla. Jokaiselle ryhmäläiselle on varattava saman verran aikaa kertoa omasta työstään ja valinnoistaan. Näin voidaan osoittaa arvostusta ja jokainen voi kokea olevansa yhtä tärkeä. Kokoontumiskerran lopettaminen sovittuun aikaan on huomaavaista ja herättää luottamusta. Aikaa ei pidä ylittää siitä erikseen sopimatta. Hyvä suunnittelu on tämän vuoksi erittäin tärkeää.

Kohtaamistaitteen toimintakerrat muodostavat prosessin, joka käydään yksilö- ja ryhmätasolla. On tärkeää, että ohjaajat varaavat riittävästi aikaa ryhmän käynnistämiseen ja prosessin levolliseen päättämiseen. Omien kokemustemme ja ryhmäläisten antaman palautteen perusteella työ- tai opiskeluhuvinvointiryhmä tarvitsee vähintään kymmenen kerran kokoontumiset, jotta alku- ja päätöskertojen välillä ennätetään rauhoittua tekemisen, kokemisen ja jakamisen äärelle riittävän monta kertaa. Opiskelijoiden hyvinvointiryhmän kokonaiskesto voisi laajentaa jopa koko lukukauden kestäväksi.

Kohtaamistaitteiden on kokemustemme mukaan oivallinen väline työ- ja opiskeluhuvinvoinnin lisäämiseen ja ylläpitöön. Ryhmäläiset voivat sen myötä tutkia itseään ryhmän jäsenenä; miten liityn joukkoon, olenko tiimityöskentelijä vai viihdynkö mieluummin yksin, miten se vaikuttaa ryhmätoimintaan. Taidetyöskentelyn avulla voi miettiä omia tapojaan reagoida ja suhtautumistaan esimerkiksi erilaisuuteen. Jaksolla voi oppia löytämään hyvän työ- tai opiskelutoveristaan ja tulla tietoiseksi jostakin omasta piirteestään. Näillä ”eväillä” olemme nähneet hyvinvoinnin lisääntyvän. Voisi todeta, että Kohtaamistaitteiden on Japanin lahja opiskelijatyöhyvinvointityöhön. ■



## LÄHTEET

Ahos, R 2010. Oppiminen virittää uusia kokemuksia ja rohkaisee toimintaan. Teoksessa Tiina Pusa (toim.) *Kohtaamisen iloa! Active Art -pilotoinnista Kohtaamistaide-erikoistumisopintoihin*. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja C15.

Aitolahti, S. ja Silvola, K. (toim.) 2008. *Suhteiden näyttämöt - Näkökulmia Psykodraamaan*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Anderson, E. S., Cox, D., Thorpe, L. N. 2009. Preparation of educators involved in interprofessional education *Journal of Interprofessional Care* 23, 81–94.

Arendt, H. 2002. *Vita Activa. Ihmisenä olemisen taito.* (The Human condition, 1958, suom. Koivisto, J.) Tampere: Vastapaino.

Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E., Bem, D. & Nolen-Hoeksema, S. 2000. *Hilgard's introduction to psychology*. USA: Harcourt College Publishers.

Ayres, A.J. 2008. *Aistimusten aallokossa – Sensorisen integraation häiriö ja terapia*. Suom. L. Tapola. Jyväskylä: PS-kustannus. Alkuperäisjulkaisu 2005.

Bilodeau A., Dumont S., Hagan L., Paré L., Razmpoosh M, Houle N., Brière N., Iloko-Fundi M. 2010 Interprofessional education at Laval University: Building an integrated curriculum for patient-centred practice. *Journal of interprofessional care* 24(5):524-35.

Blatner, A. 1997. *Toiminnalliset menetelmät terapiassa ja koulutuksessa: Psykodraaman ja sosiadraaman tekniikat käytäntöön sovellettuna*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Bradley, P., Cooper, S. & Duncan, F. 2009. A mixed-methods study of interprofessional learning of resuscitation skills. *Medical Education* 43, 912–922.

Von Brandenburg, C. 2009. Taiteen merkityksestä työhyvinvoinnin edistämisessä, *Synnyt-verkkojulkaisu*, taidekasvatuksen tiedonala 2/2009, Taideteollinen korkeakoulu. Helsinki.

Colliander, Tiina 2011. Omaishoitoperheiden tuki- ja palveluverkosto. Teoksessa Niiniö, Hannele & Putkonen, Päivi (toim.) 2011. *Kehittämishanke muutosvoimana vanhustyössä*. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Edwards, D. 2008. *Art Therapy*. Los Angeles & London: Sage.

Erkkilä, J. 2012. *Tekijä on toinen: Kuinka kuvallinen dialogi syntyy*. Helsinki: Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. Julkaistu myös verkkojulkaisuna ISBN 978-952-60-4489-7 (PDF).

Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino.

Etene 2001. Terveystieteiden yhteinen arvopohja, yhteiset tavoitteet ja periaatteet.

Fujiki, A 2012. Curriculum for Training Clinical Artists in Japan. In Tiina Pusa & Hannele Niiniö (edit.) *Interdisciplinary Studies Journal, Vol 2, Number 1/2012. Special Issue on Encounter Art Promoting Wellbeing*. Laurea University of Applied Sciences.

Funch, B. 1997. *The Psychology of Art Appreciation*. USA: Museum Tusulanum Press.

Furman B., Ahola, T. 2003. *Työyhteisön hyvä henki ja kuinka se tehdään*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Girad, L. & Laine, R. 2008. Kuvallinen luomisprosessi ja terapia. Teoksessa: Girad, L.; Ihanus, J.; Laine, R. & Ropponen, M. (toim.) 2008. *Suhteessa kuvaan - kuvataideterapian teoriaa ja käytäntöä*. Espoo: Artteli, 68-86.

Grainger, R. 1999. *Researching the Arts Therapies. A Dramatherapist's Perspective*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Haavio-Mannila, E., Majamaa, K., Tanskanen, A., Hämäläinen, H., Karisto, A., Rotkirch, A., & Roos, JP 2009. *Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 107. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Hannula, M., Suoranta, J. & Vadén, T. 2003. Otsikko uusiksi. *Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat*. Tampere: Juvenes Print.

Hentinen, H. 2007. Taideterapian erilaiset suuntaukset ja lähestymistavat. In: Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere, M-H. (eds.) *Taideterapian perusteet*. (pp. 21–25). Helsinki: Duodecim.

Hinz, L. 2009. *Expressive Therapies Continuum. A Framework for Using Art in Therapy*. London & New York: Routledge.

Hirsjärvi, S, Remes & P. Sajavaara, P. 2004. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Houessou, Jaana 2010. *Teoksen synty. Kuvataiteellista prosessia sanallistamassa*. Aalto-yliopisto. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 108. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Housley, W. 2003. *Interaction in multidisciplinary teams*. Aldershot: Ashgate.

Hovi-Pulsa, R. 2011. *Arkilähtöinen perhetyö, strukturoitua avoimuutta*. Lisensiaatintutkimus. Sosiaalipedagogiikka, Yhteiskuntatieteiden laitos. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Hulsegge, J. & Verheul, A. 1987. *Snoezelen. Another World: A practical book of sensory experience environments for the mentally handicapped*. England: Rompa.

Humphris D. 2007. Multiprofessional working, interprofessional learning and primary care: a way forward? *Contemp Nurse* 26(1):48-55.

Hämäläinen, T. 2009. Yhteiskunnallinen murros ja henkinen hyvinvointi. Sitran selvityksiä 8.

Isoherranen, K. 2005. *Moniammatillinen yhteistyö*. Vantaa: WSOY.

Isoherranen, K. 2012. *Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Jaatinen P, Isoaho R, Saxen U, Pulkkinen J, Kivelä S-L 2005. Moniammatillinen koulutus Porin yliopistollisessa opetusterveyskeskuksessa. *Suomen Lääkärilehti* 2005:60:1057–59.

Jantunen, M. 2011. Lapsilähtöinen kasvatus. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) *Lapsilähtöinen esiopetus*. Helsinki: Tammi.

Jernberg, Ann M. & Booth, Phyllis B. 2003. *Theraplay-vuorovaikutusterapian käsikirja*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Jones, P. 2005. *The Arts Therapies. A Revolution in Healthcare*. Hove & New York: Brunner-Routledge.

Jyrkämä, Jyrki 2008. Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi. *Gerontologia* 4/2008, 190-203.

Kalliala, M. 2009. *Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?* Helsinki: Yliopistopaino.

Kallio-Tavin, M. 2013. *Encountering self, other and the third. Researching the Crossroads of Art Pedagogy, Levinasian Ethics and Disability Studies*. Aalto University publication series Doctoral Dissertations 63/2013.

Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, AR, Rasku-Puttonen, H (toim.) 2006. *Kasvatusvuorovaikutus*. Vaajakoski: Vastapaino Gummerus kirjapaino Oy.

Karila, K. & Nummenmaa, A. R. 2001. *Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkot*. Helsinki: WSOY.

Karkou, V., & Sanderson, P. 2006. *Arts Therapies. A Research Based Map of the Field*. London & New York: Elsevier Churchill Livingstone.

Karlsson, L. 2003. *Sadutus - Avain osallistuvaan toimintakulttuuriin*. Juva. Ps-kustannus. Opetus 2000. WS Bookwell Oy.

Kimura, S, Oshiro, T, Musha, T, Kaneko, K, Nishida, K & Sekine, K. 2009. Clinical Efficacy of Art Therapy in *Japanese Society for Medical and Biological Engineering*. (The original article in journal is in Japanese. Reference here in unpublished English version by the authors.)

Kinnunen, T. 2013. *Vahvat yksin, heikot silityksin. Otteita suomalaisesta kosketuskulttuurista*. Helsinki: Kirjapaja.

Kopakkala A. 2011. *Porukka, jengi, tiimi: ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen*. Helsinki: Edita Prima.

Kurki, L. 2007. *Innostava vanhuus: sosiokulttuurinen innostaminen vanhempien aikuisten parissa*. Helsinki: Finn Lectura.

Känkänen, P. 2013. *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelutyössä - kohti tilaa ja kokemuksia*. VK: Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos. Tutkimus 109 / 2013. Helsinki:THL.

Kärkkäinen, M-L 2012. Työnohjauksen monimuotoisuus. Teoksessa Kallasvuo, Anita & Koski, Arja & Kyrönseppä, Ulla & Kärkkäinen, Maj-Lis (toim.). *Työyhteisön työnohjaus*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Laine, K. & Tähtinen, J. 1999. *Oppimisen ohjaaminen esi- ja alkuopetuksessa*. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos ja opettajankoulutuslaitos, Painosalama Oy.

Laitinen, S. 2003. *Hyvää ja kaunista. Kuvataideopetuksen mahdollisuuksista nuorten esteettisen ja eettisen pohdinnan tukena*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 39. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laukkanen, H. 2005. *Musiikkiterapeutin moniammatillisessa tiimissä. Musiikkiterapeuttien käsityksiä moniammatillisissa tiimeissä toimimisesta ja tiimissä toimimisen vaatimista erityispiirteistä*. Pro gradu -tutkielma. Musiikin laitos. Jyväskylän yliopisto.

Lautela, R. 2011. *Esiopetuksen lähtökohtia*. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) *Lapsilähtöinen esiopetus*. Helsinki: Tammi.

Leder, H., Belke, B., Oeberst, A. & Augustin, D. 2004. A model of aesthetic appreciation and aesthetic judgments. *British Journal of Psychology* (2004), 95, 489–508.

Lehto, J. & Natunen, K. 2002. *Vastaamme vanhusten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän sopeuttaminen ikääntyneiden tarpeisiin*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Liikanen, H-L. 2010. *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia - ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014*. Opetusministeriön julkaisu 2010: 1.

Lindqvist, M. 1990. *Auttajan varjo*. Helsinki: Otava. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaissut/2010/liitteet/OPM1.pdf?lang=fi>

Lusebrink, V., B., 1990. *Imagery and Visual Expression in Therapy*. London & New York: Plenum Press.

Lusebrink, V., B. 2004. Art therapy and the brain: An Attempt to Understand the Underlying Processes of Art Expression in Therapy. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association* 21(3). 125 - 135.

Lusebrink, V., B. 2010. Assessment and Therapeutic Application of the Expressive Therapies Continuum: Implications for Brain Structures and Functions. *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association* 27(4). 168 - 177.

Malchiodi, C., A. 2003. The Art and Science of Art Therapy. In: Malchiodi, Cathy A. (Ed.) *Handbook of Art Therapy*. (pp. 1–3). London & New York: The Guilford Press.

Malchiodi, C. (toim) 2005. *Ilmaisuterapiat*. EU, The Guilford Press. A Division of Guilford Publications, Inc.

Mantere, M-H. 2007a. Taiteen ja terapian yhteinen kuva. Teoksessa: Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere, M-H. 2007. *Taideterapian perusteet*. Helsinki: Duodecim, 11-19.

Mantere, M-H. 2007b. Luovuuden ulottuvuuksia taideterapiassa. Teoksessa: Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere, M-H. 2007. *Taideterapian perusteet*. Helsinki: Duodecim, 190-206.

Martin, M., Seppä, M., Lehtinen, P., Törö, T. & Lillrank, B. 2010. *Hengitys itsesäätelyn ja vuorovaikutuksen tukena*. Mediapinta.

Mattila, K. 2011. *Lapsen vahvistava kohtaaminen*. Juva: Bookwell Oy.

Merleau-Ponty, M. 1996/2012. *Filosofisia kirjoituksia* (Toim. Ja suom. Luoto, M. & Roinila, T.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Mikkola, P & Nivalainen, K. 2009. *Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen*. Saarijärven Offset Oy.

McNiff, S. 1998. *Art-based research*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

McPherson, K., Headrick, L. & Moss, F. 2001. Working and learning together. Good quality care depends on it, but how can we achieve it? *Qual Health Care* 2001: 10(2), 46–53.

Mäkinen, T. 2010. K-25: Johtajien kouluttaja (Elina Viitasen haastattelu). *Tehy-lehti* 14/2010.

Niiniö, H., Toikko, A. 2011. *Muutosvoimaa vanhustyön osaamisen vuodet 2008-2011*. Vantaa: Tikkurilan Paino Oy.

Nikander, P. 2003. Moniammatillinen yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon haasteena. Vuorovaikutuksellinen näkökulma. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* (40) 279–290.

Nummenmaa, A.R. 2004. Moniammatillisen ohjauksen kehittämisen. Teoksessa H. Kasurinen (toim.) *Ohjausta opintoihin ja elämään – opintojen ohjaus oppilaitoksessa*. Opetushallitus, 113–122.

Opetushallitus. 2010. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Viitattu 12.8.2013. [http://www.oph.fi/download/13115\\_Esiopetuksen\\_opetussuunnitelman\\_perusteet\\_2010.pdf](http://www.oph.fi/download/13115_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf)

Opetusministeriö. 2010. Lasten kulttuuripoliittisen ohjelman toteuma. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Viitattu 8.7.2013. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaissut/2010/liitteet/tr6.pdf?lang=fi>

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:6. Helsinki: Opetusministeriö.

Pagliano, P. 1999. *Multisensory Environments*. London: David Fulton Publishers.

Pesonen, A. 2005. Asiantuntijuus ja osaaminen sosiaali- ja terveysalan mielenterveystyössä – pari-, tiimi- ja verkostotyö sekä muutos ja työssä jaksaminen. Diakonia ammattikorkeakoulun työpapereita 28. Helsinki.

Poikela, R. 2010. *Asiakassuunnitelma asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellistamassa. Kohteen rakentumisen moniääninen menetelmä*. Vk, Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2010:5. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Psykoterapiakoulutuksen työryhmä 2003. *Psykoterapiakoulutustyöryhmän muistio*.

Pusa, T. 2012. *Harmaa taide. Taiteen ja vanhuuden merkityssuhteita*. Aalto-yliopiston julkaisusarja Doctoral dissertations 89/2012. Helsinki: Unigrafia.

Pusa, T. 2010. Taidelähtöinen vuorovaikutuksellisuus Active Art – työskentelyssä. Teoksessa Pusa, T (toim.) *Kohtaamisen iloa! Active Art-pilotoinnista Kohtaamistaide-erikoistumisopintoihin*. Laurea-Ammattikorkeakoulun julkaisusarja C-15. Helsinki: Edita Prima Oy.

Pusa, T. 2009. Clinical Art and Active Art – sketching out cultural context. Teoksessa Erjanti, H. & Ogasawara, K. (toim) *Refurbishing Elderly care. The New Streams and Organisational Transformation in Finland and Japan*. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 35. Helsinki: Edita Prima Oy.

Raij, K. 2007. *Learning by Developing*. Laurea Publications A-58. Helsinki: Edita Prima.

Rankanen, M. 2011. The Space Between Art Experiences and Reflective Understanding in Therapy. In Lapoujade C., Ross M. & Scoble S. (eds.) *Arts Therapies and the Space Between*. (pp. 66 - 83). ECARTE, European Consortium for Arts Therapies Education. Plymouth: University of Plymouth Press.

Rankanen, M. 2010. Kuvataiteen erityispiirteet terapian jäsentäjänä. Teoksessa Rankanen, M., Hentinen H. &

Mantere M-H. *Taideterapian perusteet*. Hämeenlinna: Kustannus Oy Duodecim.

Rankanen, M. 2009. Kuvataiteen erityispiirteet terapian jäsentäjänä. Teoksessa: Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere, M.-H. (toim.) 2009. *Taideterapian perusteet*. Helsinki: Duodecim.

Rankanen, M. 2007. Taidetyöskentely. Teoksessa: Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere, M-H. (eds.) *Taideterapian perusteet*. (pp. 112–126). Helsinki: Duodecim.

Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere, M-H. (2007). *Taideterapian perusteet*. Helsinki: Duodecim.

Raunio, K. 2012. Sosiaalityön peruskurssin luennot syyslukukausi 2012: Sosiaalityön määritelmiä. Viitattu 2.9.2013 [www.uta.fi/kyky/sty/ylhteystiedot/raunio/sostyon\\_maaritelmat.pdf](http://www.uta.fi/kyky/sty/ylhteystiedot/raunio/sostyon_maaritelmat.pdf)

Ruokonen, I., Rusanen, S. 2009. Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvattajana. Teoksessa Ruokonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A. (toim.) *Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa - Iloa, ihmettelyä ja tekemistä*. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Rusanen, S. 2009. Lapsen kuvista kulttuurin kuviin. Teoksessa Ruokonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A. (toim.) *Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa - Iloa, ihmettelyä ja tekemistä*. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Salminen, A. 2005. *Pääjalkainen. Kuva ja havainto*. Koskinen, I. (toim.). Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B 77. Hollola: Salpausselän kirjapaino.

Sandelands, L. & Buckner, G. 1989. Of Art and Work: Aesthetic experience and the psychology of work feelings. *Research in Organizational Behavior*, Vol.11, pp 10131.

Savolainen, M. 2013. Voimauttava valokuva – katse työvälineenä dialogisen vuorovaikutuksen oppimiseen. *Ryhmätyö-lehti* 1/2013.

Saxell L, Harris S, Elarar L. 2009. The Collaboration for Maternal and Newborn Health: interprofessional maternity care education for medical, midwifery, and nursing students. *Midwifery Womens Health* 54(4): 314-20.

Seeskari, D. 2008. Kuvataideterapeutit Suomessa. Teoksessa Girard L., Ihanus J., Laine R. ja Ropponen M. *Suhteessa kuvaan - kuvataideterapian teoriaa ja käytäntöä*. (29–44). Helsinki: Artteli.



Setälä, P. (toim.) 2011. *Vauvojen värikylypy*. Porin taidemuseon julkaisuja 109. Pori: Kehityksen Kirjapaino Oy.

Sirkkola, M. & Ala-Opas, T. 2008. Introduction to Multisensory Work. Teoksessa Sirkkola, M., Veikkola, P. & Ala-Opas, T. (Eds.). *Interdisciplinary approach to multisensory work. Local definitions and developmental projects*. HAMKin e-julkaisuja 7/2008.

Smilan, C. 2005. Processing feelings about hurricane experiences through art making. Florida Atlantic University. *Florida Journal of Teacher Education, Spring/Summer. Vol VIII, 78-86*.

Snir, S. & Regev, D. 2013. A dialog with five art materials: Creators share their art making experiences. *The Arts in Psychotherapy* 40 (2013) 94–100.

Sohlman, B. 2004. *Funktionaalinen mielenterveyden malli positiivisen mielenterveyden kuvaajana*. Stakes tutkimuksia 137. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. 2006. *Opiskeluterveydenhuollon opas*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Stakes 2005. *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Stenvall, E. & Seppälä U-M. 2008. Talo Lapsia varten – Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA, Helsinki, Finland. [www.socca.fi/aineistot/Talo\\_lapsia\\_varten.pdf](http://www.socca.fi/aineistot/Talo_lapsia_varten.pdf). (viitattu 9.7.2013.)

STM 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. 2013:11. Helsinki: Kuntaliitto.

Stubbe Teglbjaerg, H. 2009. *Kunstterapi i psykiatrisk behandling - med saerlig fokus på skitsofreni*. Aarhus: Aarhus Universitet. Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet.

Suhonen, E. 2009. *Eriytistä tukea tarvitsevan taaperon päiväkotiryhmään sopeutuminen: Monitapaustutkimus vuorovaikutussuhteista ja niiden rakentumisesta*. Yliopistopaino.

Sulander, J. & Romppanen, V. 2007. *Hyvinvointi koulutyössä ja opiskelussa*. Työterveyslaitos, Työympäristötutkimuksen raporttisarja 26.

Suvanto K. 2012. <http://www.peda.net/veraja/jklkansalaisopisto/tpopetus/sanataide/sanis>

Taipale, M. 2001. Taidetoiminta vanhustyössä. Teoksessa I. Ukkola (toim.) *Parantava taide: taideoppikirja lähi- ja perushoitajille*. Helsinki: Toimihenkilöjärjestöjen sivistysliitto, 79-93.

Talentia 2005. *Arki, arvot, elämä, etiikka - Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet*. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta: Helsinki 2005.

Toivonen, V.-M. & Koivisto, M. 2010. *Itsestään. Aineeton tuotanto ja henkilökohtainen kasvu*. Helsinki: Hakapaino.

Turja, L. 2012. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala E. & Turja, L. *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Juva: Bookwell Oy.

Venkula, J. 2003. *Taiteen välttämättömyydestä*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Venninen, T., Leinonen, J., Ojala, M. 2010. ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi”. *Tutkimusraportti*. Socca- pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus: Kopioniini.

Vesterinen, M-L. 2011. *SOTE- ENNAKOINTI. Raportteja ja tutkimuksia 3 - sosiaali- ja terveysalan sekä varhaiskasvatuksen tulevaisuuden ennakointi*. Etelä-karjalan koulutuskuntayhtymän julkaisuja. Iisalmi: Painotalo Seiska Oy.

Vick, R., M. 2003. A Brief History of Art Therapy. Teoksessa Cathy A. (Ed.) *Handbook of Art Therapy*. (pp. 5–15). London & New York: The Guilford Press.

Vilen, M. Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. *Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla*. (3., uudistettu painos) Helsinki: WSOY.

Virtainlahti, S. 2009. *Hiljaisen tietämyksen johtaminen*. Helsinki: Talentum.

Wallenius-Korkalo, S. 2011. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia ja vaikuttavuutta. Teoksessa: *Taide käy työssä*. Lahden Ammattikorkeakoulun julkaisusarja C74.

Wilson, G. 1994. *Esittävän taiteen psykologia*. Suomi: Oy UNIPress Ab.

## Painamattomat lähteet

Ahos, R. & Pusa, T. 2010: Kohtaamistaitteen erikoistumisopinnot opetussuunnitelma, Tikkurilan Laurea.

Alanen, A. 2010. *Kohtaamistaitteiden työhyvinvoinnin edistäjänä*. Kohtaamistaitteen erikoistumisopinnot. Kehittämistehtävä. Tikkurilan Laurea.

Aminoff, K. 2013. Perhe ja omainen mielenterveytyydessä. Omaiset mielenterveytyyden tukena keskusliitto ry. Diaesitys ladattu 27.8.2013.

Anthoni, K. & Falck-Lydmann, M. 2010. *Omaisten ja puolisoiden ryhmä*. Kohtaamistaitteen erikoistumisopinnot. Kehittämistehtävä. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Enckell, K. 2012. *Kohtaamistaitteen ryhmä ja omaishoitajapariskunnat, vertaistukea etsimässä ikääntyneiden ryhmässä*. Kohtaamistaitteen erikoistumisopinnot. Kehittämistehtävä. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Grönholm, M. 2010. *Kohtaamistaitetta lapsille. Tunteiden tunnistaminen ja niiden ilmaisun tukeminen*. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Hallas, U. 2012. *Sosiaalinen taide, Hahmotelma sosiaalisen taiteen eetokseksi*. Opinnäytetyö. Metropolia amk. 21.9.2012. Heiskanen, A. 2008. *Etiikka, luento* esitelmä.

Hiekkalinna, P. & Vihma, N. 2011. *Vuorovaikutuksen tukeminen Kohtaamistaitteen vanhempi-lapsiryhmässä*. Kohtaamistaitteen erikoistumisopinnot. Kehittämistehtävä. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Kahelin, L. 2010. ”Löytöretkeilijöiden matkaopas” – Kohtaamistaideryhmän ohjaajuus sekä toiminnan vaikutuksia ja merkityksiä erikoistumisopiskelijoiden kuvaamina. Kohtaamistaitteen erikoistumisopinnot. Kehittämistehtävä. Tikkurilan Laurea.

Kaverinen, K. & Nuutinen, K. 2012. ”Samojen tähtien alla” – Ikäihmisten Kohtaamistaitteen ryhmä. Kohtaamistaitteen erikoistumisopinnot. Kehittämistehtävä. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Kiiski, M. & Storck, J. 2010. ”Mukavaa kun on päässyt tähän maailmaan” – Ikäihmisten kokemuksia Active Art Pilotti II – toiminnasta ohjaajien kuvaamana. Opinnäytetyö. Tikkurilan Laurea.

Kimura, S., Musha, K., Kaneko, K., Nishida, K., Sekine, K. & Oshiro, T. (n.d.) 2009. Sensitive Estimation of the Effectiveness of Clinical Art on Demented Patients by Means of DIMENSION. (paperikopio julkaisemattomasta käsikirjoituksesta)

Koistinen, K. & Leinonen, A. 2013. *Kohtaamistaitteen taidetyöskentelyn ohjaaminen*. Kohtaamistaitteen erikoistumisopinnot. Kehittämistehtävä. Laurea. Tikkurila.

Koskinen, S. 2006. Ikäihmisten voimavarojen ja toimintakyvyn tukeminen. Esitelmä 1.9.2006 Vanhustyön koulutuksen kehittämisseminaarissa (VakkaVerkostoon) Tampereella.

Litukka, K. & Aalto, A. 2009. *Kuvallinen ilmaisu ja vertaisryhmä omaishoitajan voimavaralähteenä*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Lumila, K. & Pekka, P. 2011. ”Ole sä hiljaa, mä kirjotan!” Kohtaamistaitteiden vuorovaikutuksen tukena lastensuojelun vanhempi-lapsiryhmässä. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Oshiro, T. 2009. Multi-Expertise Team, Active Art and Clinical Art in Innovation Ecosystems. Fifth Sendai-Finland Seminar 2009.

Oshiro, Taizo yms. 2006. Sendai-Finland seminar. Luettu 10.3.2013.

Oshiro, T. 2013. Paper for the PILOTII Group; Clinical Art & Active Art Study. Tohoku Fukushi University, Japan. NPO Japan Clinical Art Association. Luettu 12.2.2013.

Rantanen, E-M. 2010. *Hoitaja-asiakassuhteen syventämistä taiteen avulla: Kohtaamistaitteen merkityksiä ja mahdollisuuksia hoitotyössä*. Kohtaamistaitteen erikoistumisopinnot. Kehittämistehtävä. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Sekine, K. 2012. Ääninauha from JCAA in December 2012.

Toppan CSR Report. 2009. Energizing the Mind through the Power of Art. Clinical Art. Special Report 2. Luettu 20.5.2013.

Työterveyslaitos 2013. Työhyvinvointi - Hyvinvointi työpaikoilla. Verkkopainos.



**LAUREA**  
AMMATTIKORKEAKOULU



Tiina Pusa (toim.)

# KOHTAAMISTAIDE

## *Käsikirja ohjaajalle*

---

Tässä käsikirjassa on koottuna Kohtaamistaiteen ohjaajakoulutuksessa käsiteltävät aiheet. Kohtaamistaiteen ohjaajien lisäksi käsikirja palvelee sosi-aali-, terveys- ja kasvatustalan esimiehiä, kun he arvioivat Kohtaamistaiteen soveltuvuutta oman yksikkönsä toimintaan.

Kohtaamistaide on ryhmämuotoista kuvataidetoimintaa, josta voi saada tukea erilaisissa elämäntilanteissa. Kohtaamistaiteessa ihminen nähdään yhteisönsä jäsenenä ja toiminnassa korostuu kaikkien aistien käyttäminen. Tekeminen on porrastettu niin, että kokematonkin tekijä pääsee nauttimaan taiteen tekemisen esteettisestä lumosta ja teoksensa arvostavasta katselusta yhdessä vertaisryhmän kanssa.

Kohtaamistaide pohjautuu japanilaiseen Clinical Art -systeemiin. Japanilainen Tohoku Fukushi University ja Laurea-ammattikorkeakoulu ovat vuodesta 2006 alkaen tehneet yhteistyötä Kohtaamistaiteeseen liittyen.